

Beogradski izbori 2018

FINALNI IZVEŠTAJ CRTA POSMATRAČKE MISIJE

**HVALA SVIM POSMATRAČIMA, PARTNERSKIM
ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA
I DONATORIMA, BEZ ČIJE PODRŠKE
CRTA POSMATRAČKA MISIJA
NE BI BILA MOGUĆA.**

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	6
SAŽETAK	7
Proces pre izbornog dana	7
Izborni dan	8
Proces nakon izbornog dana	8
Ključne preporuke	9
METODOLOGIJA POSMATRANJA	10
IZBORNA ADMINISTRACIJA – NADLEŽNOSTI I ZAKONSKI OKVIR	11
ANALIZA I NALAZI	12
Politički kontekst	12
Značaj beogradskih izbora	12
Atmosfera u kojoj su održani izbori	12
Kontrolni mehanizmi	15
Rad Regulatornog tela za elektronske medije u izbornom procesu	15
Odlučivanje REM-a povodom predizbornog spota <i>Gradonačelnik</i>	15
Odlučivanje REM-a povodom predizbornih spotova izbornih lista	
„Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“ i „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju“	16
Postupanje REM-a povodom emitovanja emisije <i>Žikina šarenica</i>	16
Postupak po prijavama građana i slučaj postupanja REM-a	
povodom gostovanja Gorana Vesića u emisiji <i>Upitnik</i>	16
Tišina u REM-u povodom predizbornog spota Zorana Radojičića u Tiršovoj	17
Korišćenje zaštitnog znaka – logotipa zdravstvene ustanove u predizbornoj oglasnoj poruci	18
Učešće kandidata za odbornike u TV programu zabavnog karaktera	19
Rad Agencije za borbu protiv korupcije u izbornom procesu	19
Trošenje sredstava za finansiranje kampanje na humanitarne i druge aktivnosti	20
Kontrola ponašanja funkcionera	20
Predizborni period	21
Raspisivanje izbora	21
Birački spisak	21
Pitanje glasanja po mestu boravišta i prebivališta	21
Kako je Dodik glasao na lokalnim izborima u Beogradu?	21
Pozivi za glasanje	22
Broj stanovnika i broj upisanih u birački spisak	22
Izborna administracija	22
Status nezavisnih posmatrača na lokalnim izborima u Beogradu	22
Rad Gradske izborne komisije u periodu pre izbornog dana	24
Rad Gradske izborne komisije u periodu nakon izbornog dana	24
Prikaz rada GIK-a po sednicama nakon izbornog dana	24
Novine u propisima za sprovođenje izbora	25
Uputstvo za sprovođenje izbora	26
Pravila o radu biračkih odbora za sprovođenje izbora	27
Slanje prigovora elektronskim putem	27
Glasanje za slepe i slabovide	28
Glasanje u zatvorima	28
Sporne izborne liste i obmane birača	29
Proglašenje liste „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad“	29
Proglašenje liste „Republikanska stranka“	29
Proglašenje liste „Nijedan od ponuđenih odgovora“	30
Proglašenje liste „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad“	30
Timeline za Belog - grupu građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belograd“	31
U čemu su razlike Beli 2017. i 2018. godine	31
Odlučivanje o prigovorima na proglašenja izbornih lista: GIK i Upravni sud	32

Krađa identiteta kandidata za odbornike i članova biračkih odbora	32
Izborna kampanja	33
Ključni nalazi	33
Komunikacija sa izbornim štabovima	34
Kanali komunikacije	34
Kampanja od vrata do vrata	35
Predizborni mitinzi, javni događaji i ulične akcije	35
Kampanja putem telefona i SMS-a	36
Koncerti	36
Atipični slučajevi komuniciranja s građanima putem uličnih promotivnih aktivnosti	36
Funkcionerska kampanja: tanka linija između stranke i gradskih i republičkih vlasti	36
Teme i poruke	40
Negativna kampanja, govor mržnje i pritisci na izborne aktere	40
Živi zid i rušenje štandova	42
Napadi na medije i organizacije	45
Potkup i pritisci na birače	45
Predsednik opštine Grocka i pretnje biračima	46
Uznemiravanje građana putem telefona	47
Protokol o saradnji između stranke i Udruženja osoba sa invaliditetom	47
Zloupotreba javnih resursa u kampanji	48
Centri za socijalni rad i sigurni glasovi	49
Mediji	51
Mediji u kampanji	51
Metodologija	51
Monitoring medija – nalazi	51
Izborni dan	62
Izlaznost i rezultati	62
Otvaranje biračkih mesta	65
Proces glasanja	67
Proces zatvaranja biračkih mesta i prebrojavanje glasova	69
Period nakon izbornog dana	70
Anuliranje rezultata	73
Prigovori nakon izbornog dana	74
Odlučivanje Upravnog suda nakon izbornog dana	74
PREPORUKE	75
IZBORNO ZAKONODAVSTVO I IZBORNA ADMINISTRACIJA	76
#1 – Sistematizovati izbornu-pravnu materiju kroz jedinstven izborni zakon	76
#2 – Reorganizovati sistem izborne administracije	76
#3 – Reformisati GIK u sklopu šire reforme izbornog zakonodavstva	76
#4 – Razdvojiti proces predaje izbornih lista i zvaničnog početka izborne kampanje	77
#5 – Članovi lokalnih izbornih komisija mogu biti samo diplomirani pravnici	77
#6 – Uvesti obavezu da nosilac liste bude kandidat na lokalnim izborima	77
#7 – Ujedinačiti rokove za proglašenje konačnih rezultata izbora	77
#8 – Urediti zakonom uvid u vreće sa izbornim materijalom	77
#9 – Zakonom uvesti obavezne obuke i testiranja članova biračkog odbora	77
#10 – Usvojiti Pravilnik za edukatore za obuku članova biračkih odbora	78
#11 – Reorganizovati sastav biračkih odbora	
– stranke koje imaju članove u stalnom sastavu ne mogu imati i u proširenom	78
#12 – Pravovremeno objavljivati skenirane zapisnike o radu biračkih odbora na sajtu izbornih komisija	78
#13 – Pravovremeno objavljivati sva dokumenta s plenarnih i sednica radnih grupa na sajtu RIK-a	78
#14 – Pravovremeno objavljivati steno beleške i rezultate glasanja sa sednicama izbornih komisija	78
#15 – Omogućiti proveru upotrebe ličnih podataka po zahtevu birača	79
#16 – Omogućiti slanje prigovora elektronskim putem	79
BIRAČKI SPISAK	80
#17 – Ažurirati birački spisak	80
#18 – Organizovati kontinuiranu obuku za službenike koji ažuriraju birački spisak	80

#19 - Unaprediti nadzor nad radom lica koja rukuju biračkim spiskom	80
#20 - Unaprediti koordinaciju između matičnih službi i službi nadležnih za birački spisak	80
#21 - Olakšati proceduru građanima za ažuriranje podataka u biračkom spisku	80
PONAŠANJE AKTERA U KAMPANJI	81
#22 - Bliže odrediti pojam javnih resursa i adekvatnih sankcija u Zakonu o agenciji za borbu protiv korupcije	81
#23 - Definirati koje se aktivnosti mogu uvrstiti u troškove izborne kampanje	81
#24 - Uvesti sankciju za zloupotrebu imovine, imena i aktivnosti javnih preduzeća u političke svrhe	82
#25 - Zabraniti učestvovanje svih državnih funkcionera u izbornoj kampanji	82
#26 - Agencija da koristi zakonska ovlaštenja po službenoj dužnosti u cilju zaštite javnog interesa	82
#27 - Zabraniti vanrednu dodelu budžetskih i drugih javnih sredstava tokom trajanja izborne kampanje, kao i 30 dana pre i posle kampanje	82
#28 - Zabraniti korišćenje sredstava za redovan rad političkih subjekata u svrhu izborne kampanje	82
#29 - Obavezno dostavljanje privremenih izveštaja o troškovima izborne kampanje tokom trajanja same kampanje	83
POLOŽAJ POSMATRAČA	84
#30 - Regulirati položaj posmatrača i njihova ovlaštenja u skladu s međunarodnim standardima putem zakona i kroz posebno poglavlje u zakonu	84
#31 - Dodeliti ovlaštenje posmatračima da unose prigovor u Zapisnik o radu biračkog odbora	84
#32 - Definisanje načina i roka za dodelu akreditacija posmatračima	84
#33 - Definirati uslove koje organizacije i udruženja moraju da ispune kako bi posmatrale izborni proces	85
#34 - Precizno definirati vremenski period perioda posmatranja za koji se izdaje akreditacija	85
MEDIJI	86
#35 - Obavezati REM na izveštavanje javnosti o radu emitera tokom i nakon predizborne kampanje	86
#36 - Uvesti obavezu pisanja obrazloženja Odluka za prijave povrede opšteg interesa	86
#37 - Uvesti obavezu uključivanja izveštaja stručne službe za nadzor i analizu u obrazloženje	87
#38 - Uvesti jasne indikatore za procenu rada Saveta REM-a	87
PRIGOVORI, ŽALBE I ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA	88
#39 - Produžiti rok za donošenje odluka i dostavljanje prigovora	88
#40 - Produžiti rok za podnošenje žalbi Upravnom sudu	88
#41 - Proširiti mogućnosti izbornih komisija i Upravnog suda da razmatraju predložene dokaze priložene uz prigovore	89
#42 - Obavezno ponavljanje izbora na biračkom mestu kada RIK/GIK/Upravni sud utvrde nepodudaranje rezultata iz zapisnika o radu BO i stanja izbornog materijala	89
#43 - Utvrditi slučajeve kada je izbornim komisijama dozvoljeno postupanje po službenoj dužnosti	89
#44 - Produžiti rok za proglašenje konačnih rezultata izbora	89
#45 - Uvesti zakonsku zabranu pritisaka na zaposlene u javnim preduzećima i javnoj upravi	89
#46 - Unaprediti zaštitu ličnih podataka građana u cilju prevencije izbornog pritiska	90
#47 - Uvesti kratke rokove za odlučivanje Agencije i REM po prijavama	90
IZBORNI DAN	91
#48 - Direktno zakonom zabraniti vođenje paralelnih evidencija na biračkom mestu koja ugrožavaju tajnost glasanja birača	91
#49 - Realizovati standarde za glasanje slepih i slabovidih osoba	91

SKRAĆENICE

Agencija	Agencija za borbu protiv korupcije
BO	Birački odbor
BS	Birački spisak
CRTA	Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost
CRTA-GnS	CRTA posmaračka misija Građani na straži
GIK	Gradska izborna komisija Grada Beograda
GO	Gradski odbor
JKP	Javno komunalno preduzeće
Lista Aleksandar Vučić	„Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“
Lista Ne davimo Beograd	„INICIJATIVA NE DAVIMO BEOGRAD – ŽUTA PATKA – ČIJI GRAD, NAŠ GRAD – Ksenija Radovanović“
Lista Aleksandar Šapić	„Aleksandar Šapić – Gradonačelnik“
Lista DJB i Dveri	„Dosta je bilo i Dveri – Da ovi odu, a da se oni ne vrate“
Lista DS, SDS, Nova i ZEP	„DA OSLOBODIMO BEOGRAD – Demokratska stranka (DS), Socijaldemokratska stranka (SDS), Nova stranka (NOVA) i Zelena ekološka partija – Zeleni (ZEP – Zeleni)“
Lista Vojislav Šešelj	„Dr VOJISLAV ŠEŠELJ – SRPSKA RADIKALNA STRANKA“
Lista Ivica Dačić	„IVICA DAČIĆ – Socijalistička partija Srbije (SPS), DRAGAN MARKOVIĆ PALMA – Jedinствена Srbija (JS)“
Lista „Šta radite bre“	„Šta radite bre – Marko Bastać“
Lista DSS	„DR MILOŠ JOVANOVIĆ – DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE“
Lista Dragan Đilas	„Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!“
Lista POKS	„PREDRAG MARKOVIĆ – POKRET OBNOVE KRALJEVINE SRBIJE“
LTO	Dugoročni posmatrač (Eng. <i>Long term observer</i>)
MDULS	Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave
NSRS	Narodna skupština Republike Srbije
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
REM	Regulatorno telo za elektronske medije
RIK	Republička izborna komisija
RT	Radno telo
RTS	Radio-televizija Srbije
SDS	Socijaldemokratska stranka
STO	Kratkoročni posmatrač (Eng. <i>Short term observer</i>)

SAŽETAK

U Srbiji su 4. marta 2018. godine održani redovni izbori za 110 odbornika Skupštine grada Beograda. Ovo je bio prvi put, od početka višestranačja u Srbiji, da su beogradski izbori održani samostalno, a ne zajedno s parlamentarnim, predsedničkim ili lokalnim izborima u celoj zemlji. Međutim, o datumu održavanja beogradskih izbora spekulisalo se od završetka predsedničkih izbora u aprilu 2017. godine. Javnost je do poslednjeg trenutka držana u neizvesnosti da li će beogradski izbori biti održani zajedno s parlamentarnim. Slično i u slučaju raspisivanja predsedničkih izbora 2017. godine, konstantnim polemisanjem oko datuma i tipa izbora koji će biti raspisani, u javnosti je stvarana tenzija i od redovnih izbora stvarana je atmosfera vanrednosti i nedemokratske. Dominirao je narativ u kome su neistomišljenici etiketirani kao neprijatelji države, bez pluralizma mišljenja na televizijama s nacionalnom frekvencijom, odgovornosti za izgovorenu ili objavljenu reč, dijaloga.

Iako su beogradski izbori zvanično raspisani 15. januara, nezvanična kampanja počela je još u oktobru 2017. godine.

PROCES PRE IZBORNOG DANA

Po nivou uloženi resursa, medijske pažnje nacionalnih medija i angažovanja republičkih funkcionera u kampanji, beogradski izbori se mogu porediti sa onim na nacionalnom nivou.

U kampanji je zabeležen porast slučajeva zloupotrebe javnih funkcija (funkcionerska kampanja), javnih resursa, kao i slučajevi medijske neravnopravnosti i neetičkog i neprofesionalnog izveštavanja medija. Funkcionerska kampanja je bila prisutna kod gradskih funkcionera, ali i kod republičkih, uz zabeležen značajan angažman skoro svih ministara, predsednice Vlade, kao i predsednika Republike Srbije. Zabeleženi su slučajevi organizovanja raznih kulturnih i zabavnih događaja od strane gradskih opština finansiranih iz budžeta, a s prikrivenim ciljem promocije određene izborne liste.

Nalazi medija monitoringa pokazali su da je izborna kampanja počela još na jesen 2017. godine. Takođe, zabeleženo je i postojanje funkcionerske kampanje u medijima, odnosno zloupotrebe medijskog prostora dobijenog u svojstvu javnog funkcionera u svrhu promocije jedne političke partije ili izborne liste. Prvi presek, koji je obuhvatio period od 2. oktobra 2017. godine do 15. januara 2018. godine, pokazao je da su predstavnici vlasti bili zastupljeni skoro četiri puta više u medijima nego predstavnici opozicije, dok su zabeleženi i slučajevi tzv. funkcionerske kampanje.

Nejednaka medijska zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije bila je prisutna i u nastavku kampanje, tokom čitavog njenog trajanja, iako se nejednakost smanjivala kako je kampanja odmicala.

U predizbornom periodu su zabeleženi napadi na različite učesnike u izbornom procesu, kao i novi oblici zastrašivanja, kao što je „živi zid”, odnosno opkoljavanje političkog protivnika tokom kampanjskih aktivnosti s ciljem da se izazove incident. Ovaj slučaj je identifikovan u pet navrata i predstavlja do sada nezabeležen oblik pritiska na aktere u izbornom procesu. Najnapadaniji akteri: „Ne davimo Beograd” (ubedljivo prvi), lista okupljena oko Dragana Đilasa. Protiv liste „Ne davimo Beograd” je zabeleženo i šest slučajeva direktnih napada, zastrašivanja i sprečavanja političkog delovanja (ne dozvoljava se korišćenje javnih prostora).

Rad izborne administracije, kao i nezavisnih institucija koje je trebalo da obezbede poštovanje izbornih pravila i procedura nije bio u potpunosti u skladu sa standardima za slobodne i fer izbore. Senku na izborni proces bacala je činjenica da je rad Gradske izborne komisije u prvih mesec dana kampanje ostao zatvoren za javnost. Ni mediji ni domaći posmatrači nisu dobili akreditacije za praćenje rada ovog organa. Rad iza zatvorenih vrata suprotan je odredbama Poslovnika o radu, koji uređuju javnost rada GIK-a. GIK je još 17. januara konstatovala da su udruženja Centar za slobodne izbore i demokratiju – CESID i CRTA ispunila uslove za domaće posmatrače u izbornom procesu, ali su tek nakon mesec dana izdata ovlašćenja za praćenje rada GIK-a. Onemogućavanjem domaćih posmatrača da prate rad izborne administracije od početka kampanje predstavljalo je kršenje međunarodne obaveze koju je Srbija kao članica OEBS preuzela i ime se ozbiljno narušavala transparentnost izbornog procesa.

Odlučivanje GIK-a bilo je u skladu s postojećim zakonskim i podzakonskim izbornim propisima. Međutim, postojeći propisi ponovo nisu obezbedili integritet izbornog procesa. GIK nije uspela da odgovori na izazove koji su se javljali u izbornom procesu, kao u slučaju pojave „lažnih” lista, kontroverznih načina pribavljanja dokumentacije van procedure potrebne za proglašenje lista, prijavljivanja „duplih” osoba za članove biračkih odbora od različitih stranaka i proglašenja konačnih rezultata izbora pre razmatranja prigovora.

Zatvorenici koji se nalaze u pritvorskim jedinicama Okružnog zatvora u Beogradu, a imaju pravo glasa na izborima za Skupštinu grada Beograda, to pravo nisu mogli da ostvare. Prema dobijenim informacijama koje je CRTA posmatračka misija dobila na 19. Sednici Gradske izborne komisije

od 15. februara 2018. godine, glasanje unutar zavoda za izvršenje zavodskih sankcija nije predviđeno. Na ovaj način je uskraćeno pravo glasa zatvorenici koji imaju pravo da glasaju na izborima za Skupštinu grada Beograda.

Agencija za borbu protiv korupcije je 29. januara 2018. godine počela s monitoringom izborne kampanje. Podaci o broju podnetih prijava građana Agenciji za borbu protiv korupcije tokom izborne kampanje nisu dostupni javnosti. CRTA je podnela ukupno 35 prijava Agenciji za borbu protiv korupcije za različite slučajeve funkcionerske kampanje, zloupotrebe javnih resursa i nedozvoljene aktivnosti političkih subjekata, kao i četiri prijave različitim inspekcijama (komunalna i prosvetna). Do zaključenja ovog izveštaja, dobijeni su odgovori samo za pet podnetih prijava, koje su sve odbačene.

Regulatorno telo za elektronske medije (REM), kao samostalan i nezavisan organ osnovan Zakonom o elektronskim medijima, takođe nije vršio svoju funkciju – kontrolu medijskih sadržaja i ponašanja emitera tokom predizborne kampanje. REM se svega četiri puta javno oglašio – jednom podsećajući pružaoce medijskih usluga da poštuju propise koji se odnose na ponašanje emitera u izbornom procesu i još tri puta u vezi s predizbornim spotovima. REM se nije oglašavao povodom prijava koje su podneli građani ili politički subjekti, iako je zabeleženo da su građani podneli više od 300 prijava protiv elektronskih medija zbog slučajeva medijske diskriminacije ili neistinitog i neobjektivnog izveštavanja. Ishodi ovih prijava nisu poznati.

Jedinstveni birački spisak je i u ovom izbornom procesu bio u fokusu pažnje javnosti. CRTA konstatuje da je neuređenost biračkog spiska i u ovom izbornom procesu prisutna i da u značajnoj meri utiče na pad poverenja građana u izborni proces.

IZBORNI DAN

CRTA je posmatrala izbore na uzorku od 453 biračka mesta, kao i sa 50 mobilnih timova koji su posmatrali izborna dešavanja van biračkih mesta u svim beogradskim opštinama.

Analiza kvaliteta procesa tokom izbornog dana, zasnovana na informacijama prikupljenim sa uzorka, pokazala je da kvalitet izbornog procesa nije bio u skladu s međunarodnim standardima za slobodne i fer izbore. Na 8% biračkih mesta zabeležena su ozbiljnija kršenja izbornih procedura, što je veći procenat nepravilnosti nego na predsedničkim izborima 2017. godine (3%) i parlamentarnim izborima 2016. godine (4%).

Nepravilnosti na biračkim mestima (8% biračkih mesta) obuhvataju: vođenje paralelnih evidencija birača van biračkog spiska na samom biračkom mestu; korišćenje mobilnih telefona i fotografisanje birača; nedostatak kontrol-

nog lista u glasačkim kutijama na početku glasanja; viška glasačkih listića u kutiji u odnosu na broj glasalih birača; glasanja bez ličnih isprava; neproveravanja ličnih isprava birača; nekorišćenja spreja; kao i kršenje tajnosti glasanja. Imajući u vidu rezultate, zabeležene nepravilnosti od 8% nisu mogle bitnije da utiču na konačan ishod izbora.

Van biračkih mesta primećene nepravilnosti na 7% biračkih mesta, kao što su vođenje evidencije birača i grupno dovođenje birača na glasanje. Ove pojave nisu zakonski regulisane i mogu se tumačiti na različite načine – kao dobra stranačka organizacija, ali mogu ukazivati i na nedozvoljene pritiske na birače.

PROCES NAKON IZBORNOG DANA

U periodu posle izbornog dana CRTA je pratila pre svega rad GIK-a i to u odnosu na razmatranje pristiglih prigovora, anuliranje rezultata s pojedinih biračkih mesta, ponavljanje izbora na četiri biračka mesta, kao i proglašenje konačnih rezultata izbora.

Nakon završetka izbornog dana 4. marta, Gradska izborna komisija (GIK) je na sednici koja je održana sutradan pristupila utvrđivanju rezultata izbora pre rasprave o pristiglim prigovorima. Naime, GIK je na sednici prvo stavila na glasanje, a zatim i usvojila većinom glasova *Zapisnik o radu Gradske izborne komisije na utvrđivanju rezultata izbora za odbornike Skupštine grada Beograda*. Na ovaj način GIK je usvojila i proglasila konačne rezultate pre nego što su isti postali konačni i pravnosnažni (pre isteka roka za dostavljanje prigovora). Prevremenim usvajanjem i objavljivanjem Zapisnika o radu GIK je, osim što je ugrozila legalitet izbora, dovela u pitanje i legitimitet izbora jer je, tokom naredne dve sednice, nastavila da radi samo u stalnom sastavu, odnosno bez predstavnika podnosioca izbornih lista koji su činili prošireni sastav. Zabrinjava činjenica da je upravo na ovim sednicama odlučivano o velikom broju prigovora koji su upućeni GIK-u zbog nepravilnosti u postupku sprovođenja izbora na sam izborni dan. Ovakvo postupanje GIK je pravdala time što prema članu 13. Zakona o lokalnim izborima, izborna komisija radi u proširenom sastavu do *završetka izbora* – odnosno proglašenja konačnih rezultata.

Nakon odluke da će biti ponovljeni izbori na četiri biračka mesta na teritoriji gradske opštine Stari grad (zbog usvojenih prigovora birača), GIK je u svoj rad ponovo uključila i članove proširenog sastava. U tom pogledu, prošireni sastav je, nakon dve sednice pauze, ponovo učestvovao u radu i odlučivanju GIK.

Iz same sadržine Zapisnika o radu može se zaključiti da je određeni broj biračkih mesta bio **anuliran**. Do ovakvog zaključka se dolazi jer je prvobitni Zapisnik o radu usvojen samo za 1.594.141 upisanih birača, u odnosu na prethodno

utvrđen konačan broj birača za beogradske izbore, koji je iznosio 1.606.931. U pitanju je razlika od 12.790 birača. Ako se uzme u obzir da su izbori ponovljeni na četiri biračka mesta, na kojima je pravo glasa imalo 5.384 birača, i dalje je utvrđen broj birača koji su imali pravo glasa veći od broja koji je naveden u Zapisniku o utvrđivanju konačnih rezultata, je nedostajala razlika od 7.406 birača.

Kako GIK nije obavestila javnost zbog čega se ovi podaci ne poklapaju, CRTA posmatračka misija može da izvede

zaključak da je 7.406 birača obuhvaćeno postupkom anuliranja. To znači da njihovi glasovi na beogradskim izborima nisu validni, tj. da nisu bili obuhvaćeni konačnim izbornim rezultatima. Na taj način je došlo do direktne derogacije izborne volje građana. Jedini podatak koji se može pronaći u Zapisniku o utvrđivanju konačnih rezultata je da je **nedostajućih 7.406 birača bilo upisano na sedam biračkih mesta, koji nedostaju u konačnim rezultatima.**

KLJUČNE PREPORUKE

Izorno zakonodavstvo i izborna administracija:

- Sistematizovati izorno-pravnu materiju kroz jedinstven izborni zakon i reorganizovati sistem izborne administracije
- Zakonom uvesti obavezne obuke i testiranja članova biračkog odbora i usvojiti Pravilnik za edukatora za obuku članova biračkih odbora

Birački spisak:

- Unaprediti koordinaciju između matičnih službi i službi nadležnih za birački spisak
- Olakšati proceduru građanima za ažuriranje podataka u biračkom spisku

Ponašanje aktera u kampanji:

- Bliže odrediti pojam javnih resursa i adekvatnih sankcija u Zakonu o agenciji za borbu protiv korupcije
- Definisati koje se aktivnosti mogu uvrstiti u troškove izborne kampanje
- Zabraniti učestvovanje svih državnih funkcionera u izornoj kampanji

Položaj posmatrača:

- Regulisati položaj posmatrača i njihova ovlašćenja u skladu s međunarodnim standardima putem zakona i kroz posebno poglavlje u zakonu
- Dodeliti ovlašćenje posmatračima da unose prigovor u Zapisnik o radu biračkog odbora

Mediji:

- Obavezati REM na izveštavanje javnosti o radu emitera tokom i nakon predizborne kampanje

Prigovori, žalbe i zaštita izbornog prava:

- Produžiti rok za donošenje odluka i dostavljanje prigovora
- Utvrditi slučajeve kada je izbornim komisijama dozvoljeno postupanje po službenoj dužnosti
- Uvesti kratke rokove za odlučivanje Agencije i REM-a po prijavama

Izborni dan:

- Direktno zakonom zabraniti vođenje paralelnih evidencija na biračkom mestu koja ugrožavaju tajnost glasanja birača

METODOLOGIJA POSMATRANJA

CRTA je, u svojstvu domaće posmatračke misije, pratila celokupan izborni proces izbora za odbornike Skupštine grada Beograda 2018. godine.

PERIOD PRE IZBORNOG DANA

Tokom ovog perioda tim dugoročnih posmatrača pratilo je više aspekata izbornog procesa pre samog izbornog dana: izbornu kampanju (opšte informacije u vezi s kampanjom, glavne teme kampanje, generalnu atmosferu kampanje, slučajeve neregularnosti ali i slučajeve teških povreda izbornog zakona tokom izvođenja kampanje); rad izborne administracije; korišćenje javnih resursa u kampanji i izveštavanje medija o kampanji, izbornim listama i kandidatima.

Naša metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa bazira se na najvišim međunarodnim standardima za posmatranje izbora (Deklaracija o principima za međunarodno posmatranje izbora 3, Kodeks ponašanja za međunarodne posmatračice izbora, Deklaracija o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija 4 i Kodeks ponašanja za nepartijske posmatračice) što nam omogućava da izveštavamo o kvalitetu samog izbornog procesa.

IZBORNI DAN – 4. MART 2018. GODINE

Naš fokus tokom izbornog dana bio je posmatranje kvaliteta procesa tokom dana izbora. Naši posmatrači bili su raspoređeni na osnovu reprezentativnog i slučajnog uzorka od 453 biračka mesta. Naši mobilni timovi pratili su dešavanja van biračkih mesta u svim beogradskim opštinama na izborni dan. Naši predstavnici pratili su i rad Gradske izborne komisije.

Posmatrači su bili na biračkim mestima od početka priprema za otvaranje biračkih mesta, pa sve dok članovi biračkih odbora nisu objavili rezultate izbora za posmatrano biračko mesto, čime se obezbedio sveobuhvatan uvid u dešavanja na biračkim mestima tokom izbornog dana.

PERIOD POSLE IZBORNOG DANA

CRTA posmatračka misija pratila je rad Gradske izborne komisije do saopštavanja zvaničnih rezultata, kao i proces žalbi na rad biračkih odbora i Gradske izborne komisije.

IZBORNA ADMINISTRACIJA – NADLEŽNOSTI I ZAKONSKI OKVIR

Izbori za odbornike Skupštine grada Beograda održavali su se u Beogradu kao jednoj izbornoj jedinici, primenom proporcionalnog izbornog sistema. Ukupno 1.606.931 birač je na izborni dan mogao da glasa na 1.185 biračkih mesta.

Izbore za odbornike za Skupštinu grada Beograda uređuje prevashodno Zakon o lokalnim izborima, dok pitanja koja nisu eksplicitno uređena ovim zakonskim rešenjem reguliše Zakon o izboru narodnih poslanika. Osim zakonskih akata, od relevantnih propisa treba izdvojiti i podzakonske akte Gradske izborne komisije (GIK), koji detaljno uređuju izborni proces i sam izborni dan – Uputstvo za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda i Pravila o radu biračkih odbora za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda.

Saglasno Uputstvu, organi za sprovođenje izbora su Gradska izborna komisija i birački odbori. Organi za sprovođenje izbora rade u stalnom i proširenom sastavu. Članove organa za sprovođenje izbora u proširenom sastavu, koji su određeni u skladu sa Zakonom o lokalnim izborima, utvrđuje Gradska izborna komisija na osnovu obaveštenja podnosioca proglašanih izbornih lista. Članovi organa za sprovođenje izbora i njihovi zamenici mogu biti samo građani koji imaju izbornu pravo, kao i prebivalište na teritoriji grada Beograda. Biračke odbore u stalnom sastavu, prema zakonu, čine predsednik i četiri člana. S druge strane, pravo na člana biračkog odbora u proširenom sastavu imalo je 20 izbornih lista.

ANALIZA I NALAZI

POLITIČKI KONTEKST

U Srbiji su 4. marta 2018. godine održani redovni izbori za 110 odbornika Skupštine grada Beograda. Ovo je bio prvi put, od početka višestranačja u Srbiji, da se beogradski izbori održavaju samostalno, a ne zajedno s parlamentarnim ili predsedničkim izborima. Predsednica Narodne skupštine Republike Srbije Maja Gojković raspisala je 15. januara 2018. godine izbore za odbornike Skupštine grada Beograda. Izbori su raspisani u zakonskom roku, jer mandat odbornika u sadašnjem sazivu ističe 23. aprila 2018. godine. Na beogradskim izborima biraju se odbornici za Skupštinu grada Beograda, a ne direktno gradonačelnik kao inokosni organ koji upravlja gradom¹.

Na birališta u 17 beogradskih opština, koliko čini ukupnu teritoriju Beograda, pravo da izabere svoje predstavnike imao je 1.606.931 birač. Gradska izborna komisija je 31. januara utvrdila konačan broj biračkih mesta – 1.185. Kao glavni i najveći grad u zemlji, Beograd nosi ogroman politički i ekonomski značaj koji je ovim izborima dao gotovo nacionalni karakter. Važnost im je dala i činjenica da je na ovim izborima pravo glasa imala četvrtina birača Srbije.

Odlukom o budžetu grada Beograda za 2018. godinu, iz gradskog budžeta je za sprovođenje izbornih aktivnosti političkih subjekata izdvojeno 37.430.444,00 dinara.

ZNAČAJ BEOGRADSKIH IZBORA

Kao glavni i najveći grad u zemlji Beograd nosi ogroman politički i ekonomski značaj koji je ovim izborima dao gotovo nacionalni karakter. Važnost im je dala i činjenica da na ovim izborima pravo glasa imala četvrtina birača Srbije, a da odnos političkih snaga u Beogradu i ostatku Srbije nije u potpunosti identičan.

Prethodni redovni izbori za Skupštinu grada Beograda održani su u maju 2012. godine, zajedno s predsedničkim, parlamentarnim i lokalnim izborima. Dok je na republičkom nivou došlo do smene vlasti², na nivou grada Beograda nije

1 Naime, Zakon o lokalnoj samoupravi predviđa da su glavni izvršni organi opštine/grada gradonačelnik i gradsko veće. Gradonačelnika bira skupština grada, iz reda odbornika i to tajnim glasanjem. Mandat gradonačelnika traje četiri godine. Gradonačelnik se bira na predlog predsednika gradske skupštine i to većinom glasova od ukupnog broja odbornika gradske skupštine.

2 Srpska napredna stranka osvaja parlamentarnu većinu i formira Vladu, dok predsednik Republike postaje dotadašnji predsednik SNS-a Tomislav Nikolić.

bilo promena, jer je koalicija predvođena Demokratskom strankom i dalje imala većinu. Najviše glasova na izborima 2012. godine osvojila je lista oko Demokratske stranke „Dragan Đilas izbor za bolji Beograd” – 35,18%, odnosno ukupno 50 mandata. Koalicija okupljena oko Srpske napredne stranke imala je 25,72% (37 mandata), koalicija SPS–PUPS–JS osvojila je 9,14% (13 mandata), a Demokratska stranka Srbije dobila je 7,46% glasova (10 mandata). Na glasanje je tada izašlo 54,47% glasača – ukupno 840.838 građana Beograda. Za gradonačelnika je izabran Dragan Đilas glasovima 63 odbornika.

Međutim, u septembru 2013. godine dolazi do prekomponovanja u Skupštini grada. Za smenu Dragana Đilasa, 24. septembra, glasalo je 60 odbornika. Gradska vlada je nastavila da funkcioniše u tehničkom mandatu, sve dok Vlada Srbije nije 18. novembra odabrala petočlanu privremenu upravu grada Beograda, u sastavu Siniša Mali (nestranačka ličnost), Nebojša Čović (nestranačka ličnost), Andreja Mladenović (DSS), Nikola Nikodijević (SPS) i Tatjana Pašić (DS).

Privremena uprava je vodila Grad sve do izbora nove gradske vlasti u aprilu 2014. godine. Vanredni izbori za Skupštinu grada Beograda održani su u martu 2014. godine, a na glasanje je izašlo 50,66% birača, odnosno 805.046 Beograđana. Srpska napredna stranka (SNS) je sa 43,62% osvojenih glasova osvojila apsolutnu većinu sa 63 od ukupno 110 mandata. Demokratska stranka (DS) je na ovim izborima osvojila 15,7% glasova (22 mandata), koalicija okupljena oko Socijalističke partije Srbije, SPS–PUPS–JS 11,49% (16 mandata), a u gradski parlament je ušla i Demokratska stranka Srbije (DSS) osvojivši 6,39% glasova, odnosno 9 mandata. Siniša Mali je u aprilu 2014. godine izabran za gradonačelnika Beograda glasovima 79 odbornika.

ATMOSFERA U KOJOJ SU ODRŽANI IZBORI

Da bi se opisao kontekst održavanja izbora u Beogradu, potrebno je poći od političke atmosfere u Srbiji. Kao država kandidat u procesu evropskih integracija, Srbija je do trenutka održavanja beogradskih izbora otvorila 12 od 35 poglavlja (i privremeno zatvorila dva). U Strategiji o kredibilnoj perspektivi proširenja za Zapadni Balkan³ Evropske komisije, objavljenoj u februaru 2018. godine, navedeno je da bi Crna Gora i Srbija „potencijalno mogle da budu spremne za članstvo“ u 2025. godini. Međutim, navodi se i da sve zemlje Zapadnog Balkana pokazuju „jasne elemente

3 https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf

zarobljenosti države, uključujući veze sa organizovanim kriminalom i korupcijom na svim nivoima vlasti i administracije“; pominje se „snažna upletenost javnih i privatnih interesa, koji osnažuje osećaj nekažnjivosti i nejednakosti“; postoji „znatno političko mešanje u rad medija i njihovo kontrolisanje“; traži se „jasno osnaženo i nezavisno sudstvo kao i odgovorna vlada i uprava“.

Politička moć u Srbiji je koncentrisana u vladajućoj Srpskoj naprednoj stranci (SNS), koja ima parlamentarnu većinu, vodi Vladu i ima vlast u gotovo svim lokalnim samoupravama. S druge strane, opozicione snage ne deluju koherentno i ne uspevaju da mobilišu veću podršku građana. Istraživanja javnog mnjenja⁴ pokazuju nizak nivo učešća građana u demokratskim procesima. Izbori se pokazuju kao gotovo jedini vid građanskog učešća, ali se beleži pad izlaznosti kroz godine. Izlaznost građana na izborima opala je za 10% u poslednjih 10 godina (sa 60% pre 10 godina na oko 50% na predsedničkim izborima 2017. godine).

Dodatno, atmosfera u medijima i društvu ozbiljno je pogoršana poslednjih godina. U javnosti se naglašava narativ u kome su neistomišljenici vlasti neprijatelji države, na televizijama s nacionalnim frekvencijama nema prostora za pluralizam mišljenja i dijalog o politikama, niti javni funkcioneri snose odgovornost za izgovorenu ili objavljenu reč. Prema bazi podataka Nezavisnog udruženja novinara Srbije, broj napada na novinare (fizički, na imovinu, pretnji imovini, pritisaka i verbalnih pretnji) kontinuirano raste od 2013. godine.⁵ Javna istupanja državnog sekretara Ministarstva kulture i informisanja Aleksandra Gajovića⁶ pokazuju da zvaničnici čak sumnjaju da novinari sami organizuju napade na sebe, kako bi zadobili pažnju.

O datumu održavanja beogradskih izbora spekulisalo se od završetka predsedničkih izbora u aprilu 2017. godine. Javnost je do poslednjeg trenutka držana u neizvesnosti da li će beogradski izbori biti održani zajedno s parlamentarnim. Kao i u slučaju raspisivanja predsedničkih izbora 2017. godine, polemisanjem oko neizvesnih datuma i tipa izbora koji će biti raspisani, u javnosti je stvarana tenzija i od redovnih izbora stvarana je atmosfera vanrednosti. Iako su beogradski izbori zvanično raspisani 15. januara, „nezvanična kampanja“ počela je još u oktobru 2017. godine. U periodu od 1. oktobra do zvaničnog početka prediz-

borne kampanje CRTA je praćenjem medija identifikovala značajnu disproporciju pojavljivanja predstavnika vlasti u medijima u odnosu na predstavnike opozicije.⁷ Takođe, zabeleženo je i postojanje tzv. funkcionerske kampanje u medijima, odnosno zloupotrebe medijskog prostora dobijenog u svojstvu javnog funkcionera u svrhu promocije jedne političke partije ili izborne liste.

Nezavisne institucije u čiji delokrug spadaju praćenje izbornih aktivnosti ni na ovim izborima nisu bile na visini zadatka. REM, kao samostalan i nezavisan organ osnovan Zakonom o elektronskim medijima, nije vršio svoju funkciju tokom kampanje za beogradske izbore. REM ima presudnu ulogu u izornoj kampanji u pogledu uređenja izborne komunikacije u elektronskim medijima, budući da definiše okvir u kome se mediji i politički subjekti mogu kretati, tumači zakonske odredbe, a raspolože i mogućnošću izricanja sankcija onima koji prekrše odredbe Pravilnika. Od trenutka raspisivanja beogradskih izbora, REM se samo 31. januara 2018. godine obratio javnosti, pružao cima medijskih usluga, kao i političkim subjektima saopštenjem u kome je naglašeno da je u toku predizborna kampanja na koju se primenjuju odredbe Zakona o elektronskim medijima, Pravilnika o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje kao i Zakona o javnim medijskim servisima. REM se nije oglašavao povodom prijave koje su podneli građani ili politički subjekti, iako je zabeleženo da su građani podneli više od 300 prijava protiv elektronskih medija zbog slučajeva medijske diskriminacije ili neistinitog i neobjektivnog izveštavanja.

REM nije objavio izveštaj o kampanji posle parlamentarnih izbora 2016. godine, dok je 2017. godine – uprkos zakonskoj obavezi – prvi put odlučio da neće ni proaktivno pratiti izveštavanje elektronskih medija o kampanji već će postupati samo po žalbama građana (**REM ni u jednom slučaju po žalbama građana nije formalno pokrenuo postupak u cilju izricanja mera pružao cima medijskih usluga**). Javnost je zbog toga ostala uskraćena za zvanične podatke, a podaci koji su dolazili iz nevladinog sektora – koji je radio posao REM-a – pokazivali su ogromnu medijsku dominaciju budućeg predsednika.

Prema zakonu, Agencija za borbu protiv korupcije, kao nezavisna kontrolna institucija, u izornoj kampanji ima dve nadležnosti koje su važne radi omogućavanja uslova za vođenje fer i slobodne izborne kampanje: da prati da li

4 Istraživanje: Učešće građana u demokratskim procesima u Srbiji 2017

5 Od ukupno 23 napada te godine, došlo se do 92 napada u 2017. godini. Po pravilu, napadi na novinare ostaju nekažnjeni, čak i oni koji su potpuno dokumentovani, poput napada na novinare tokom inauguracije novog predsednika u maju 2017. U januaru, nakon što je CRTA predstavila rezultate praćenja medijskog izveštavanja, TV Pink počela je negativnu kampanju protiv organizacije CRTA i Tamare Skrozza, novinarku i članicu Upravnog odbora CRTE. REM na ovaj slučaj, iako prijavljen, nije reagovalo.

6 <https://www.slobodnaevropa.org/a/intervju-aleksandar-gajovic/29032189.html>

7 CRTA je uradila analizu izveštavanja medija o izbornom procesu „Beogradski izbori 2018 - Kampanja pre kampanja?“ koja je pokazala da je u periodu od 1. oktobra 2017. do 15. januara 2018. godine ta disproporcija iznosila čak 4 : 1 u korist predstavnika vlasti. Ova razlika je bila još drastičnija kada se izdvoji segment televizije, putem kojeg se informiše najveći broj građana (82%): u udarnim informativnim emisijama na šest televizija (pet s nacionalnom frekvencijom + N1) predstavnici vlasti su bili sedam puta zastupljeniji od predstavnika opozicije.

se vodi tzv. funkcionerska kampanja i da kontroliše proces finansiranja kampanje od strane političkih subjekata. Agencija je 29. januara 2018. godine na svojoj internet prezentaciji obavestila javnost da je počela s monitoringom izborne kampanje.

Međutim, kao ni REM, ni ova nezavisna institucija od velikog značaja za tok izbornog procesa i ponašanje političkih aktera u njemu – ne funkcioniše bez velikih problema i kontroverzi. Nakon nekoliko propalih konkursa za izbor novog direktora Agencije, neposredno pred raspisivanje beogradskih izbora, Agencija je dobila novog direktora. Međutim, u javnost je odmah dospela informacija da je novoizbrani direktor bio član i donator vladajuće Srpske napredne stranke, što baca senku na nezavisnost ove institucije. I pre ovog slučaja, Agencija je funkcionisala otežano: prethodna direktorka je dala ostavku nakon samo dva meseca obavljanja funkcije, a Narodna skupština i skupštinski odbor nadležan za odabir budućih članova Odbora Agencije u protekle tri godine su u Odbor Agencije birali politički podobne kandidate, dok su izbor i raspravu o drugim kandidatima (poput kandidata udruženja novinara ili zajedničkog kandidata Ombudsmana i Poverenika) odbijali i da stave na dnevni red.

Senku na ovaj izborni proces bacila je i činjenica da je rad izborne administracije – Gradske izborne komisije (GIK) – u prvih mesec dana kampanje ostao zatvoren za javnost jer ni mediji ni domaći posmatrači nisu dobili akreditacije za praćenje rada ovog organa. GIK je radila iza zatvorenih vrata, iako je, prema Poslovniku GIK-a, rad Komisije javan.

Prisustvo i nesmetan rad zainteresovanih domaćih i međunarodnih nezavisnih posmatrača jedna je od važnih odlika slobodnih i demokratskih izbora i primer je dobre prakse u svim demokratski razvijenim zemljama sveta. Takođe, obezbeđivanje uslova za nestranačko posmatranje izbora predstavlja obavezu koju je Srbija preuzela kao članica OEBS-a i potpisnica Kopenhaškog dokumenta. Onemogućavanjem domaćih posmatrača da prate rad izborne administracije prekršena je međunarodna obaveza koju je Srbija kao članica OEBS preuzela i ozbiljno je narušena transparentnost izbornog procesa. Objektivno i nestranačko posmatranje, analiza i izveštavanje o izbornom procesu od strane organizacija civilnog društva doprinosi povećanju informisanosti građana u vezi s radom organa za sprovođenje izbora, kao i drugih aktera uključenih u izborni proces. Veća informisanost doprinosi boljem razumevanju izbornih radnji i jačanju poverenja građana u rad institucija, sam izborni proces i rezultate izbora.

Beogradski izbori protekli su bez posmatračke misije Kancelarije OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) jer ova misija nema praksu posmatranja lokalnih izbora.

Preporuke za unapređenje izbornih procedura koje su domaći posmatrači i međunarodna posmatračka misija OSCE/ODIHR izradili nakon parlamentarnih izbora 2016. godine i predsedničkih izbora 2017. godine nadleženi organi nisu razmatrali niti usvojili.

KONTROLNI MEHANIZMI

RAD REGULATORNOG TELA ZA ELEKTRONSKE MEDIJE U IZBORNOM PROCESU

Nakon raspisivanja izbora za odbornike u Skupštini grada Beograda, REM je izdao 31. januara 2018. godine saopštenje kojim je podsetilo pružaocima medijskih usluga da su tokom izborne kampanje dužni da se pridržavaju specifičnih pravila propisanih Zakonom o lokalnim izborima⁸, Zakonom o elektronskim medijima, Zakonom o javnim medijskim servisima i Pravilnikom o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom izborne kampanje. Na zvaničnoj veb-strani REM-a nije objavljeno da li je, bilo po službenoj dužnosti ili na osnovu prijave građana, REM zaista utvrđivao da li su se pružaoci medijskih usluga dosledno pridržavali pravila na koja im je pomenutim saopštenjem skrenuta pažnja.

Tokom izbornog procesa 318 građana iskoristilo je aplikaciju za podnošenje prijave REM-u elektronskim putem, koju je pokrenula CRTA⁹. Dodatno, aktivisti CRTE su preporučenom poštom uputili Regulatoru četiri prijave, kojima su ukazali na kršenja odredbi Pravilnika. Uprkos obavezi koja je predviđena član 4. Pravilnika o načinu izricanja mera pružaocima medijskih usluga, REM nije učinio javno dostupnim prijave građana podnete tokom izborne kampanje, niti su dostupni podaci o eventualnim odlukama o pokretanju postupka povodom prijave.

Savet REM-a, koji trenutno broji šest od Zakonom predviđenih devet članova, tokom kampanje je održao pet vanrednih sednica. Na tri sednice razmatrana su pitanja vezana za izbornu kampanju, i na njima su donesene odluke povodom izveštaja stručne službe za nadzor i analizu koja je, sva tri puta na zahtev Radio-televizije Srbije, izvršila monitoring predizbornih spotova kako bi utvrdila da li su njihove sadržine usaglašene sa odredbama Zakona o oglašavanju. Odluke Saveta objavljene u zapisnicima sa sednica sadrže kratku izjavu, ali ne i obrazloženja iz kojih bi se moglo zaključiti kojim kriterijumima su se rukovodili članovi Saveta prilikom donošenja odluka. Postupanje REM-a u odnosu na sva tri predizborna spota i ishode odlučivanja predstavljamo u nastavku teksta.

8 Član 4. stav 1. i 2. Zakona o lokalnim izborima – *Građani imaju pravo da preko sredstava javnog informisanja budu ravnopravno, blagovremeno, istinito, nepristrasno i potpuno obavesteni o izornoj kampanji podnosioca izbornih lista i kandidatima s izbornih lista, kao i o drugim događajima značajnim za izbore. Sredstva javnog informisanja dužna su da u izornoj kampanji obezbede ravnopravnost, blagovremenost, istinitost, nepristrasnost i potpunost u obavestavanju o svim podnosiocima izbornih lista i kandidatima s tih lista, kao i o drugim događajima značajnim za izbore.*

9 <https://rem.gradjaninastrazi.rs/>

ODLUČIVANJE REM-a POVODOM PREDIZBORNOG SPOTA GRADONAČELNIK

Predizborni spot *Gradonačelnik* izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” emitovan je 18. februara 2018. godine. Radnjom spota je gledaocima ukazano na negativne posledice eventualne izborne pobede izbornih lista čiji su nosioci Dragan Đilas i Aleksandar Šapić. Zajednički portret dvojice nosilaca izbornih lista prikazan je u nekoliko kadrova ovog spota.

Članom 15. Zakona o oglašavanju propisano da se *oglasna poruka koja sadrži lično dobro na osnovu koga se može utvrditi ili prepoznati identitet lica (uključujući fotografski, crtani, grafički zapis lika), ne može objaviti ukoliko prethodno nije pribavljen pristanak lica na koje se lično dobro odnosi.* Regulatorno telo za elektronske medije je, na zahtev RTS-a, izvršilo monitoring pomenutog spota i naložilo obustavljanje njegovog emitovanja. REM je stao na stanovište da objavljivanjem ovakve oglasne poruke u svom programu bez pribavljanja prethodnog pristanka lica na koje se lično dobro odnosi, pružalac medijske usluge povređuje odredbu člana 15. stav 1. Zakona o oglašavanju, što je osnov za hitno obustavljanje emitovanja predizborne poruke, ili, u suprotnom, za pokretanje postupka izricanja mera predviđenih Zakonom o elektronskim medijima.

REM je pomenutu odluku doneo na hitno zakazanoj sednici i ona je nakon toga, u večernjim satima 18. februara 2018. godine, objavljena na zvaničnoj internet stranici REM-a. Uprkos tome, spot se na brojnim televizijama prikazivao i nakon što je odluka REM-a učinjena javno dostupnom.

Pre donošenja odluke, a nakon što je u medijima objavljeno da se RTS obratio REM-u za mišljenje, Dragan Đilas poslao je RTS-u dopis u kome daje svoju saglasnost za objavljivanje spornog spota. Isto je preko svog *Tviter* naloga učinio i Aleksandar Šapić.

Iz odredbi Zakona o oglašavanju jasno proizlazi da pristanak za objavljivanje ličnog zapisa fizičko lice može dostaviti i naknadno. Iz tog razloga, upozorenje REM-a ne predstavlja zabranu. Svaka televizija kojoj su, eventualno, Šapić i Đilas naknadno dostavili svoju pismenu saglasnost za emitovanje ovog spota mogla je da nastavi da emituje ovu oglasnu poruku bez bojazni da će od strane REM-a biti sankcionisana zbog kršenja člana 15. stav 1. Zakona o oglašavanju.

Ipak, prilikom monitoringa ovog spota REM **nije našao** da ova oglasna poruka sadrži izjave ili vizuelno predstavlja-

nje koje se može smatrati uvredljivim (što je zabranjeno na osnovu člana 6. Zakona o oglašavanju), niti da sadrži elemente **nedozvoljenog uporednog oglašavanja** iz člana 14. Zakona o oglašavanju. Ovakvo postupanje može da bude i posledica činjenice da je zakonodavac propustio da pitanje političkog oglašavanja uredi na sistemski način, budući da, u domenu uporednog oglašavanja, shodna primena pravila, koja su jasno usmerena na oglašavanje komercijalnih proizvoda, nije dugoročno održivo rešenje.

ODLUČIVANJE REM-a POVODOM PREDIZBORNIH SPOTOVA IZBORNIH LISTA „ALEKSANDAR VUČIĆ – ZATO ŠTO VOLIMO BEOGRAD!“ I „DRAGAN ĐILAS – BEOGRAD ODLUČUJE, LJUDI POBEĐUJU”

Nakon izvršenog uvida u sadržinu spotova, REM je našao da je za objavljivanje spota *Gradonačelnik* izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“, a u skladu sa članom 15. Zakona o oglašavanju, neophodan pristanak Dragana Đilasa i Aleksandra Šapića čiji su likovi prikazani u spotu, naloživši istovremeno hitnu obustavu njegovog emitovanja.

S druge strane, uvidom u oglasne poruke *Đilas 1 i 1* i *Strah* izborne liste „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi po-
beđuju”, REM je našao da njihov sadržaj nije u suprotnosti sa odredbama Zakona o oglašavanju. Za razliku od spota *Gradonačelnik* koji je kako na javnom servisu tako i na komercijalnim televizijama emitovan pre nego što je REM izvršio uvid u njegovu sadržinu, RTS je monitoring spotova *Đilas 1 i 1* i *Strah* zahtevao pre nego što je spot objavljen.

POSTUPANJE REM-a POVODOM EMITOVANJA EMISIJE ŽIKINA ŠARENICA

Stav REM-a koji je izazvao dosta pažnje je mišljenje kojim je REM dozvolio emitovanje emisije *Žikina šarenica*, iako je Pravilnikom o obavezama pružalaca medijskih usluga u toku predizborne kampanje direktno zabranjeno pojavljivanje kandidata u ulozi voditelja.

Živorad Nikolić, autor i voditelj emisije *Žikina šarenica*, koja se emitovala subotom i nedeljom na RTS 1, bio je kandidat za odbornika u Skupštini grada Beograda na izbornoj listi „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. RTS je na svojoj zvaničnoj internet prezentaciji preneo pisanje dnevnog lista *Danas*¹⁰ da je nakon proglašenja ove izborne liste, RTS uputio zahtev REM-u 18. januara 2018. godine s pitanjem da li Nikolić može nesmetano da vodi i uređuje emisiju za vreme predizborne kampanje. Odgovor od REM-a je stigao četiri dana kasnije, i u njemu je

navedeno da je emisija *autorski programski sadržaj zabavnog karaktera koji se dugi niz godina prikazuje na RTS-u i ne predstavlja predizborni program za koji važe posebna pravila*, te je dodato da *shodno činjenici da je reč o javnom medijskom servisu čiji su programski sadržaji dostupni na teritoriji Srbije, ni tehnički, ni programski nije moguće da se takvi sadržaji ukinu za određenu teritoriju Srbije*. Pomenuto mišljenje REM-a nije objavljeno na internet strani Regulatora.

Uprkos činjenici da se radi o emisiji koja se emituje tokom dugog niza godina, njen autor i voditelj je izabrao da bude kandidat za odbornika, te je navedeno mišljenje REM-a sporno kada se ima u vidu da je članom 5. stav 4. Pravilnika o obavezama pružalaca medijskih usluga u toku predizborne kampanje predviđeno da *funkcioner ili istaknuti predstavnik podnosioca izborne liste ili kandidat ne sme se tokom predizborne kampanje pojaviti u programu pružao-
ca medijske usluge kao voditelj, spiker, reporter ili u drugom sličnom svojstvu, bez obzira na prirodu programskog sadržaja*.

POSTUPAK PO PRIJAVAMA GRAĐANA I SLUČAJ POSTUPANJA REM-a POVODOM GOSTOVANJA GORANA VESIĆA U EMISIJI UPITNIK

Dan pre održavanja izbora Olivera Zekić, članica Saveta REM-a, sa zvanične imejl adrese i pod memorandumom Regulatora, uputila je redakcijama mnogih medija u zemlji dopis kojim je skrenula pažnju na to da su brojni građani prijavili REM-u da tokom emitovanja emisije *Upitnik*, 1. marta 2018. godine, nisu mogli da čuju šta govori Goran Vesić, kandidat za odbornika ispred liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Pored Gorana Vesića, u emisiju su učestvovali i Dragan Đilas, Čedomir Jovanović i Dragan Šutanovac.

Olivera Zekić je istakla da je služba za nadzor i analizu REM-a postupila po prijavama i ustanovila da je reži-
ja smanjivala zvuk za dva decibela kada je Vesić govorio. Kako je navela, dopis je uputila kako bi javnosti ukazala na ponašanje RTS-a, budući da zbog *nedostataka u zakonu* ne raspolaže mogućnošću da opomene RTS.

Iako REM, osim po prijavama građana, postupak može da pokrene i po službenoj dužnosti, iz navoda članice Saveta REM-a jasno proizlazi da je u konkretnom slučaju kontrola programskog sadržaja učinjena nakon primljenih prijava građana. Iz tog razloga, važno je istaći da je procedura postupanja REM-a po prijavama građana precizno propisana Zakonom o elektronskim medijima i Pravilnikom o načinu izricanja mera pružaocima medijskih usluga. Napominjemo da je REM u ovom slučaju, kao i u prethodnim slučajevima, propustio da izvrši obavezu koja je predviđena članom 4. Pravilnika o načinu izricanja mera pružaocima medijskih usluga, odnosno da prijave građana objavi na svojoj internet stranici.

10 <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/2728/izbori-2018/3015021/rem-dao-zeleno-svetlo-za-nastavak-emitovanja-zikine-sarenice.html>

S obzirom na to da je služba za nadzor i analizu sprovela analizu spornog sadržaja, ova služba imala je obavezu da o istoj sačini izveštaj na osnovu koga je Savet trebalo da pokrene postupak u kome bi utvrdio da li postoje zakonski razlozi za izricanje mere pružaocu medijske usluge. Ukoliko je potpisnica dopisa u pravu, te ne postoji osnov za izricanje mere, Savet bi postupak okončao donošenjem odluke kojom obustavlja postupak izricanja mera. Sve odluke Saveta po prijavama građana, u skladu sa članom 38. stav 2. tačka 10. Zakona o elektronskim medijima, moraju biti objavljene na sajtu Regulatora. **Pozitivan pomak u svojoj praksi bi Regulator načinio i kada bi obrazložene izveštaje stručne službe za nadzor i analizu činio javno dostupnim.** Na ovaj način, javnost bi uvek imala priliku da se upozna s postupanjem ovog nezavisnog tela, bez potrebe da članovi Saveta lično, o svakom pojedinačnom slučaju, obaveste javnost.

Konačno, postupak po prijavama građana može rezultirati samo odlukom kojom se ili obustavlja postupak ili prijava odbija kao neosnovana ili se pružaocu medijske usluge izriče mera. Postupak po prijavama građana ne može ni u jednom slučaju za svoj ishod imati saopštenje kojim se opominje pružalac medijske usluge. Ukoliko postoje osnovi za izricanje opomene ili upozorenja, kao mera predviđenih Zakonom, one moraju biti sadržane u odluci Saveta kao kolektivnog organa REM-a.

Iz tog razloga, posebno ukazujemo na deo dopisa u kome Zekić ističe: *Bez mogućnosti da Vas, zbog nedostataka u samom zakonu, čak i opomenem, odlučila sam da Vam bar javno kažem šta ste, ko zna zbog čega i za koga, uradili.* Većinu svojih odluka Savet donosi većinom glasova ukupnog broja članova, a član Saveta REM-a, kao pojedinac, ni u jednom slučaju nema ovlašćenje da sam odlučuje o izricanju opomene ili drugih mera pružaocima medijskih usluga.

Dopis koji je Olivera Zekić uputila Draganu Bujoševiću prosleđen je brojnim redakcijama (Politika, Blic, B92, TV Pink) kao i novinskim agencijama Tanjug, Beta, Fonet, te sam dopis ima karakter saopštenja za javnost. U vezi s tim, važno je napomenuti i to da je predstavljanje i zastupanje Saveta u nadležnosti predsednika Saveta¹¹. Budući da Savet funkcioniše bez predsednika od 2016. godine, u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima, njegove nadležnosti obavlja zamenik predsednika Saveta, što nije potpisnica ovog dopisa. Zakon propisuje da članovi Saveta REM-a ne mogu vršiti funkciju u političkoj stranci, ali oni mogu biti članovi političke stranke i mogu slobodno izražavati svoje političko uverenje. Međutim, izražavanje političkog stava

u ime Regulatora, s njegove imejl adrese i pod njegovim memorandumom, u velikoj meri utiče na produbljivanje nepoverenja građana u stvarnu nezavisnost ovog tela.

TIŠINA U REM-U POVODOM PREDIZBORNOG SPOTA ZORANA RADOJIČIĆA U TIRŠOVOJ

Prvi na listi kandidata za odbornike izborne liste „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd!“, direktor Univerzitetske dečje klinike u Tiršovoj, Zoran Radojičić, snimio je promotivne spotove za potrebe kampanje. Spotovi su snimljeni u prostorijama UDK Tiršova i u njima je jasno istaknut vizuelni identitet ove klinike. Snimanje i emitovanje ovog spota sporno je sa stanovišta zabrana propisanih u više važećih zakona.

Pre svega, kao funkcioner – direktor UDK Tiršova, Zoran Radojičić podleže zabrani predviđenoj članom 29. stav 2. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije: *Funkcioner ne može da koristi javne resurse i skupove na kojima učestvuje i susrete koje ima u svojstvu funkcionera, za promociju političkih stranaka, odnosno političkih subjekata.* Osim što su korišćene prostorije i inventar klinike, u jednom od dva spota prikazani su i intervjuisani zaposleni u ovoj ustanovi. Njihove izjave su takođe stavljene u kontekst izborne kampanje. Na ovaj način, Zoran Radojičić je iskoristio činjenicu da mu javna funkcija koju obavlja omogućava apsolutnu dostupnost javne ustanove čiji je direktor i time ostvario neopravdanu prednost u izbornoj trci.

Dodatno, na početku spota Radojičić je potpisan kao direktor Univerzitetske dečje klinike u Tiršovoj, a spot se završava jasnom političkom porukom i sloganom izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“ Dovođenje javnosti u zabludu u vezi sa svojstvom u kome funkcioner nastupa takođe je zabranjeno. Naime, članom 29. stav 4. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije propisano je da *je funkcioner dužan da uvek nedvosmisleno predoči sagovornicima i javnosti da li iznosi stav organa u kojem vrši javnu funkciju ili stav političke stranke, odnosno političkog subjekta.*

Kako bi dobila informaciju o tome na koji način je u konkretnoj situaciji regulisano ustupanje prostorija klinike za snimanje predizbornog spota, CRTA posmatračka misija je uputila Univerzitetskoj dečjoj klinici u Tiršovoj zahtev za pristup informaciji od javnog značaja. Odgovor UDK Tiršova je bio da je tokom kampanje snimljeno nekoliko kadrova u hodnicima klinike i kancelariji direktora, da je snimanje trajalo sat vremena, te da je obavljeno nedežurajućeg dana, posle radnog vremena, kako se ne bi ometalo funkcionisanje klinike. U dopisu Klinike istaknuto je da

11 Član 21. Zakona o elektronskim medijima

za ovakva snimanja klinika ne pravi ugovore niti na drugi način kroz kliničku dokumentaciju reguliše snimanja, već se naprave usmeni dogovori pri čemu se insistira na poštovanju pravila da se ne ometa rad bolnice.

Međutim, članom 6. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti propisano je da se usluge i dobra iz javnih izvora, koje političkim subjektima daju organi Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, kao i druge organizacije čiji su oni osnivači, obavezno daju pod jednakim uslovima svim političkim subjektima, te da davanje dobara i usluga iz javnih izvora bliže uređuju pomenuti organi javne vlasti. Dakle, da bi ovakvo ustupanje prostora uopšte bilo dozvoljeno, neophodno je da je ustanova ranije usvojila akt kojim se bliže uređuje davanje usluga na opisan način, jer tako uslovi ustupanja postaju predvidivi i poznati svim učesnicima izbornog procesa. Imajući u vidu činjenicu da ovaj akt ne postoji, te da se prostorije ustanove ustupaju na osnovu usmenih dogovora, propušteno je da se izvrši zakonska obaveza i učini izvesnim da li bi svaki kandidat za odbornika, bez obzira na to da li vrši javnu funkciju – funkciju direktora UDK Tiršova, mogao da snimi svoju oglasnu poruku u ovoj ustanovi, koristeći njen logo. Dodatno, važno je napomenuti i to da je finansiranje političkog subjekta od strane javnih ustanova, uključujući tu i zdravstvene ustanove, zabranjeno na osnovu člana 12. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Ustupanje poslovnog prostora zdravstvene ustanove na besplatno korišćenje političkom subjektu u toku izborne kampanje, naročito u situaciji u kojoj je jasno da ne postoji opšti akt kojim bi bilo uređeno pitanje davanja usluga svim učesnicima u kampanji pod jednakim uslovima, može se jedino smatrati uslugom pruženom bez naknade, što predstavlja nenovčani prilog političkom subjektu, i kada je pružen od strane javne ustanove, takođe predstavlja zabranjeni način finansiranja političkih subjekata.

Pored toga, javna bolnica je – sa svim svojim osobljem i inventarom – korišćena u partijske svrhe, što je zabranjeno članom 41. stav 4. Zakona o javnoj svojini: *Zabranjeno je poverena dobra od javnog interesa koristiti u privatne, partijske ili druge nedozvoljene svrhe.*

Konačno, Univerzitetska dečja klinika u Tiršovoj je nastavna baza Medicinskog fakulteta na kojoj se odvija nastava na osnovnim, doktorskim i specijalističkim studijama. U tom smislu, treba pomenuti da je na osnovu člana 43. **Zakona o visokom obrazovanju zabranjeno političko i stranačko organizovanje i delovanje u visokoškolskoj ustanovi.**

KORIŠĆENJE ZAŠTITNOG ZNAKA – LOGOTIPA ZDRAVSTVENE USTANOVE U PREDIZBORNOJ OGLASNOJ PORUCI

Zaštitni znak – logotip Univerzitetske dečje klinike u Tiršovoj, određen je članom 9. Statuta ove ustanove i pred-

stavlja stilizovano grafičko rešenje lika žene, u stojećem stavu, koja u desnoj ruci drži dete. Opisani logo po kome je Klinika poznata širokoj javnosti, korišćen je u više kadrova predizbornog spota Zorana Radojičića. Oglasna poruka ove sadržine ukazuje na jasnu nameru oglašivača da utiče na gledaoca da stavi znak jednakosti između zdravstvene ustanove namenjene deci, koja ima decenijsku tradiciju i uživa određeni ugled među građanima, s jedne i izborne liste oličene u direktoru te ustanove, s druge strane.

Osim sa aspekta etike, ovakva politička promocija je upitna i sa aspekta odredbi Zakona o oglašavanju kao i s dosadašnjom praksom REM-a. Naime, REM je tokom izbornog procesa 2012. godine delovao preventivno, upozoravajući pružaoce medijskih usluga na to da nije dozvoljeno emitovanje spotova u kojima su korišćeni logotipi pravnih lica ukoliko se ona prethodno s time nisu saglasila. Tako, utvrđeno je da emitovanje spota Ujedinjenih regiona Srbije, u kome su korišćeni zaštićeni robni žigovi poznatih kompanija (*Fiat, Yura, Gorenje, Beneton, Panasonic...*) a bez pristanka ovih kompanija, predstavlja kršenje Zakona o oglašavanju. Član Saveta tadašnjeg RRA, profesor Goran Peković, izjavio je da se u tom slučaju *očito radi o kršenju Zakona o oglašavanju, jer gledaoci stiču utisak da te kompanije podržavaju kampanju URS.* Savet je tada zatražio televizijama koje su spot emitovale da REM-u dostave dokumentaciju iz koje bi se moglo nedvosmisleno zaključiti da li su navedene kompanije dale svoju saglasnost da se njihovi robni žigovi koriste u promotivnom spotu URS-a. Iako Zakon o oglašavanju zahteva samo pristanak fizičkog lica čije se lično dobro prikazuje u oglasnoj poruci, Savet je pravilno zaključio da su logotipi firmi iskorišćeni u nameri da se gledaoci dovedu u zabludu.

Ono što, međutim, čini razliku danas u odnosu na 2012. godinu jeste Zakon o oglašavanju. Dok je Zakon koji je na snazi bio 2012. godine sadržao odredbu kojom je jasno bilo propisano kao zabranjeno *oglašavanje kojim se aludirajući na drugoga, njegovo poslovno ime, naziv, zaštićeni žig, aktivnost, proizvod ili uslugu, iskorišćava ugled tog drugog lica na način kojim se dovode u zabludu primaoci oglasne poruke*, Zakon o oglašavanju koji je na snazi od 2016. godine sadrži pravila čija je primena na oblast političkog oglašavanja umnogome otežana.

Ipak, Zakon u članu 11. **eksplicitno zabranjuje obmanjujuće oglašavanje**, koje je određeno *kao svako oglašavanje koje na bilo koji način, uključujući način prikazivanja, obmanjuje ili je verovatno da će obmanuti primaoca oglasne poruke, koje zbog takve obmanjujuće prirode može da utiče na njihovo ekonomsko ponašanje ili koje zbog toga škodi ili je verovatno da će naškoditi konkurentu oglašivača.* Pre svega, spornom oglasnom porukom gledalac može da bude doveden u zabludu jer je zaštita koju zdravstvena ustanova pruža građanima poistovećena sa zaštitom koju pruža politička opcija koja šalje oglasnu poruku, čime se manipuliše

izbornom voljom birača. Osim toga, time se u neravnompravan položaj dovode ostale izborne liste čiji kandidati nisu na rukovodećim položajima u javnim ustanovama, odnosno čiji kandidati ne zloupotrebljavaju svoje javne funkcije.

UČEŠĆE KANDIDATA ZA ODBORNIKE U TV PROGRAMU ZABAVNOG KARAKTERA

Iako je članom 5. stav 2. Pravilnika o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje predviđeno da je *zabranjeno tokom predizborne kampanje emitovati igrane, dokumentarne, zabavne ili druge slične programske sadržaje u kojima se pojavljuje funkcioner ili istaknuti predstavnik podnosioca izborne liste ili kandidat*, tokom kampanje koja je prethodila izborima za odbornike Skupštine grada Beograda, pojedini kandidati pojavljivali su se u zabavnom programu RTS-a i TV Prve.

Dodatno, Pravilnik eksplicitno zabranjuje da se kandidat tokom izborne kampanje pojavljuje u programu u svojstvu voditelja, spikera ili reportera¹². Uprkos tome, a na osnovu goreopisanog stanovišta REM-a da nema prepreka njegovom nesmetanom angažovanju tokom kampanje, nakon raspisivanja izbora je nastavljeno emitovanje emisije *Žikina šarenica* na RTS 1, iako je autor i voditelj ovog programa, Živorad Nikolić, bio kandidat za odbornika na izbornoj listi „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“. Pored toga, Nikolić je u emisiji emitovanoj 27. januara 2018. godine ugostio još jednog kandidata sa iste izborne liste – Gorana Vesića, koji je tokom gostovanja u ovoj emisiji zabavnog karaktera govorio ne samo o neposrednoj temi emisije već i o različitim projektima koje je gradska vlast uspešno realizovala tokom prethodnog mandata.

Pred sam kraj kampanje, 25. februara 2018. godine, na TV Prva je emitovan kviz *Ja volim Srbiju*, u kome su gostovali kandidati za odbornike – Siniša Mali, treći na listi kandidata izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd“ i Nikola Nikodijević, drugi kandidat na listi odbornika izborne liste „Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS), Dragan Marković Palma – Jedinstvena Srbija (JS)“.

U okviru pravila koja sprečavaju prikriveno preporučivanje kandidata zabrana pojavljivanja učesnika u kampanji u zabavnom programu koji je proizveden najmanje godinu dana pre početka kampanje, kao i zabrana da ova lica budu

12 Član 5. stav 4. Pravilnika o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje („Sl. glasnik RS”, br. 55/2015 i 90/2017) Funkcioner ili istaknuti predstavnik podnosioca izborne liste ili kandidat ne sme se tokom predizborne kampanje pojaviti u programu pružaoca medijske usluge kao voditelj, spiker, reporter ili u drugom sličnom svojstvu, bez obzira na prirodu programskog sadržaja.

voditelji bilo koje vrste programa, posebno su izdvojene i zapravo imaju apsolutni karakter: uvek će se smatrati da se ovaj program emituje s namerom uticaja na izbornu volju gledalaca. Iz tog razloga, aktivisti CRTE uputili su REM-u prijave povodom emitovanja navedenih sadržaja, međutim, REM do zaključenja ovog izveštaja nije obavestio podnosiocima prijave o eventualnom postupanju.

RAD AGENCIJE ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE U IZBORNOM PROCESU

Agencija za borbu protiv korupcije, kao samostalan i nezavisan državni organ, ima značajnu nadzornu ulogu tokom izbornog procesa. S jedne strane, ona nadzire zakonitost finansiranja političkih subjekata tokom izborne kampanje, a s druge strane, kontroliše ponašanje funkcionera koji su ujedno i članovi određenih političkih stranaka. Nakon ostavke Majde Kršikape, u novembru 2017. godine raspisan je javni konkurs za izbor novog direktora Agencije. Na ovu funkciju je 17. januara 2018. godine izabran Dragan Sikimić. Novi direktor Agencije je tokom parlamentarnih izbora 2016. godine bio član Radnog tela Republičke izborne komisije za opštinu Zemun na predlog Srpske napredne stranke,¹³ dok je, prema nepotvrđenim informacijama iz medija, istog dana kada je izabran za direktora podneo ostavku na članstvo u Srpskoj naprednoj stranci.

Agencija za borbu protiv korupcije je na svojoj internet strani, 29. januara 2018. godine, javno saopštila da je organizovala monitoring izbornih kampanja političkih subjekata čije su liste proglašene za izbor odbornika u Skupštinu grada Beograda, te da će posmatrači Agencije na terenu pratiti aktivnosti svih političkih subjekata sve do proglašenja konačnih rezultata izbora zakazanih za 4. mart.

Agencija za borbu protiv korupcije je na svom sajtu objavila informaciju da će u okviru aktivnosti kontrole finansiranja izbornih aktivnosti političkih subjekata (koalicija, grupa građana i stranaka), predstavnici Agencije za borbu protiv korupcije vršiti kontrolu o pruženim uslugama oglašavanja političkih subjekata koji imaju proglašene izborne liste, što u praksi znači da će ACAS sakupljati informacije o zakupljenom oglasnom prostoru.

Agencija je takođe izdala saopštenje kojim je podsetila političke subjekte da je Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti određena i maksimalna vrednost uplate davanja fizičkih i pravnih lica u kalendarskoj godini kada se izbori održavaju. Za fizičko lice maksimalna vrednost davanja iznosi 20 prosečnih mesečnih zarada, dok za pravno lice iznosi 200 prosečnih mesečnih

13 <http://javno.rs/vest/dragan-sikimic-sns-ov-clan-izborne-komisije#WI-QfskWqdM.twitter>

nih zarada¹⁴. Vrednost davanja je ukupna vrednost svih novčanih i nenovčanih davanja.

TROŠENJE SREDSTAVA ZA FINANSIRANJE KAMPANJE NA HUMANITARNE I DRUGE AKTIVNOSTI

Tokom izbornih kampanja politički subjekti neretko sprovode aktivnosti koje se ne mogu okarakterisati kao političke – organizuju besplatne lekarske preglede, dele humanitarnu pomoć socijalno ugroženima, organizuju odlaske na izlete za penzionere i sl.

Zakon o finansiranju političkih aktivnosti u članu 19. taksativno nabroja koje se aktivnosti političkih subjekata mogu finansirati iz sredstava za finansiranje njihovog redovnog rada. To su: rad s biračima i članstvom, troškovi prevoza i održavanja skupova, troškovi promocije, reklamnog materijala i publikacija, troškovi istraživanja javnog mnjenja, obuke, međunarodne saradnje, troškovi zarada i naknada zaposlenih, komunalne troškove i sl. Dodatno, u članu 23. Zakona propisano je da su troškovi izborne kampanje troškovi političke aktivnosti u toku izborne kampanje, te da se sredstva prikupljena iz javnih i privatnih izvora za finansiranje troškova izborne kampanje mogu koristiti samo za političke aktivnosti.

To znači da bi Agencija u svim situacijama koje ukazuju na to da se sredstva prikupljena kako iz javnih tako i iz privatnih izvora nenamenski troše – a to uključuje i njihovo trošenje na aktivnosti koje nisu političke, na osnovu odgovarajućih dokaza, trebalo da inicira pokretanje postupaka pred nadležnim sudom.

KONTROLA PONAŠANJA FUNKCIONERA

U okviru svoje redovne nadležnosti Agencija se stara o sprečavanju sukoba interesa. U toku izborne kampanje ta nadležnost Agencije posebno dolazi do izražaja budući da u ovom periodu javni funkcioneri intenzivno obavljaju svoje stranačke aktivnosti. Naime, iako funkcioner može da vrši funkciju u političkoj stranci/subjektu i da učestvuje u njenim aktivnostima, on to može činiti samo na način koji ne ugrožava vršenje javne funkcije.

Zakon izričito zabranjuje funkcioneru da koristi javne resurse i skupove na kojima učestvuje, kao i susrete koje ima u svojstvu funkcionera, za promociju političkih subjekata, izuzev kada to nalažu razlozi zaštite njegove lične bezbednosti, i to samo pod uslovom da je takva upotreba javnih resursa uređena propisima iz te oblasti ili odlukom službi

koje se staraju o bezbednosti funkcionera.

Dodatno, funkcioner koji nije biran neposredno od strane građana, dužan je da uvek nedvosmisleno predoči sagovornicima i javnosti da li iznosi stav organa u kojem vrši javnu funkciju ili stav političke stranke, odnosno političkog subjekta.

Protiv funkcionera koji koriste javne funkcije za promociju političkih stranaka/subjekata, kao i protiv onih koji propuste da nedvosmisleno predoče da li iznose stav organa u kojem vrši javnu funkciju ili stav političke stranke/subjekta Agencija može podneti zahtev za pokretanje prekršajnog postupka, a funkcioner može biti kažnjen novčanom kaznom u iznosu od 50.000 dinara do 150.000 dinara, uz mogućnost izricanja zaštitne mera zabrane vršenja određenih poslova u trajanju do jedne godine.

CRTA je podnela ukupno 35 prijava Agenciji za borbu protiv korupcije za različite slučajeve funkcionerske kampanje, zloupotrebe javnih resursa i nedozvoljene aktivnosti političkih subjekata kao i četiri prijave različitim inspekcijama (komunalna i prosvetna). Do zaključenja ovog izveštaja, dobijeni su odgovori na pet podnetih prijava, koje su sve odbačene. Izdvajamo da je jedna od prijava, na koje je odgovoreno, odbačena jer je Agencija tvrdila da pomoćnik gradonačelnika/gradski menadžer nije javni funkcioner i da se na njega se zakon ne odnosi.

14 ACAS: Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku prosečna mesečna zarada u Srbiji u 2017. godini je iznosila 47.893 dinara, tako da maksimalna vrednost davanja jednog fizičkog lica može iznositi najviše 957.860 dinara, dok maksimalna vrednost davanja pravnog lica može iznositi najviše 9.578.600 dinara.

PREDIZBORNI PERIOD

RASPISIVANJE IZBORA

Predsednica Narodne skupštine Republike Srbije Maja Gojković raspisala je 15. januara 2018. godine redovne izbore za odbornike Skupštine grada Beograda za 4. mart 2018. godine (istovremeno su se održali i izbori za odbornike skupština opština Bor, Aranđelovac i Sevojno). Izbori su sprovedeni za grad, odnosno opštinu kao jednu izbornu jedinicu, primenom proporcionalnog izbornog sistema, glasanjem za jednu od izbornih lista sa glasačkog listića. Glasanje je sprovedeno na ukupno 1.185 biračkih mesta na teritoriji grada Beograda.¹⁵

Izbore za odbornike u Skupštini grada Beograda prevashodno uređuje Zakon o lokalnim izborima (ZLI), dok pitanja koja nisu eksplicitno uređena ovim zakonom uređuje Zakon o izboru narodnih poslanika (ZINP). Osim zakonskih akata, primenjuju se i podzakonski akti Gradske izborne komisije (GIK) koji detaljnije uređuju izborni proces i sam izborni dan – Uputstvo za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda¹⁶ i Pravila o radu biračkih odbora za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda.¹⁷

Rokovi za izborne radnje, pa tako i rok za podnošenje izbornih lista (16. februar u ponoć) određen je Rokovnikom za vršenje izbornih radnji.¹⁸

Svako izbornoj listi pripada broj mandata koji je srazmeran broju dobijenih glasova. Mandate izbornim listama raspodeljuje Gradska izborna komisija primenom sistema najvećeg količnika. Mandati se raspodeljuju tako što se ukupan broj glasova koji je dobila svaka pojedina lista podeli brojevima od jedan zaključno s brojem koji odgovara broju odbornika koji se biraju u skupštinu jedinice. Tako dobijeni količnici razvrstavaju se po veličini, a u obzir se uzima 110 najvećih količnika jer je to broj odbornika koji se bira u Skupštinu grada Beograda. Svaka izborna lista dobija onoliko mandata koliko tih količnika na nju otpada. U raspodeli mandata učestvuju one izborne liste koje su dobile najmanje 5% glasova od ukupnog broja glasova birača koji su glasali.

Stranke/koalicije nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata i kad su dobile manje od 5% glasova od uku-

15 Rešenje o određivanju biračkih mesta http://www.beograd.rs/images/data/861d6445dedcb9d987275dda3c82410d_8346654394.pdf

16 http://www.beograd.rs/images/data/6d4ab616193db62b52ebc045ce60c22d_5839190467.pdf

17 http://www.beograd.rs/images/data/dad13a8232e7a06072a5cac7491caede_4419779441.pdf

18 http://www.beograd.rs/images/data/e01d6b7bf1010587cb-84586759483fac_2026195864.pdf

pnog broja birača koji su glasali, s obzirom na to da se na ove subjekte primenjuje tzv. prirodni prag, koji se izračunava tako što se broj izašlih birača podeli brojem odbornika koji se bira (u konkretnom slučaju, na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda bira se 110 odbornika), i tako se dobije broj glasova koji nosi jedan mandat.

BIRAČKI SPISAK

PITANJE GLASANJA PO MESTU BORAVIŠTA I PREBIVALIŠTA

Biračko pravo (aktivno i pasivno) u Republici Srbiji se zasniva na državljanstvu, ali i prebivalištu. Biračko pravo ima državljanin Republike Srbije koji je upisan u birački spisak, a u birački spisak može biti upisano lice koje ima prebivalište na teritoriji lokalne samouprave koja je teritorijalno nadležna za sprovođenje promena u biračkom spisku. Jedno lice može imati samo jedno prebivalište. Moguće je da lice, osim prebivališta, ima i boravište u Srbiji ili inostranstvu (zato što ide u školu, studira ili radi u mestu koje nije mesto prebivališta), ali nije moguće da ima prebivališta u dve različite države ili u dva različita mesta na teritoriji Srbije.

Prebivalište ne zavisi od prava vlasništva, odnosno vlasnik nekretnine ne dobija prebivalište automatski na adresi na kojoj je nepokretnost čiji je vlasnik, a pogotovo ako se ima u vidu da je moguće da jedan vlasnik ima više nepokretnosti na teritoriji Srbije. Kada bi uz pravo svojine išlo i prebivalište, vlasnici više nepokretnosti bi imali više prebivališta, i bili bi upisani u birački spisak na više biračkih mesta, što, naravno, nije moguće.

Prijava prebivališta podrazumeva automatsku odjavu prethodnog prebivališta na teritoriji Srbije, a kada se radi o licu koje prijavljuje prebivalište, a prethodno prebivalište nije na teritoriji Srbije, moralo bi da potpiše izjavu da je odjavilo prethodno prebivalište na teritoriji druge države.

KAKO JE DODIK GLASAO NA LOKALNIM IZBORIMA U BEOGRADU?

Neosporno je da je nemoguće da predsednik Republike Srpske ima prebivalište na teritoriji Republike Srbije, i da Beograd predstavlja mesto u kome se nalazi centar njegovih životnih aktivnosti, profesionalnih, ekonomskih, socijalnih i drugih veza koje dokazuju njegovu trajnu povezanost s mestom u kome se nastanio. Naprotiv, centar njegovih životnih aktivnosti je očigledno Republika Srpska, odnosno Banja Luka. Tek kada prestane da obavlja funkciju koju obavlja, mogao bi da centar svojih životnih aktivnosti prenese u Beograd, te bi tek tada i mogao da prijavljuje prebivalište na teritoriji grada Beograda.

POZIVI ZA GLASANJE

CRTA Posmatračkoj misiji se obratio značajan broj građana s pitanjima u vezi s dostavljenim pozivima za glasanje na adrese ljudi koji nikada nisu živeli na istim, na adrese umrih ljudi ili ljudi koji su promenili prebivalište pre više godina. Navedene situacije su zabeležene i tokom prethodnog izbornog procesa.

Prisutnost ovakvih slučajeva dovodi do zabuna među građanima i do daljeg narušavanja poverenja u izborni proces. Prisutan je strah da neko može zloupotrebiti nečiji glas – posebno osoba za koje se zna da su preminule ili da ne mogu ostvariti svoje biračko pravo.

BROJ STANOVNIKA I BROJ UPISANIH U BIRAČKI SPISAK

Nakon natpisa iz pojedinih medija¹⁹ o povećanom broju birača na određenim centralnim gradskim opštinama (pre svega na Vračaru i Zvezdari), CRTA posmatračka misija je pokušala da proveri iznete navode direktnim obraćanjem svim gradskim opštinama u Beogradu, kao i samom gradu Beogradu. Naime, CRTA posmatračka misija je kao glavni mehanizam u komunikaciji s gradskim opštinama koristila zahtev za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, kojim je od svih 17 gradskih opština tražen broj birača na dan prijema zahteva.

Zahtevi su upućivani gradskim opštinama u periodu od kraja septembra 2017. do početka februara 2018. godine, svakog meseca. Sledeće opštine nisu dostavile nijedan podatak o broju birača: **Voždovac, Zemun, Lazarevac, Rakovica i Sopot.**

U slučaju preostalih gradskih opština koje odgovaraju na poslate zahteve CRTA posmatračke misije (doduše ne uvek u zakonom propisanim rokovima) zaključeno je da ne postoje značajna odstupanja u broju upisanih birača u odnosu na oktobar, novembar, decembar i početak februara. U okviru vremenskih preseka kada su traženi zahtevi, razlike u brojevima birača na pojedinačnim gradskim opštinama, od meseca do meseca, ne prelaze više/manje od nekoliko desetina.

Prilikom slanja zahteva primećen je određeni obrazac ponašanja pojedinih gradskih opština. Kako su prvi zahtevi poslani još sredinom oktobra 2017. godine, oni su morali biti ponovljeni, te su poslani još u tri vremenska preseka. Na osnovu slanja u ukupno četiri vremenska preseka možemo izdvojiti sledeća zapažanja. Dve gradske opštine (Zemun i Sopot) nisu nikada odgovorile ni na jedan poslani zahtev. S druge strane, postoji određeni krug opština koje

smatraju da broj birača predstavlja radnju neovlašćenog davanja na uvid ličnih podataka građana. Od ukupno 17 gradskih opština čak pet gradskih opština je u ovoj grupi. Na osnovu toga što ovaj krug gradskih opština odbija da dostavi tražene informacije propušta se prilika da se izgradi i ojača poverenje građana u izborni proces i u institucije.

Kako postoji čak sedam gradskih opština koje odbijaju da dostave tražene informacije, CRTA posmatračka misija je bila prinuđena da izjavi žalbe službi Poverenika ili zbog nepostupanja ili zbog pogrešnog tumačenja gradskih opština o poslatim zahtevima. Prilikom odlučivanja o izjavljenim žalbama, služba Poverenika je rešenjima naložila određenim gradskim opštinama²⁰ da dostave tražene informacije o broju birača. U svom obrazloženju služba Poverenika navodi da se gradske opštine neosnovano pozivaju na relevantne članove Zakona o jedinstvenom biračkom spisku prema kojem bi se zahtev CRTA posmatračke misije mogao protumačiti kao neovlašćeno davanje na uvid ličnih podataka građana. Služba Poverenika je, između ostalog, istakla sledeće: (...) *zahtevima su tražene informacije o broju upisanih birača, dakle statistički podatak, a ne podatak o ličnosti birača (...).*

IZBORNA ADMINISTRACIJA

STATUS NEZAVISNIH POSMATRAČA NA LOKALNIM IZBORIMA U BEOGRADU

Istog dana kada su raspisani izbori, Gradska izborna komisija (GIK) usvojila je i *Uputstvo za sprovođenje izbora*²¹. Usvajanje Uputstva od strane GIK-a je bitno jer izborni zakonodavstvo ne uređuje položaj, status, kao ni sam proces akreditacije posmatrača. Jedini pravni akt koji uređuje materiju koja je od esencije za posmatranje izbornog procesa kao i samog izbornog dana jeste podzakonski akt – Uputstvo za sprovođenje izbora. Samo Uputstvo se iznova donosi od strane nadležne izborne komisije za svaki izborni proces pojedinačno.

Uputstvo za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda je status posmatrača obradilo u okviru posebnog poglavlja (konkretno glava XII. *Praćenje rada organa za sprovođenje izbora*) koje sadrži ukupno šest relevantnih članova. Uputstvo uređuje sam proces akreditacije posmatrača, kao i položaj posmatrača tokom izbornog procesa i izbornog dana.

Za razliku od Republičke izborne komisije (RIK), Gradska izborna komisija (GIK) nije objavila obrasce za podnošenje prijave organizacija – posmatračkih misija za praćenje organa za sprovođenje izbora. Zbog toga je CRTA posmatračka

19 <http://rs.n1info.com/a332587/Vesti/Vesti/PSG-Povecan-broj-gradjana-na-Vracaru-i-Zvezdari-pred-izbore.html> i <http://mondo.rs/a1045951/Info/Beograd/Pokret-Sase-Jankovica-izbori-Beograd-veci-broj-glasaca.html>

20 Zbog ograničenih kapaciteta službe Poverenika nisu doneta sva rešenja na osnovu izjavljenih žalbi.

21 http://www.beograd.rs/images/data/6d4ab616193db62b52ebc-045ce60c22d_5839190467.pdf

misija predala svoju prijavu za posmatranje izbornog procesa 16. januara 2018. godine na obrascima koji su tehnički sadržali iste podatke o prijavljenim licima za posmatranje rada izbornih organa, kao i za akreditovanje posmatrača za RIK (ime i prezime, broj lične karte i PU izdavanja).

Prema Uputstvu za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda²² (član 62), uz prijavu za praćenje rada organa za sprovođenje izbora prilaže se Izvod iz Registra udruženja i spisak lica koja se prijavljuju za posmatrača (domaći posmatrača). Po konstataciji o ispunjenosti uslova za praćenje rada organa za sprovođenje izbora, što je u slučaju organizacije CRTA konstatovano, GIK podnosiocu prijave izdaje odgovarajuće ovlašćenje, a domaćim i stranim posmatračima odgovarajuće akreditacije u koje se upisuju neophodni podaci iz spiska priloženog uz prijavu.

Iako je Gradska izborna komisija (GIK) na četvrtoj sednici održanoj 17. januara 2018. godine²³ konstatovala da udruženja Centar za slobodne izbore i demokratiju – CESID i CRTA ispunjavaju uslove za domaće posmatrača u izbornom procesu, prvih mesec dana u radu GIK-a je proteklo bez prisustva posmatrača, ali i medija. Razlog je u tome što je istima prisustvo bilo onemogućeno zbog neizdavanja akreditacija od strane GIK-a. Pored ove dve organizacije prijave za posmatranje izbora podneli su i: YUCOM, Građani na straži i Odbrana izborne volje građana.

Iz ovoga sledi da je Gradska izborna komisija dužna da izda akreditacije predloženim licima za posmatranje rada GIK-a, a da to nije učinila 25 dana od dana kada je konstatovano da je CRTA ispunila uslove za domaće posmatrača u izbornom procesu. Ovim su prekršene odredbe Uputstva za sprovođenje izbora i onemogućeno je posmatračkim misijama da prate rad GIK-a.

Zbog značaja izbornog procesa i principa javnosti rada organa za sprovođenje izbora treba istaći da GIK nije omogućio ni medijima da prisustvuju sednicama, iako je javnost rada GIK-a definisana članom 18. Poslovnika o radu GIK-a.²⁴

Od sednice GIK-a 17. januara održano je još 13 sednica, odnosno proteklo je više od 25 dana izborne kampanje, bez prisustva ovlašćenih posmatrača ispred organizacije CRTA, jer Gradska izborna komisija, i pored obaveze da to učini, nije izdala akreditacije posmatračima CRTE.

Od tada, na sedmoj sednici GIK-a, koja je održana 26. januara,

22 http://www.beograd.rs/images/data/6d4ab616193db62b52ebc-045ce60c22d_5839190467.pdf

23 <http://www.beograd.rs/lat/gradska-izborna-komisija/1744460-sednice-gradske-izborne-komisije---saopstenja/>

24 http://www.beograd.rs/images/file/7e6067ced063a6e96dcb2f7b-51fa9a69_6475314397.pdf

usvojeni su obrasci za Ovlašćenje za praćenje rada organa za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda i Akreditacija za praćenje rada organa za sprovođenje izbora.

U petak, 9. februara, putem telefonskog poziva, CRTA posmatračka misija je obavestena da je potrebno da za svakog prijavljenog posmatrača za praćenje rada organa za sprovođenje izbora dostavi i: jedinstveni matični broj građanina (JMBG), adresu prebivališta, adresu stanovanja, kao i fotografiju. U ponedeljak, 12. februara, usledio je novi poziv iz GIK-a tokom koga je saopšteno da fotografije posmatrača biračkih odbora (biračkih mesta na dan izbora) nije potrebno dostaviti.

Imajući u vidu ovakvo ponašanje Gradske izborne komisije (GIK), bitno je napomenuti da Uputstvo za sprovođenje izbora u članu 65. navodi sledeće: *Po konstataciji o ispunjenosti uslova za praćenje rada organa na sprovođenju izbora, Gradska izborna komisija podnosiocu prijave izdaje odgovarajuće ovlašćenje, a domaćim i stranim posmatračima i prevodiocima odgovarajuće akreditacije u koje se upisuju neophodni podaci iz spiska priloženog uz prijavu.*

Dakle, samim Uputstvom je predviđeno da nakon konstatovanja o ispunjenosti uslova GIK izdaje podnosiocima prijave ovlašćenje i akreditacije, bez navođenja rokova, ali i dodatnih uslova. Osim toga protiv Uputstva nije moguće ni uložiti prigovor u postupku zaštite izbornog prava. Naime, samo Uputstvo predstavlja podzakonski opšti akt koji se ne može pobijati prigovorom, jer se ne radi o nepravilnostima u postupku kandidovanja, sprovođenja, utvrđivanja i objavljivanja rezultata izbora.

Budući da CRTA posmatračkoj misiji nije bilo omogućeno da mesec dana prati rad Gradske izborne komisije, odnosno ukupno 18 sednica, nije moguće oceniti zakonitost odluka usvojenih tokom tih sednica, osim u pogledu postupanja prema prijavama za posmatranje rada organa za sprovođenje izbora. Prikaz rada Gradske izborne komisije (u daljem tekstu: GIK) se, usled nemogućnosti da praćenja ukupno 18 sednica, delom zasniva na podacima preuzetim sa internet portala Gradske izborne komisije.²⁵

S obzirom na to da su se izbori održavali 4. marta i zbog drugačijih izbornih radnji GIK-a pre i posle izbornog dana i lakšeg pregleda situacije, posmatrani period ćemo podeliti u dva perioda, onaj koji je prethodio izbornom danu od 25. februara do 4. marta i period nakon izbornog dana.

25 <http://www.beograd.rs/lat/gradska-izborna-komisija/1744410-lokalni-izbori-2018/>

RAD GRADSKE IZBORNE KOMISIJE U PERIODU PRE IZBORNOG DANA

U periodu do izbornog dana GIK je održala ukupno 28 sednica, od čega 18 bez prisustva posmatrača.

U periodu od 25. februara do 2. marta održane su tri sednice, a kao glavne aktivnosti mogu se izdvojiti: odlučivanje o izgledu, sadržini i broju glasačkih listića; zatim usvajanje Rešenja o imenovanju članova i zamenika članova biračkih odbora u proširenom sastavu; kao i donošenje Odluke o utvrđivanju i objavljivanju konačnog broja birača u gradu Beogradu, prema kojoj je pravo glasa imao 1.606.931 birač.

PRIKAZ RADA GIK-a PO SEDNICAMA PRE IZBORNOG DANA:

Na **26. sednici**, održanoj 25. februara, Gradska izborna komisija je usvojila sledeće akte: Odluku o utvrđivanju formata i broja glasačkih listića; Odluku o određivanju izgleda i boje glasačkog listića i boje kontrolnog lista za proveru ispravnosti glasačke kutije i Odluku o sadržaju i izgledu glasačkog listića.

Na **27. sednici**, održanoj 28. februara, GIK je jednoglasno usvojila Odluku o dopuni odluke o određivanju koordinatora Gradske izborne komisije, zatim je usvojeno i Dopunsko rešenje o imenovanju predsednika i članova biračkog odbora i njihovih zamenika u stalnom sastavu za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda. GIK je jednoglasno usvojila i Rešenje o imenovanju članova i zamenika članova biračkih odbora u proširenom sastavu.

Na **28. sednici**, održanoj 2. marta, jednoglasno je usvojena Odluka o utvrđivanju i objavljivanju konačnog broja birača u gradu Beogradu prema kojoj pravo glasa ima 1.606.931 birač. Jednoglasno je usvojeno Dopunsko rešenje o imenovanju predsednika i članova biračkog odbora i zamenika članova u stalnom sastavu za pojedina biračka mesta u opštini Zemun.

RAD GRADSKE IZBORNE KOMISIJE U PERIODU NAKON IZBORNOG DANA

U periodu nakon izbornog dana se kao najvažniji ishod rada GIK-a može izdvojiti proglašenje konačnih rezultata izbora prema kome su samo četiri izborne liste od 24 izbornih lista, koliko ih je učestvovalo u izbornoj trci, osvojile mandate, odnosno prešle cenzus. Najviše mandata je osvojila lista „Aleksandar Vučić – zato što volimo Beograd!” – 64 mandata, iza koje sledi izborna lista „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju” sa 26 mandata, zatim izborna lista „Aleksandar Šapić – GRADONAČELNIK” – 12 mandata i izborna lista „Ivica Dačić – Socijali-

stička partija Srbije (SPS), Dragan Marković Palma – Jedinstvena Srbija (JS)” sa osvojenih 12 mandata.

Interesantna je situacija da je nakon proglašenja rezultata izbora raspušten prošireni sastav GIK-a, iako nisu istekli rokovi za izjavljivanje prigovora. Posledica ove odluke je da je jedna sednica prošla bez članova proširenog sastava i njihovih zamenika, da bi isti bili pozvani na narednu sednicu kada su počeli da pristižu prvi prigovori.

Nakon zatvaranja biračkih mesta izjavljeno je oko **205 prigovora**, dok su podnete **94 žalbe Upravnom sudu**.

Gradska izborna komisija je usvojila **Rešenje o ponavljanju izbora na četiri biračka mesta na opštini Stari grad**.

PRIKAZ RADA GIK-A PO SEDNICAMA NAKON IZBORNOG DANA:

Na **29. sednici**, održanoj 5. marta, usvojen je Zapisnik o radu Gradske izborne komisije na utvrđivanju rezultata izbora za odbornike Skupštine grada Beograda. Komisija je utvrdila da je primila izborni materijal od svih 1.185 biračkih odbora. Ukupan broj listića koji se nalazio u glasačkim kutijama je 814.130 od kojih je 12.969 bilo nevažećih. Razmatranje i usvajanje predloga Rešenja o odbijanju jednog prigovora kao neosnovanog.

Na **30. sednici**, održanoj 6. marta, GIK je usvojila Rešenja o odbijanju 77 prigovora. Odbijena su 62 prigovora koje je podnela izborna lista broj 4 „Da oslobodimo Beograd – DS, SDS, NS” kao neosnovana, dok je 15 prigovora odbačeno jer su ih podnela neovlašćena lica. Na ovoj sednici je podnet zahtev izborne liste broj 7. „Dosta je bilo i Dveri – Da ovi odu, da se oni ne vrate” da se izvrši uvid u celokupan izborni materijal i da im se dostave overene fotokopije zapisnika o radu svih 1.185 biračkih odbora. GIK je po ovom zahtevu formirala radnu grupu koja će predložiti način postupanja po zahtevu.

Na **31. sednici**, održanoj 7. marta, **od 104 prigovora**, 103 prigovora je odbijeno kao neosnovano, dok je jedan prigovor usvojen i donetim Rešenjem poništeni su izbori na biračkim mestima 2, 21, 37 i 40 u gradskoj opštini Stari grad. Razlog poništenja izbora je nepravilnost u utvrđivanju rezultata izbora od strane biračkog odbora, zbog čega su birački odbori raspušteni i ponovljeno je glasanje na tim biračkim mestima. O održavanju ove sednice nisu obavesteni posmatrači. Takođe, na ovu sednicu nisu pozvani ni članovi proširenog sastava GIK-a tako da su sednici prisustvovali i o tačkama dnevnog reda odlučivali samo članovi stalnog sastava.

Na **32. sednici**, održanoj 9. marta, odlučivalo se o dva prigovora od kojih je jedan odbačen kao neblagovremen dok

je drugi odbijen kao neosnovan. Na ovoj sednici usvojen je Predlog odluke o dopuni Odluke o naknadama, materijalnim i drugim troškovima vezanim za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda, raspisanih za 4. mart. Pod tačkom razno predsednik GIK-a je obavestio prisutne da je radna grupa odlučila po zahtevu izborne liste broj 7 „Dosta je bilo i Dveri – Da ovi odu a da se oni ne vrate”, i da se Vojinu Biljiću omogući uvid u sav izborni materijal.

Na **33. sednici**, održanoj 10. marta, odlučivalo se o 14 prigovora od kojih je 12 odbijeno kao neosnovani dok su dva odbačena.

Na **34. sednici**, održanoj 12. marta, odbijena su dva prigovora kao neosnovana.

Na **35. sednici**, održanoj 12. marta, odbijena su dva prigovora kao neosnovana.

Na **36. sednici**, održanoj 14. marta, GIK je jednoglasno donela Odluku o raspisivanju ponovnih izbora na biračkim mestima 2, 21, 37 i 40 na opštini Stari grad, na kojima je pravo glasa imalo 5.384 birača. Odbačen je jedan prigovor kao neblagovremen.

Na **37. sednici**, održanoj 15. marta, usvojeno je Rešenje o obrazovanju biračkih odbora za sprovođenje ponovnih izbora i imenovanju predsednika, članova i zamenika članova u stalnom sastavu i usvojeno je Rešenje o imenovanju biračkih odbora u proširenom sastavu.

Na **38. sednici**, održanoj 18. marta, konstatovano je da rezultati ponovljenih izbora nisu uticali na utvrđene rezultate izbora i GIK je utvrdila konačne rezultate izbora. Na ponovljenim izborima na ovim biračkim mestima glasalo je 26,63% od ukupno upisanih birača.

Na **39. sednici**, održanoj 20. marta, GIK je odbila dva prigovora kao neosnovana.

NOVINE U PROPISIMA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

Za razliku od izbora za predsednika republike i izbora za narodne poslanike koje pored biračkih odbora sprovodi Republička izborna komisija (RIK), organi za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda su Gradska izborna komisija (GIK) i birački odbori.

Uputstvo za sprovođenje izbora za izbore za odbornike Skupštine grada Beograda, koje je Gradska izborna komisija usvojila na sednici održanoj 15. januara 2018. godine, u najvećem broju odredbi slično je Uputstvu iz 2017. godine. Međutim, ono je sadržalo i određene specifičnosti s obzirom na to da su izbori sprovedeni na lokalnom a ne na republičkom nivou, i da je samim tim radnje koje je sprovodila Republička izborna komisija preduzela Gradska izborna komisija.

GIK je 26. januara donela Pravila o radu biračkih odbora za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda.

U nastavku su prikazane osnovne razlike izbornog procesa koje proizilaze iz Uputstva za sprovođenje izbora za predsednika Republike iz 2017. godine i Uputstva za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda 2018.

UPUTSTVO ZA SPROVOĐENJE IZBORA

RAZLIKA/PITANJE	IZBORI 2018	IZBORI 2017
Uvodne odredbe u uputstvima	Ovim uputstvom se bliže uređuje postupak za sprovođenja izbora za odbornike Skupštine grada Beograda	Ovim uputstvom se bliže uređuje postupak sprovođenja izbora za predsednika Republike.
Uslov za člana i zamenika člana GIK-a u proširenom sastavu	Može da bude određeno samo lice koje ima izbornu pravo i prebivalište na teritoriji grada Beograda. Po Zakonu o lokalnim izborima član 14: Za predsednika, zamenika predsednika, sekretara i zamenika sekretara izborne komisije imenuje se lice koje je diplomirani pravnik.	Za člana može biti određeno lice koje ima izbornu pravo i koje je diplomirani pravnik.
Sastav biračkog odbora (BO) u stalnom sastavu	Birački odbor u stalnom sastavu čine predsednik, četiri člana i njihovi zamenici.	BO u stalnom sastavu čine predsednik, dva člana i njihovi zamenici. Posebno se navodi da prilikom utvrđivanja predloga kandidata za predsednika i zamenika predsednika biračkog odbora, poslanička grupa treba da da prednost licu koje ima visoko obrazovanje i iskustvo u sprovođenju izbora.
Obuka članova BO u stalnom sastavu	Koordinatori GIK-a zajedno s načelnicima/zamenicima načelnika gradskih opština dužni su da blagovremeno obavie obuku svih predsednika i zamenika predsednika i članova i zamenika članova biračkih odbora u stalnom sastavu s teritorije gradske opštine za koju su imenovani. Ovim uputstvom se ne propisuje obaveza koordinatora GIK-a i načelnika da podnesu pismeni izveštaj o održanoj obuci.	Radno telo je dužno da o održanoj obuci podnese pismeni izveštaj RIK-u, koji treba da sadrži: podatke o vremenu i mestu održavanja obuke, licu koje je obuku držalo, imenima prisutnih članova i zamenika članova BO, kratak prikaz toka obuke i pitanja koja su posebno razmatrana ili eventualno ocenjena kao sporna.
Obaveštenje o danu i vremenu održavanja izbora	Dostavljanje obaveštenja biračima u Beogradu o danu i vremenu održavanja izbora s brojem i adresom biračkog mesta na kome birač glasa i brojem pod kojim je upisan u izvod iz biračkog spiska.	Pored dostavljanja obaveštenja o danu i vremenu održavanja izbora s brojem i adresom biračkog mesta i brojem pod kojim je birač upisan u izvod iz biračkog spiska, RIK u saradnji s javnom medijskom ustanovom RTS, kao i štampanim i elektronskim medijima, obaveštava birače o načinu ostvarenja izbornog prava.
Logičko-računske greške	Prvi slučaj: Ako se prilikom primopredaje izbornog materijala između članova biračkog odbora i koordinatora GIK-a u sedištu gradskih opština utvrdi da u zapisniku o radu biračkih odbora postoje logičko-računske greške koje su posledica očigledne omaške u popunjavanju zapisnika, a koje ne utiču na utvrđivanje rezultata izbora, koordinator Gradske izborne komisije je ovlašćen da, u saradnji s prisutnim članom stručne službe zadužene za statističku obradu podataka, zajedno s prisutnim članom biračkog odbora, izvrši i parafira ispravku tih omaški. (Ovde nije taksativno nabrojano šta se može podvesti pod omaške koje ne utiču na utvrđivanje rezultata izbora.) Drugi slučaj: Ako se prilikom statističke obrade podataka, u sedištu Gradske izborne komisije od strane stručne službe GIK-a zadužene za statističku obradu podataka, utvrdi da u zapisniku o radu biračkog odbora postoje logičko-računske greške koje su posledica očigledne omaške u popunjavanju zapisnika, a koje nisu prethodno otklonjene i koje ne utiču na utvrđivanje rezultata izbora, predsednik ili zamenik predsednika GIK-a je ovlašćen da, u saradnji s prisutnim članom stručne službe zadužene za statističku obradu podataka, izvrši i parafira ispravku tih omaški. Razlika: U uputstvu za lokalne izbore nije specifikovano šta su sve omaške.	Ako u zapisniku o radu biračkog odbora postoje logičko-računske greške koje su posledica očigledne omaške u popunjavanju zapisnika, a koje ne utiču na utvrđivanje rezultata izbora, koordinator Republičke izborne komisije je ovlašćen da, u saradnji s predstavnicima Republičkog zavoda za statistiku, u sedištu Republičke izborne komisije, izvrši i parafira ispravku tih omaški, ako u zapisniku o radu biračkog odbora: 1) nije upisan broj ukupno upisanih birača; 2) upisan broj ukupno upisanih birača je manji od broja birača upisanih u izvod iz biračkog spiska i od broja birača koji su glasali, a svi ostali rezultati glasanja su logičko-računski ispravni; 3) nije upisan broj važećih glasačkih listića, a zbir broja nevažećih glasačkih listića i broja glasova koje je pojedinačno dobio svaki kandidat za predsednika Republike je jednak broju glasačkih listića koji se nalaze u glasačkoj kutiji; 4) nije upisan broj nevažećih glasačkih listića, a zbir broja glasova koje je pojedinačno dobio svaki kandidat za predsednika Republike je jednak ili manji od broja glasačkih listića koji se nalaze u glasačkoj kutiji; 5) broj primljenih glasačkih listića nije jednak zbiru neupotrebljenih glasačkih listića i broja birača koji su izašli na izbore, a svi ostali rezultati glasanja su logičko-računski ispravni.
Praćenje organa za sprovođenje izbora	Zainteresovana registrovana udruženja čiji se ciljevi ostvaruju u oblasti izbora koja žele da prate rad organa za sprovođenje izbora za odbornike Skupštine grada Beograda podnose prijavu GIK-u. Sednici GIK-a može da prisustvuje jedan posmatrač ispred istog udruženja. Rad pojedinog biračkog odbora može pratiti jedan posmatrač ispred istog udruženja. Ispunjenost uslova za praćenje rada organa na sprovođenju izbora konstatuje predsedavajući na sednici GIK-a.	Zainteresovana registrovana udruženja čiji se ciljevi ostvaruju u oblasti izbora koja žele da prate rad organa za sprovođenje izbora za predsednika Republike podnose prijavu Republičkoj izbornoj komisiji. Sednici Republičke izborne komisije ne može istovremeno da prisustvuju više od dva posmatrača ispred istog udruženja. Rad pojedinog biračkog odbora ne mogu istovremeno pratiti dva posmatrača ispred istog udruženja.

PRAVILA O RADU BIRAČKIH ODBORA ZA SPROVOĐENJE IZBORA

RAZLIKA/PITANJE	IZBORI 2018	IZBORI 2017
Prijem izbornog materijala	Koordinatori Gradske izborne komisije predaju izborni materijal za sprovođenje izbora biračkim odborima.	Radna tela i opštinske/gradske uprave predaju biračkim odborima izborni materijal za sprovođenje izbora.
Utvrđivanje identiteta birača	Birački odbor utvrđuje identitet birača na osnovu lične karte, važeće putne isprave (pasoša) na čijem je obrascu naveden jedinstveni matični broj birača. Omogućava se i glasanje s ličnom kartom kojoj je istekao rok važenja pod uslovom da se priloži potvrda MUP-a o podnetom zahtevu za izdavanje nove lične karte. Razlika: nije predviđeno glasanje s vozačkom dozvolom.	Birački odbor utvrđuje identitet birača važećom ličnom kartom, važećom putnom ispravom i vozačkom dozvolom na čijem je obrascu naveden JMBG birača. Omogućava se i glasanje s ličnom kartom kojoj je istekao rok važenja pod uslovom da se priloži potvrda MUP-a o podnetom zahtevu za izdavanje nove lične karte.
Pomagač prilikom glasanja	Rešenje je isto kao i za 2017. godinu sa tim što je precizirano da pomagač ne može biti član biračkog odbora.	Birač koji je nepismen odnosno usled invaliditeta nije u mogućnosti da se potpiše u birački spisak, a ne poseduje pečat sa ugraviranim potpisom, ne potpisuje se u birački spisak već to umesto njega radi njegov pomagač.

SLANJE PRIGOVORA ELEKTRONSKIM PUTEM

Kao još jednu novinu navodimo mogućnost slanja prigovora elektronskim putem. Jedna od preporuka CRTA posmatračke misije nakon završetka izbornog procesa 2017. godine odnosila se na mogućnost iniciranja postupka zaštite izbornog prava (izjavljivanja prigovora i žalbi) elektronskim putem. Preporuka se odnosila na omogućavanje akterima koji imaju pravo na zaštitu izbornog prava da svoje pravo mogu ostvariti i tako što će prigovor/žalbu poslati putem imejla, uz poštovanje odredaba novog Zakona o opštem upravnom postupku (ZUP). Imajući u vidu da je ZUP u celosti stupio na snagu tek nakon završetka izbornog procesa 2017. godine, CRTA posmatračka misija je tokom izbornog procesa 2018. godine inicirala postupke zaštite izbornog prava elektronskim putem. Izjavljeni prigovori i žalbe koji su poslani putem imejla su prihvatani od strane GIK-a i Upravnog suda kao relevantni i validni kao i u slučaju slanja putem pošte ili predaje na pisarnici. Shodno tome, možemo zaključiti da je jedna od preporuka CRTA posmatračke misije prihvaćena zahvaljujući adekvatnom primenom novog ZUP-a.

Izborni procesi do 2018. godine i postupci zaštite izbornog prava su bili uskraćeni za mogućnost slanja prigovora izbornim komisijama i žalbi Upravnom sudu putem imejla. Naime, do stupanja na snagu novog ZUP-a (1. jun 2017), postupak zaštite izbornog prava mogao je biti iniciran isključivo pismenim putem (putem pošte ili predajom prigo-

vora/žalbe neposredno na pisarnici). Međutim, novi ZUP predviđa mogućnost komunikacije s celokupnom državnom upravom i drugim državnim organima elektronskim putem. Dakle izborne komisije i Upravni sud na osnovu novog ZUP-a treba da postupaju s prigovorima/žalbama koji su dostavljeni elektronskim putem na isti način kao i da su dostavljene putem pošte ili lično na pisarnici. Kako bi svi izborni akteri mogli da koriste ovu mogućnost potrebno je samo da prigovor/žalba koji je poslat elektronskim putem bude u skladu sa ZUP-om tj. da bude snabdeven kvalifikovanim elektronskim sertifikatom (elektronskim potpisom).

Razlog zbog koga je važno omogućiti slanje prigovora/žalbi elektronskim putem odnosi se pre svega na izuzetno kratke rokove koji su predviđeni izbornim zakonodavstvom. Rokovi u izbornom zakonodavstvu predviđaju mogućnost iniciranja postupka zaštite izbornog prava u roku od 24 časova do 48 časova od trenutka kada je doneta odluka, odnosno izvršena radnja ili učinjen propust. Osim toga, omogućavanje slanja prigovora/žalbi elektronskim putem je bitno i zbog toga što je jednom delu birača, koji žive na određenom delu teritorije Srbije na kome se sprovode izbori, zbog kratkih rokova uskraćena mogućnost zaštite izbornog prava zbog toga što ne postoje adekvatne institucije koje omogućavaju slanja prigovora/žalbi putem pošte.

CRTA posmatračka misija je tokom izbornog procesa 2018. godine inicirala postupke zaštite izbornog prava elektron-

skim putem, koji je u skladu s novim ZUP-om. Prigovori i žalbe su bili izjavljeni putem imejla uz elektronski potpis. U svim slučajevima GIK i Upravni sud su postupali u skladu sa ZUP-om tj. prihvatili su upućene prigovore i žalbe kao validne isto kao da su predate pismenim putem ili neposredno na pisarnici. Shodno tome možemo zaključiti da je jedna od preporuka CARTA posmatračke misije prihvaćena zahvaljujući adekvatnom primenom novog ZUP-a. Na ovaj način građani će biti u mogućnosti da jednostavnije i efikasnije zaštite svoje izborna prava što će na kraju doprijeti povratku poverenja građana u izborni proces.

GLASANJE ZA SLEPE I SLABOVIDE

Po Ustavu, Zakonu o izboru narodnih poslanika i Zakonu o lokalnim izborima glasanje je tajno. Međutim, čitava jedna kategorija građana svoje biračko pravo ne može da koristi tako da bude ispunjen uslov tajnosti glasanja. U tu kategoriju spadaju svi slepi i slabovidni građani Srbije. Član 72 Zakona o izboru narodnih poslanika propisuje da lica koja nisu u mogućnosti da sama glasaju, mogu sa sobom povesti lice koje će umesto njih, ali po njihovim uputstvima, popuniti glasački listić i izvršiti glasanje. Ovaj član Zakona shodno se primenjuje i na lokalne izbore.

Prilikom održavanja izbora za odbornike Skupštine grada Beograda 4. marta, mnogi slepi i slabovidni ljudi izrazili su svoje negodovanje zbog načina na koji glasaju, ističući da im je povređeno pravo na tajno glasanje.

Još prilikom održavanja lokalnih, parlamentarnih i predsedničkih izbora 2012. godine, Zaštitnik građana preporučio je da se izvrše određene zakonske promene i putem posebnih šablona omogući slepim i slabovidnim ljudima da tajno glasaju. Do današnjeg dana ove izmene nisu izvršene iako je Srbija pre više godina ratifikovala Konvenciju o zaštiti prava osoba sa invaliditetom. Nakon održavanja sednice Gradske izborne komisije na kojoj su proglašeni konačni rezultati izbora, predsednik GIK-a izrazio je nezadovoljstvo aktuelnim zakonskim rešenjima i obećao da će nadležne službe učiniti sve da se ovaj problem reši do narednog izbornog procesa.

Za rešavanje problema slepih i slabovidnih građana postoji nekoliko opcija – audio-zapis, Brajova azbuka ili poseban šablon pomoću koga bi glasači glasali na običnim glasačkim listićima. Ukoliko bi slepi i slabovidni glasali na posebnim glasačkim listićima, štampanim Brajovom azbukom, takođe ne bi bila obezbeđena tajnost glasanja, jer bi se zbog malog broja ovih listića vrlo lako moglo utvrditi za koga su glasali. Međutim, ukoliko bi se izradio poseban šablon za glasanje, na običnim glasačkim listićima (već primenjeno rešenje u Hrvatskoj), tajnost glasanja bila bi obezbeđena. Primenom ovog šablona slepi i slabovidni bi glasali na običnim glasačkim listićima, uz korišćenje posebnih šablona s rupicama pomoću kojih bi mogli da razaznaju koji je broj

liste za koju žele da glasaju i da sami zaokruže taj broj.

Poželjno je da ova neravnopravnost slepih i slabovidnih osoba bude u najskorijem roku otklonjena.²⁶

GLASANJE U ZATVORIMA

Zatvorenici koji se nalaze u pritvorskim jedinicama Okružnog zatvora u Beogradu, a imaju pravo glasa na izborima za Skupštinu grada Beograda, to pravo nisu mogli da ostvare. Prema dobijenim informacijama koje je CARTA posmatračka misila dobila na 19. sednici Gradske izborne komisije od 15. februara 2018. godine, glasanje unutar zavoda za izvršenje zavodskih sankcija nije predviđeno. Predsednik GIK-a je obavestio prisutne da je Ministarstvo pravde obavestilo komisiju da se nisu ispunili uslovi da se izvrši glasanje unutar zavoda. Na ovaj način Ministarstvo pravde, pre svega, i GIK su prekršili odredbe člana 58. Zakona o lokalnim izborima i člana 72b. Zakona o izboru narodnih poslanika. Shodno tome zatvorenicima koji se na dan održavanja izbora budu nalazili unutar zavoda biće onemogućeno izborna pravo koje je predviđeno članom 52. Ustava Srbije.²⁷

Zakonom o izboru narodnih poslanika (Zakon) predviđeno je da Ustavom zagarantovano aktivno biračko pravo na dan izbora mogu ostvariti svi punoletno poslovno sposobni državljani Republike Srbije s prebivalištem u Srbiji. Zakon u članu 72b. predviđa poseban režim glasanja za birače koje se nalaze u pritvoru ili izdržavaju zavodsku sankciju: *Republička izborna komisija određuje posebna biračka mesta unutar zavoda i imenuje članove biračkog odbora u stalnom i proširenom sastavu. Lica koja rade u ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa i lica koja glasaju u zavodu ne mogu biti u sastavu biračkog odbora.*

Imajući u vidu da se beogradski izbori sprovode isključivo na teritoriji grada Beograda, relevantan zakonski okvir koji je sadržan u Zakonu o lokalnim izborima ne predviđa poseban režim glasanja za bilo koju kategoriju birača. Međutim, član 58. Zakona o lokalnim izborima predviđa primenu Zakona o izboru narodnih poslanika u slučaju da sam Zakon o lokalnim izborima nije regulisao određenu etapu/kategoriju izbornog procesa. Poseban režim glasanja, koji je predviđen Zakonom o izboru narodnih poslanika, potpada pod deo zakona koji reguliše kategoriju glasanja birača na izborni dan.

Imajući u vidu relevantne odredbe oba zakona koji regulišu

²⁶ <http://rs.n1info.com/a369165/Bg-Izbiori/Slepi-i-slabovidni-Uskrace-no-pravo-na-tajnost-izbora.html>
Predsednik GIK-a je podneo inicijativu da se za sledeće izbore uspostavi sistem koji će omogućiti tajno glasanje slepih i slabovidnih.

²⁷ Svaki punoletan, poslovno sposoban državljanin Republike Srbije ima pravo da bira i da bude biran.

materiju glasanja na izborni dan Gradska izborna komisija je svojim Uputstvom u članu 35. propisala da se biračka mesta unutar zavoda za izvršenje zavodskih sankcija određuju na predlog Ministarstva pravde. GIK je otišao korak dalje i predvideo je u članu 12. kako treba da izgleda sastav biračkog odbora u ovim institucijama²⁸.

SPORNE IZBORNE LISTE I OBMANE BIRAČA

I u ovom izbornom procesu, kao i u tokom vanrednih parlamentarnih izbora 2016, primećena je pojava spornih izbornih lista, za koje postoje osnovane sumnje da u izbornim procesima učestvuju na nezakonit način ili uz namerno izbegavanje/izigravanje izbornih pravila i procedura, uz dovođenja birača u zabludu. Postojanje ovakvih lista je ukazalo na sve nedostatke izbornih zakona i procedura u Srbiji. CRTA posmatračka misija u daljem tekstu predstavlja liste čije su pojave praćenje sumnjama za kršenje zakona ili zloupotrebe procedura: „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad”, „Nijedan od ponuđenih odgovora”, „Belovgrad” i „Republikanska stranka”.

PROGLAŠENJE LISTE „DOSTA JE BILO PLJAČKE, KORUPCIJE I LOPOVLUKA – RADULOVIĆ MILORAD”

Proглаšenje liste „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad” je izazvalo pažnju javnosti zbog činjenice da je naziv ove liste sličan u značajnoj meri s već proglašenom listom „Dosta je bilo i Dveri – Da ovi odu, a da se oni ne vrate”. Postavilo se pitanje da li ova lista sa ovakvim nazivom može dovesti u zabludu birače na izborima 4. marta, te da li je u pitanju zloupotreba imena već postojećeg političkog subjekta. Na 21. sednici GIK-a, održanoj 17. februara 2018. godine, članovi GIK-a su odlučivali o usvajanju liste „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad”. GIK je proglasila navedenu izbornu listu većinom glasova prisutnih članova (pet članova je bilo protiv, jedan uzdržan) kao listu pod rednim brojem 23.

CRTA posmatračka misija smatra da je GIK prilikom odlučivanja o proglašenju navedene liste ispravno postupio time što se nije pozvao na član 28. st. 3. Uputstva za sprovođenje izbora koji, između ostalog, navodi da: *naziv liste grupe građana ne može da sadrži reč „stranka“ ni u jednom padežu, niti naziv ili skraćeni naziv registrovane političke stranke*. Pokret „Dosta je bilo” nije registrovan kao politička stranka, te zbog toga na korišćenje imena ovog Pokreta ne može važiti navedeni član Uputstva.

28 Član 12: Članovi biračkih odbora u stalnom sastavu unutar zavoda za izvršenje zavodskih sankcija imenuju se na predlog Ministarstva pravde, tako da u njima ne bude nijedno lice koje radi u Ministarstvu pravde i koje glasa u zavodu. Predloge za imenovanje članova biračkih odbora u stalnom sastavu unutar zavoda za izvršenje zavodskih sankcija, Ministarstvo pravde dostavlja Gradskoj izbornoj komisiji u skladu sa rokom propisanim u Rokovniku.

Ono što je, međutim, izazivalo pažnju javnosti je činjenica da se nosilac liste „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad” nalazi na funkciji pomoćnika predsednika opštine Zemun²⁹ i da je, prema nepotvrđenim informacijama, član Srpske napredne stranke. Navedena lista je učestvovala i na izborima za Skupštinu opštine Zemun 2016. godine i tada osvojila 1,58% glasova.

Postojeći zakonski, a ni podzakonski akti ne predviđaju bilo kakve odredbe koje tretiraju ili sankcionišu dovođenje u zabludu birača u pogledu sličnosti imena lista, ili bilo kakve zloupotrebe druge prirode, osim odredbi koje ograničavaju upotrebu naziva stranke.

PROGLAŠENJE LISTE „REPUBLIKANSKA STRANKA”

Gradska izborna komisija je na 20. sednici, održanoj 17. februara, proglasila izbornu listu „Republikanska stranka – Republikánus párt – Nikola Sandulović” pod rednim brojem 17. Ova stranka je registrovana kao manjinska, što znači da joj je potreban prelazak tzv. prirodnog praga za ulazak kandidata u gradsku skupštinu.

Nastup ove stranke na izborima različitih nivoa takođe prate kontroverze. U programskom smislu, iako registrovana kao stranka mađarske nacionalne manjine, javnosti nisu poznati stavovi niti politike ove stranke u pogledu zaštite ili unapređenja prava mađarske nacionalne manjine. Tokom procesa predaje izbornih lista za vanredne parlamentarne izbore 2016. godine, utvrđeno je da je ova stranka priložila oko 900 falsifikovanih izjava podrške birača.

Tokom izbornog procesa 2016. godine (vanredni parlamentarni izbori), Republička izborna komisija (RIK) je utvrdila postojanje više od 15.000 falsifikovanih izjava podrške birača, koje su podnete od strane ukupno šest predlagača kandidata.³⁰ Predstavnici Jedinствene ruske stranke su na sastanku s predstavnicima RIK-a povukli svoju listu i ukazali na činjenicu da njihova stranka nije sama prikupljala izjave birača nego da se obratila za pomoć stranci s jačom političkom infrastrukturom – Republikanskoj stranci. Prilikom naknadne provere utvrđeno je da je oko 900 izjava birača overeno kopijom pečata Prvog osnovnog suda u Šapcu, kao i u slučaju Jedinствene ruske stranke. Kako je ova izborna lista već bila proglašena i protekom rokova, rešenje o proglašenju Republikanske stranke je postalo pravnosnažno shodno Zakonu kao i stavu Upravnog suda da se u izbornim predmetima ne mogu koristiti van-

29 Zvanična stranica Opštine Zemun, pomoćnici predsednika opštine: <https://goo.gl/aoqTna>

30 Jedinствena ruska stranka, 6. oktobar za sve nas, VMDK Mađarski pokret za promene, To smo mi – Prirodni pokret – Vladimir Zaharijev, TOLERANCIJA, Romska stranka – Bunjevci građani Srbije i Republikanska stranka.

redna pravna sredstva. Ovakva situacija dovela je do pravnog nonsensa da se izborna lista za koju je utvrđeno da je falsifikovala izjave birača i pri tome nije ispunila uslov u pogledu broja od 10.000 potpisanih i pravno valjanih ovenih izjava birača koji podržavaju određenu izbornu listu, našla u izbornoj utakmici i time stekla mogućnost da ima predstavnike u Narodnoj skupštini. Lista je dobila 4.522 glasa na parlamentarnim izborima 2016. godine, odnosno 0,12% izašlih birača.

PROGLAŠENJE LISTE „NIJEDAN OD PONUĐENIH ODGOVORA”

Lista „Nijedan od ponuđenih odgovora” (NOPO) učestvovala je na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda, iako je usvajanje ove liste na sednici GIK-a pratila diskusija u pogledu navedenih izmišljenih zanimanja kandidata na listi. Naime, na listi su se našli kandidati čija su zanimanja navedena kao: izbeglica, cvetić, baba, čarobnica, šerpas, žbir, erotski maser itd.

Izborna lista „Nijedan od ponuđenih odgovora” je podneta poslednjeg dana roka za predaju lista – 16. februara od strane političke Stranke vlaške nacionalne manjine, koja nosi isti naziv kao i izborna lista. Podnosioci izborne liste su podneli pravno valjanu dokumentaciju koja sadrži, između ostalog, 1.389 ispravnih potpisa podrške birača. Imajući u vidu da navedena izborna lista ne sadrži nedostatke u smislu njenog proglašenja predsednik GIK je predložio njeno usvajanje. Lista je usvojena pod rednim brojem 20, uz 19 glasova članova GIK (10 članova je bilo protiv proglašenja, dok je jedan član bio uzdržan).

Međutim, treba istaći da su ovu političku organizaciju i u prethodnom izbornom ciklusu pratile kontroverze. NOPO je tokom 2010. godine izbrisan iz Registra političkih organizacija, ali je iste godine stranka registrovana kao Stranka vlaške nacionalne manjine. Učestvovala je na parlamentarnim izborima 2012. godine i osvojila 0,59% glasova, što se ispostavilo kao dovoljno za jedan mandat u Skupštini Srbije. NOPO je prva stranka koja se pojavila u političkom spektru Srbije kao manjinska, a da nema političku platformu koja se odnosi na zaštitu i unapređenje prava i položaja nacionalne manjine koju zastupa.

PROGLAŠENJE LISTE „LJUBIŠA PRELETAČEVIĆ BELI – ZATO ŠTO VOLIMO BELOVGRAD”

Proglašenje liste „Belovgrad” je, kao i u prethodnom izbornom procesu³¹ izazvalo pažnju javnosti, ovoga puta zbog činjenice da je u roku od nekoliko sati nosilac liste prerašao od izmišljenog lika u stvarnog građanina – s ličnom kartom i biračkim pravom. Građani, koji su svojim potpi-

sima dali podršku ovoj listi, zapravo su podržali nepostojećeg nosioca liste, da bi se onda „novi” i, ovog puta, stvarni nosilac pojavio nakon promene ličnog imena. CRTA posmatračka misija smatra da je u ovom slučaju došlo do dovođenja građana – birača u zabludu. Građani su verovali da daju podršku jednoj listi i njenom nosiocu, a na kraju procesa je nosilac, faktički, promenjen. Sva dalja dešavanja u pogledu promene imena nosioca liste skreću pažnju na upitnu zakonitost čitavog procesa promene identiteta.

Na osnovu presude Upravnog suda UŽ 22/18, koja je doneta dana 20. februara, Rešenje GIK-a kojim je proglašena izborna lista grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” je poništeno. Naime, nakon uložene žalbe od strane birača M. A. iz Beograda, Upravni sud je poništio Rešenje o proglašenju izborne liste i naložio je izbornoj listi da ispravi utvrđene nedostatke. Presudom Upravnog suda utvrđeno je da GIK prilikom proglašenja izborne liste grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” nije postupila po čl. 22. i 19. Zakona o lokalnim izborima. Naime, predmetni članovi obavezuju podnosioca liste da prilikom predaje dokumentacije dostave i pismenu saglasnost nosioca liste, s validnim ličnim podacima, kao i to da sam naziv izborne liste može sadržati samo jedno ime i prezime lica koje grupa građana odredi kao nosioca izborne liste.

Postupajući po presudi Upravnog suda, GIK je na 23. sednici usvojila Zaključak kojim se nalaže izbornoj listi grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” da u roku od 48 časova sačini aneks sporazuma u kome će odrediti naziv izborne liste i da ukoliko se aneksom sporazuma odredi nosilac izborne liste, mora biti navedeno njegovo ime i prezime i dostavljena njegova pismena saglasnost za nosioca izborne liste na obrascu SGB-3/18. Imajući u vidu da izborna lista grupe građana sadrži nosioca izborne liste a to je Ljubiša Preletačević Beli, neophodno je dostaviti njegovu pismenu saglasnost kojom prihvata da bude nosilac izborne liste. U slučaju da izborna lista ne dostavi saglasnost nosioca, potrebno je preimenoovati naziv izborne liste što sa sobom povlači prikupljanje celokupne dokumentacije iznova, kao i sve potpise podrške koji su izjavljeni od strane birača.

Nakon toga je, na 23. sednici GIK-a, koja je održana 21. februara u prepodnevnom časovima, usvojen Zaključak kojim se nalaže izbornoj listi da u narednih 48 časova otkloni nedostatke koji su smetnja za proglašenje izborne liste. Postupajući po zaključku GIK-a, izborna lista je tokom istog dana ispravila nedostatke koji predstavljaju smetnju za proglašenje liste.

Dakle, Ljubiša Preletačević Beli je, u roku od 48 h morao da pribavi sledeću dokumentaciju, da bi njegova lista bila proglašena:

31 (Predsednički izbori 2017.godine, kada je kandidat za predsednika bio Luka Maksimović pod imenom Ljubiša Preletačević Beli)

·Sačini aneks sporazuma kojim se određuje naziv izborne liste, i eventualno nosilac izborne liste;

·Aneks sporazuma mora biti overen od strane javnog beležnika/notara;

·Izmenjenu izbornu listu za odbornike;

·Saglasnost nosioca izborne liste da prihvata da bude nosilac izborne liste (obrazac SGB 3/18);

·Saglasnost nosioca mora biti overen od strane javnog beležnika/notara;

·Promena ličnog imena/imena i prezimena (Zahtev za promenu ličnog imena, Izjava za promenu ličnog imena, Izvod iz matične knjige rođenih, Uverenje o državljanstvu, Uverenje o prebivalištu (izdaje Policijska uprava za Grad Beograd, Ljermontovljeva 12a), Uverenje o izmirenom godišnjem porezu (izdaje Uprava javnih prihoda Mladenovac), Uverenje suda da nije podignuta optužnica (izdaje Drugi osnovni sud Beograd, Sudska jedinica u Mladenovcu) i Dokaz o uplaćenju taksi³² i,

·Nova lična karta (podneti zahtev u policijskoj upravi ili stanici, prethodno izdatu ličnu kartu, original izvoda iz matične knjige rođenih, original uverenje o državljanstvu Republike Srbije, dokaz o uplaćenju naknadi za obrazac lične karte i troškove tehničke izrade lične karte.

Kako je izborna lista u svemu postupila u skladu s presudom Upravnog suda i zaključkom GIK, komisija je većinom glasova na 24. sednici, održanoj 21. februara proglasila izbornu listu grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad”.

TIMELINE ZA BELOG – GRUPU GRAĐANA „LJUBIŠA PRELETAČEVIĆ BELI – ZATO ŠTO VOLIMO BELOVGRAD”

1. Predaja liste GIK-u 16. februara u 23 časova i 35 minuta;

2. Proglašenje liste od strane GIK-a na 21 sednici GIK-a, koja je održana 17. februara u 21 časova i 30 minuta;

3. Izjavljivanje prigovora na Rešenje o proglaše-

nju izborne liste od strane birača M. A. iz Beograda dana 18. februara u 21 čas;

4. Odbijanje prigovora od strane GIK-a na 22. sednici, koja je održana dana 19. februara u 13 časova i 30 minuta;

5. Izjavljivanje žalbe Upravnom sudu od strane birača M. A. iz Beograda, dana 19. februara u 18 časova;

6. Donošenje presude od strane Upravnog suda kojim se poništava rešenje o proglašenju izborne liste (UŽ 22/18) – 20. februar u 18 časova;

7. Usvajanje Zaključka od strane GIK-a kojim je naloženo otklanjanje nedostataka – 23. sednica GIK-a 21. februar u 11 časova i 30 minuta;

8. Novo proglašenje izborne liste od strane GIK-a na 24. sednici GIK-a, koja je održana 21. februara u 23 časova;

U ČEMU SU RAZLIKE BELI 2017. I 2018. GODINE

Proglašenje izborne liste grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” izazvalo je veliko pažnju javnosti zbog promene imena i prezimena kao i izdavanja nove lične karte na ime Ljubiša Preletačević Beli u okviru jednog radnog dana. Naime, u cilju uspešnog proglašenja izborne liste jedan od kandidata za odbornika s liste je morao da promeni svoje ime i prezime kako bi dostavio neophodnu saglasnost koja je predstavljala smetnju za proglašenje izborne liste. Kako je grupa građana u svemu postupila po presudi Upravnog suda i zaključku GIK-a, izborna lista grupe građana „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” bila je proglašena iznova na 24. sednici GIK-a.

Slična situacija je bila i tokom predsedničkih izbora 2017. godine. Naime, tada je ista grupa građana kandidovala Ljubišu Preletačevića Belog kao kandidata za predsednika. RIK je tada prvobitno, na osnovu izveštaja o prijemu predloga kandidata Ljubiše Preletačevića, sačinila Predlog zaključka o otklanjanju nedostataka koji, međutim, nije usvojen jer su određeni članovi RIK-a prvo stavili na dnevni red, a zatim i izglasali usvajanje kandidature, iako je priloženo samo 9.965 pravnovaljanih potpisa birača da podržavaju Ljubišu Preletačevića kao kandidata.

Nakon usvajanja kandidature, bio je uloženi prigovor koji se pozivao na okolnost da prema zakonskim odredbama naziv grupe građana može uključiti ime i prezime lica koje grupa građana odredi kao nosioca izborne liste/kandidata. Osim toga Upravni sud je u presudi UŽ 48/16 stao na stanovište da: *u naziv izborne liste gru-*

32 Izvor: zvanična prezentacija gradske opštine Mladenovac - <https://goo.gl/SiQrro>

pe građana može se uključiti ime i prezime samo jednog lica nosioca izborne liste, kojeg je grupa građana odredila sporazumom kao nosioca izborne liste. Shodnom ovakvom tumačenju suda u naziv izborne liste moguće je uključiti samo ime i prezime kandidata na izborima i isto tako nije moguće uključiti delove ličnog imena bilo kog drugog lica. Ovakvim stavom Upravnog suda onemogućeno je različitim političkim subjektima da dovode birače u zabludu koristeći delove tuđeg imena u nazivu grupe građana. Takođe, na ovaj način moguće je stati na put korišćenju različitih fiktivnih imena i prezimena (fimskih, društvenih, političkih aktera) koji su svoj put našli na glasačkim listićima u velikom delu zemalja širom sveta. RIK je međutim, odbila prigovor većinom glasova, a kako nije izjavljena žalba Upravnom sudu Ljubiša Preletačević Beli se našao na glasačkom listiću na predsedničkim izborima 2017. godine iako je ime i prezime ovog fiktivnog kandidata predstavljao Luka Maksimović.

ODLUČIVANJE O PRIGOVORIMA NA PROGLAŠENJA IZBORNIH LISTA: GIK I UPRAVNI SUD

Gradska izborna komisija je odbila osam prigovora na rešenja o proglašenju sledećih izbornih lista: 22. pod nazivom „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad”; zatim 23. „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad” i izborne liste 24, pod nazivom „Liberalno demokratska partija – LDP – Čedomir Jovanović”.

Odbijena su četiri i prihvaćena dva prigovora na Rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste, nakon čega je ona poništena. Na kraju sednice usvojeno je novo Rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste. Prigovor koji je usvojen i po kome je doneto Rešenje kojim se poništava Rešenje o utvrđivanju Zbirne izborne liste usvojeno na 24. sednici, odnosi se na redosled izbornih lista odnosno na činjenicu da izborna lista „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad” nije mogla na Zbirnoj izornoj listi po redosledu biti ispred izbornih lista koje su proglašene ranije, na 21. sednici dana 17. 2. 2018. godine.

U ovom izveštajnom periodu Upravni sud je odlučivao u osam slučajeva koji su se uglavnom odnosili na odlučivanje po žalbama na rešenja o proglašenju izbornih lista: 22. „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad”, zatim 23. „Dosta je bilo pljačke, korupcije i lopovluka – Radulović Milorad” i izborne liste 24, pod nazivom „Liberalno demokratska partija – LDP – Čedomir Jovanović”. Upravni sud je samo u jednom slučaju usvojio žalbu i poništio Rešenje Gradske izborne komisije kojim je proglašena izborna lista 22. „Ljubiša Preletačević Beli – Zato što volimo Belovgrad”, u ostalim slučajevima žalbu je odbio kao neosnovanu.

KRAĐA IDENTITETA KANDIDATA ZA ODBORNIKE I ČLANOVA BIRAČKIH ODBORA

Nova stranka je na konferenciji za medije, koja je održana 26. februara, obavestila javnost da su došli u posed dokaza da je izvršena zloupotreba identiteta kandidata i članova biračkih odbora izborne liste „Da oslobodimo Beograd” od strane izborne liste Muamera Zukorlića „Stranka za pravdu i pomirenje”. Prema informacijama iznetim na konferenciji za medije izborna lista „Stranka za pravdu i pomirenje” je predala listu svojih članova u proširenom sastavu biračkog odbora na kome se, između ostalog, nalaze kandidati za odbornike i članovi biračkih odbora koji su predloženi/nominovani ispred izborne liste „Da oslobodimo Beograd”. Na ovaj način je potencijalno došlo do kršenja člana 146. Krivičnog zakonika koje se odnosi na neovlašćeno prikupljanje ličnih podataka.

Proceduru za imenovanje lica u prošireni sastav biračkog odbora celokupno uređuje podzakonski akt – Uputstvo za sprovođenje izbora. U cilju lakšeg formiranja biračkih odbora Uputstvo predviđa da predloge za imenovanje lica u biračke odbore u proširenom sastavu mogu podnetu podnosilac izborne liste, ali i bilo koje lice koje je ovlašćeno od strane podnosioca izborne liste. U cilju identifikovanja ovih lica podnosioci izbornih lista su imali rok do 19. februara u 16 časova da predaju spisak lica koja su ovlašćena da za određenu gradsku opštinu podnose predloge za imenovanje lica u biračke odbore u proširenom sastavu. GIK je bila dužna da ovaj spisak lica preda načelnicima uprava svih gradskih opština u Beogradu.

Što se tiče samih članova biračkih odbora u proširenom sastavu, prilikom njihovog imenovanja navode se sledeći podaci: ime i prezime, JMBG, prebivalište i adresa stanovanja kao i broj mobilnog telefona za kontakt. Nakon što objedine sve primljene predloge za imenovanje članova biračkih odbora u proširenom sastavu, načelnici gradskih opština dostavljaju ove podatke GIK-u u formi tabele. Bitno je naglasiti da članovi biračkog odbora u proširenom sastavu mogu biti samo lica koja imaju izbornu pravu. Shodno tome, prilikom podnošenja predloga za imenovanje članova biračkih u proširenom sastavu, uprave gradskih opština vrše proveru izbornog prava za svako predloženo lice.

Imajući u vidu celokupnu proceduru koja podrazumeva uključivanje širokog kruga aktera (gradske opštine, GIK, podnosioci izbornih lista kao i druga lica koja su ovlašćena za ovu radnju) kako bi se uspešno izvršilo imenovanje članova biračkih odbora u proširenom sastavu CRTA posmatračka misija ne može sa sigurnošću da utvrdi na koji način i od strane kojih aktera/lica je došlo do zloupotrebe ličnih podataka građana. Osim toga, celokupno izbornu zakonodavstvo ni u jednom svom članu ne uređuje oblast obrade ličnih podataka građana. Takođe, nije ustanovljena ni mogućnost obrade podataka putem pristanka lica.

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti u članu 8. eksplicitno navodi da obrada ličnih podataka nije dozvoljena ako lice nije dalo pristanak za obradu, odnosno ako se obrada vrši bez zakonskog ovlašćenja. Dakle, obrada podataka članova biračkih odbora u proširenom sastavu, kao i svih drugih izbornih aktera, prema Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti nije dozvoljena.

Što se tiče slučaja neovlašćenog korišćenja ličnih podataka od strane izborne liste „Stranka za pravdu i pomirenje” nesumnjivo ukazuje na kršenje člana 146. Krivičnog zakonika. Naime, član 146. predviđa da: *Ko podatke o ličnosti koji se prikupljaju, obrađuju i koriste na osnovu zakona neovlašćeno pribavi, saopšti drugom ili upotrebi u svrhu za koju nisu namenjeni, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine. Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se i ko protivno zakonu prikuplja podatke o ličnosti građana ili tako prikupljene podatke koristi.* Bitno je napomenuti i to da u članu 146. Krivičnog zakonika predviđan kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela za koji je predviđena kazna zatvora do tri godine. Ovaj oblik podrazumeva da je krivično delo načinjeno od strane službenog lica prilikom vršenju službe. Kako je u ovom slučaju uključen široki krug aktera moguće je da je došlo do neovlašćenog prikupljanja ličnih podataka kandidata i članova biračkih odbora izborne liste „Da oslobodimo Beograd” od strane službenog lica.

IZBORNA KAMPANJA

KLJUČNI NALAZI

CRTA posmatračka misija je od 1. februara do 4. marta 2018. godine sprovela dugoročno posmatranje izbornog procesa u 17 beogradskih opština. Pedeset (50) dugoročnih posmatrača, obučeni po najvišim međunarodnim standardima, posmatrali su i prikupljali informacije o sprovođenju izborne kampanje, eventualnim nepravilnostima u kampanji i izveštavanju medija. Sve do proglašenja konačnih rezultata izbora u Beogradu, dugoročni posmatrači su bili raspoređeni u svim beogradskim opštinama, što je omogućilo sveobuhvatan i neometan pristup informacijama o toku i o trendovima izbornog procesa.

Zabeleženo je da se tok kampanje menjao kako se približavao izborni dan. Interesantno je da je početak izbornog procesa, odnosno prvih mesec dana kampanje (15. januar – 10. februar), obeležila izuzetno slaba aktivnost u kampanjama kada se radi o uličnim akcijama i direktnom razgovoru s građanima, naročito kod opozicionih partija. Dok su se vladajuće stranke od početka kampanje upuštale u postavljanje štandova na različitim prometnim mestima po gradu, deljenje promotivnog materijala, organizovanje mitinga, javnih debata, razgovora, kampanje od vrata do vrata, opozicione stranke su se u najvećoj meri zadržavale na društvenim mrežama ili je pojavljivanje njihovih kandidata zabeleženo u javnosti u nekoliko centralnih gradskih opština.

Međutim, kako se izborni dan približavao, aktivnost opozicionih stranaka se intenzivirala, naročito kada se radi o direktnom kontaktu s građanima. Analizirajući u pojedinostima frekvenciju i tipove kanala koje koriste izborne liste i u vlasti i u opoziciji, primećene su sličnosti, ali i značajne razlike. Iako su aktivnosti opozicionih partija porasle, one nisu mogle da nadmaše obim i intenzitet aktivnosti vladajućih stranaka, a naročito Srpske napredne stranke. Analizom 13 kategorija različitih vidova komunikacije s biračima, utvrđeno je da je aktivnost Srpske napredne stranke (SNS) bila najmanje dvostruko intenzivnija u odnosu na pojedinačne kampanje koje su vodile opozicione liste. Za SNS-om po intenzitetu kampanje dolazi Socijalistička partija Srbije.

Analizom tema i ključnih poruka u kampanji, stečen je uvid u kvalitet programa, odnosno sadržaja koji se prenosi građanima. Ključni nalaz u ovom delu analize je da je veliki broj izbornih lista uopšteno komunicirao s građanima, bez jasnih i konkretnih programa, često izlazeći izvan lokalnih okvira na koji su se ovi izbori odnosili. U situacijama gde se javljala malo veća fokusiranost ka lokalnom nivou, uočeno je da su programske teme i poruke u najvećoj meri usmerene ka rešavanju opštih problema na nivou grada. Tako su se neke od tema kampanja odnosile na: infrastrukturne projekte, izgradnju metroa, iskorišćavanje potencijala reka, pretvaranje komunalne policije u servis građana, borbu protiv korupcije, unapređenje položaja mladih na nivou grada, unapređenje položaja penzionera na nivou grada, eko-prevoz, uvođenje eko-kesa i tako dalje.

Kada se radi o akterima koji su poruke prenosili, zaključujemo da je ovu kampanju obeležila intenzivna i eksplicitna uloga funkcionera. Oni su sa svojih javnih pozicija, u javnim nastupima i u medijima, isticali i zagovarali partijske interese i koristili javne resurse i svoje redovne aktivnosti u okviru radnog vremena da promovišu rezultate vlasti kao rezultate partije. Kampanja za beogradske izbore je interesantna i zbog toga što je osim zabeleženih 11 ministara u aktuelnoj Vladi, u njoj učestvovala i predsednica Vlade, kao i predsednik Republike. Takođe, zabeleženo je da su republički funkcioneri eksplicitno koristili svoju poziciju u kampanjske svrhe, dok su gradski funkcioneri to radili skriveno – intenzivno sprovodeći svoje redovne aktivnosti tokom trajanja kampanje.

Osim pojave republičkih i gradskih funkcionera u kampanji, zabeleženo je da su predsednici i predsednice beogradskih opština takođe koristili svoju javnu poziciju da promovišu stranke na vlasti. Svojom ulogom, oni su doprineli tome da lokalne i nacionalne institucije budu stavljene u funkciju promocije izbornih lista vladajućih partija. Opštine su organizovale besplatne koncerte na kojima je javno promovisano glasanje za određene partije, broj besplatnih usluga koje opštine pružaju svojim građanima i u redovnim periodima vrtoglavo se povećao tokom ove kampanje,

dok su izvođeni brojni infrastrukturni radovi na različitim lokacijama u gradu, što je potom promovisano od strane partije i kao njena zasluga.

U narednom delu izveštaja opisujemo tok izborne kampanje na gradskom i na opštinskim nivoima, nalaze monitoringa medija i na primerima izveštavamo o zabeleženoj zloupotrebi javnih resursa u kampanji. Pregled nalaza koji slede odnose se na podatke koji su prikupljeni u periodu od 1. februara do 4. marta, ali ne isključuju dešavanja iz perioda pre početka dugoročnog posmatranja.

Dugoročni posmatrači su tako, svojim radom na terenu, doprineli sistematizaciji i boljem razumevanju brojnih i raznovrsnih aktivnosti koje su bile prisutne u javnosti tokom trajanja kampanje i na sam izborni dan.

KOMUNIKACIJA SA IZBORNIM ŠTABOVIMA

U sklopu priprema za dugoročno posmatranje izborne kampanje, CRTA posmatračka misija je kontaktirala izborne štabove lista na beogradskim izborima, s namerom da s njima organizuje sastanke. Sastanci sa izbornim štabovima imali su za cilj upoznavanje s ciljevima i metodologijom posmatranja CRTA posmatračke misije i služili su za uspostavljanje komunikacije između posmatračke misije i izbornih štabova u pogledu razmene informacija, izveštavanja o toku izbornog procesa i prikupljanja podataka o potencijalnim nepravilnostima i incidentima vezanim za izorno zakonodavstvo i sprovođenje političke kampanje. Sastanci su održani u periodu od 5. do 9. februara, sa ukupno sedam izbornih štabova: „ALEKSANDAR ŠAPIĆ – GRADONAČELNIK”, „DA OSLOBODIMO BEOGRAD – Demokratska stranka (DS), Socijaldemokratska stranka (SDS), Nova stranka (NOVA) i Zelena ekološka partija – Zeleni (ZEP – Zeleni)”, „DR MILOŠ JOVANOVIĆ – DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE”, „Liberalno demokratska partija”, „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!”, „INICIJATIVA NE DAVIMO BEOGRAD – ŽUTA PATKA – ČIJI GRAD, NAŠ GRAD – Ksenija Radovanović” i „Šta radite bre – Marko Bastać”. Od ostalih izbornih štabova nisu stigli odgovori na upućen poziv.

KANALI KOMUNIKACIJE

Analizom frekvencije i tipova kanala komunikacije s biračima, koje su koristile izborne liste i u vlasti i u opoziciji, primećene su sličnosti, ali i značajne razlike. U kampanji su zabeleženi tradicionalni, direktni načini komuniciranja izbornih štabova s građanima. Pristup u komunikaciji koji je zabeležen kod svih aktera u izbornom procesu, karakterističan je za vođenje političke kampanje. U pitanju je postavljanje štandova na prometnim mestima, deljenja letaka i drugog štampanog promotivnog materijala, javnih skupova, vođenje kampanje od vrata do vrata ili kampanje putem telefona ili SMS-a.

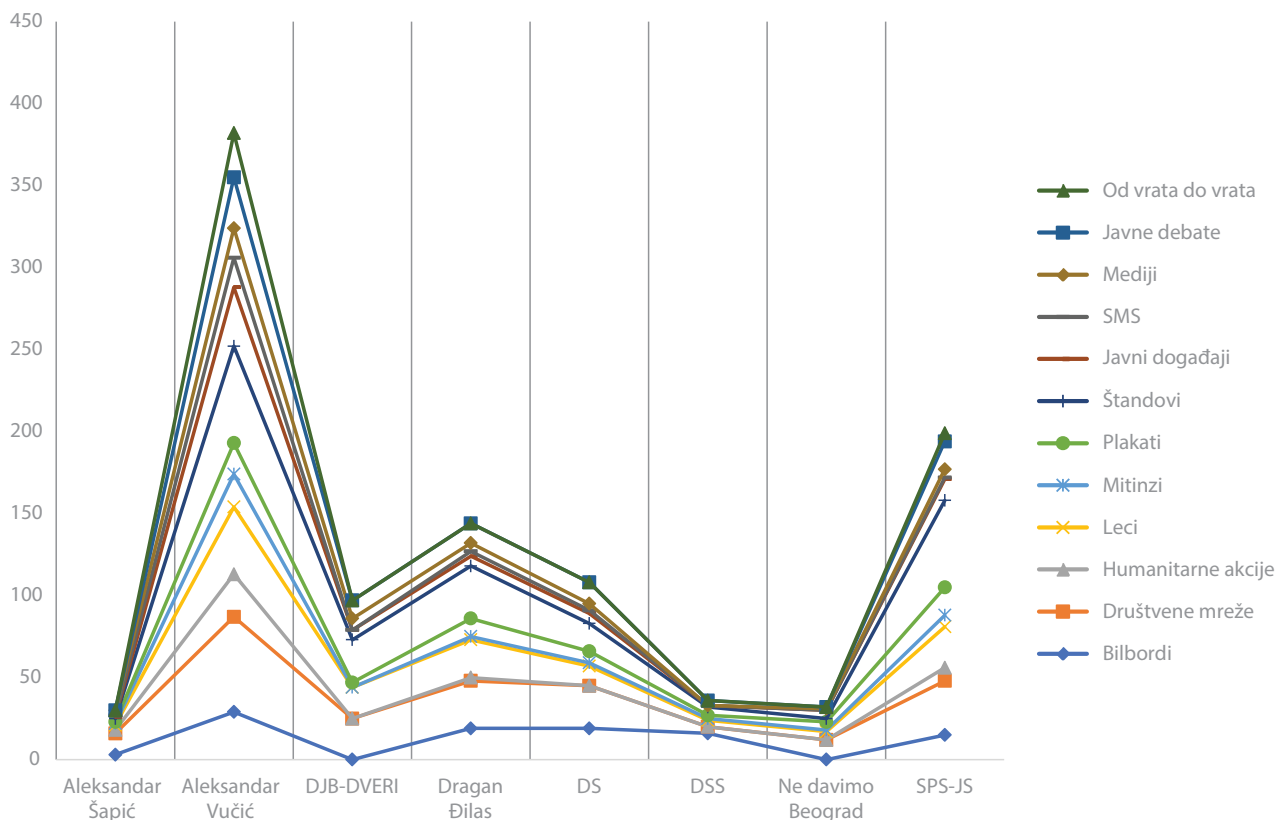
Takođe, zabeležena je i velika aktivnost većine izbornih lista u komuniciranju putem društvenih mreža, kao i putem zvaničnih internet prezentacija njihovih gradskih i opštinskih odbora. Primećeno je da su izborne liste, koje su u isto vreme na vlasti na gradskom i na republičkom nivou, težile diverzifikaciji kanala komunikacije prema građanima. Prisustvo na terenu predstavnika ovih lista i koalicionih partnera zabeleženo je, osim u centralnim gradskim opštinama, i u rubnim područjima Beograda.

Predstavnici opozicionih lista, s druge strane, prvenstveno su se fokusirali na korišćenje mogućnosti koje im pružaju društvene mreže, dok je njihovo kretanje među građanima zabeleženo u najvećoj meri u centralnim gradskim opštinama, a tek u finišu kampanje i u daljim opštinama.

Osim primećenih sličnosti i razlika između vlasti i opozicije u načinima komuniciranja s biračima, zabeležene su i razlike u intenzitetu i načinima vođenja kampanje unutar svake ove dve grupe. Na primer, zabeleženo je da se jedino izborna lista „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” oprobala u svim raspoloživim kanalima komunikacije, od kampanje od vrata do vrata, mitinga, promotivnih štandova, koncerata, javnih debata, razgovora, deljenja letaka i štampanog promotivnog materijala, do telefonskih kampanja i kampanje putem SMS-ova. U kontaktu s građanima ova lista je organizovala i različite događaje i radionice sadržaja prilagođenog različitim ciljnim grupama, čime je stupala u kontakt i s mladima, ženama, penzionerima. Ovaj trend je primećen na više beogradskih opština. U poređenju sa opozicionim listama, lista „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” imala je dvostruko snažniju aktivnost u kampanji. Po intenzitetu, za njom sledi Socijalistička partije Srbije. Među opozicionim listama, najveća aktivnost je zabeležena kod izborne liste „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!”.

Grafikon prikazuje trendove raznovrsnosti i intenziteta predizbornih aktivnosti, prikazano u ukupnom broju pojedinačnih aktivnosti lista iz vlasti i opozicije, koje su se pokazale najaktivnijim, zabeleženih od strane dugoročnih posmatrača tokom čitavog perioda trajanja izborne kampanje.

Izborne liste čija aktivnost nije rasla kako se približavao izborni dan su „Aleksandar Šapić”, „Šta radite bre”, „LDP” i „Miloš Jovanović – DSS”. Ove liste su pretežno vodile kampanju s centralnog gradskog nivoa ili su se zadržavale na sopstvenim prioritetnim opštinama (Novi Beograd ili Stari grad). Većina lista koje su proglašene pred kraj zakonom propisanog roka (16. februar) intenzitetom i raznovrsnošću svojih aktivnosti nisu mogle da pariraju listama koje su aktivno vodile kampanju od početka izbornog procesa. Od lista koje su proglašene u poslednjem zakonski propisanom trenutku, primećeni su jedino štandovi i leci liste „Građanske stranke Grka Srbije” i leci „Zelene stranke”.

KAMPANJA OD VRATA DO VRATA

Kampanju od vrata do vrata je dominantno sprovedila lista „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!“ dok je u finišu kampanje ova aktivnost zabeležena i kod izborne liste „Ivica Dačić“, i to na opštini Zemun.

Aktivisti (SPS) su imali kampanju od vrata do vrata, ali je to obavljano na taj način što bi pozvonili ljudima na vrata i ostavili ispred propagandni materijal ukoliko neko ne otvori, kako ne bi dosađivali ljudima, jer je SNS, prema rečima sekretara OO SPS Zemun, već iscrpeo takav vid kampanje. U suprotnom obavljali bi razgovor s ljudima koji su raspoloženi za to, navod iz izveštaja dugoročnog posmatrača.

SNS sprovodi jako opsežnu kampanju od vrata do vrata, za to zna većina građana s kojima sam razgovarao, navod iz izveštaja dugoročnog posmatrača.

PREDIZBORNI MITINZI, JAVNI DOGAĐAJI I ULIČNE AKCIJE

Takođe, značajna razlika u komunikaciji izbornih lista s građanima se javlja kada se radi o organizovanju predizbornih mitinga. Zabeleženo je da je jedan broj lista organizovao po jedan javni događaj tokom kog je promovisao listu i najavio početak kampanje, odnosno zatvorio kampanju. Sličnih aktivnosti na opštinskim nivoima nije bilo, osim u nekoliko slučajeva. Izborna lista „Aleksandar Vučić

– Zato što volimo Beograd!“ je tokom februara organizovala mitinge na opštinama Voždovac (Banjica i Ripanj), Čukarica (Železnik), Zemun (Batajnica), Grocka (Kalude-rica), do završnog mitinga u hali Pionir, 28. februara.

Miting ove liste je prvi put (skup na Banjici, Voždovac, 3. februara) promovisan preko društvenih mreža i plakata kao poziv građanima na *druženje sa predsednikom Srbije, Aleksandrom Vučićem*³³, dok je Srpska napredna stranka o njemu izveštavala kao o mitingu, kako je o ovim događajima naknadno i izveštavano u javnosti.³⁴ I dok su se „druženja“ posledično pretvorila u zvanične mitinge SNS-a, isti scenario je svaki put podrazumevao prisustvo i obraćanje predsednika Republike Srbije i predsednika Srpske napredne stranke Aleksandra Vučića u punom svojstvu njegove javne funkcije.

Mitinzi su bili upotpunjeni i različitim javnim događajima i razgovorima s građanima visokih funkcionera Srpske napredne stranke i njihovih predizbornih koalicionih partnera za beogradske izbore i kandidatima za odbornike liste

33 Vizual koji je podeljen preko zvaničnog *Twitter* kanala opštinskog odbora Srpske napredne stranke na opštini gde je događaj organizovan.

34 *Najava – miting Srpske napredne stranke*, <https://www.sns.org.rs/novosti/najave/najava-miting-srpske-napredne-stranke> (poslednji put pristupljeno 15. 4. 2018); „Miting Srpske napredne stranke u Železniku“, <http://cukarica.sns.org.rs/lat/galerije/miting-srpske-napredne-stranke-u-zelezniku> (poslednji put pristupljeno 15. 4. 2018).

„Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”. Pored mitinga, organizovani su brojni skupovi i akcije u skoro svim beogradskim opštinama. Kao primer navodimo ekološku akciju omladine SNS-a u Vinči, 19. februara, razgovore s građanima od strane različitih visokih stranačkih i gradskih funkcionera i kandidata za odbornike ove liste, kao i organizovanje tribina.

Pored liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”, predizborne mitinge i skupove je organizovala i lista „Ivica Dačić”, na Čukarici i u Zemunu (hala Pinki).

Pojedine opozicione liste su takođe organizovale predizborne mitinge, javne skupove i razgovore s građanima i to, u najvećoj meri, u drugoj polovini izborne kampanje i van centralnih gradskih opština. Lista „Da oslobodimo Beograd – DS” organizovala je mitinge na Novom Beogradu i Rakovici. Kandidat za gradonačelnika ove liste, Dragan Šutanovac, razgovarao je s građanima opština Sopot, Mladenovac i Lazarevac, dok je ova lista organizovala i tribinu na Banjici (Opština Voždovac). Izborna lista „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!” je takođe organizovala javne događaje. Tribina u Mladenovcu (Kovačevac) održana je 12. februara i njoj su prisustvovali kandidati za odbornike, visoki stranački funkcioneri i javne ličnosti. Takođe, ova lista je organizovala i razgovor poljoprivrednika u Grockoj s kandidatom za gradonačelnika Draganom Đilasom.

Izborna lista „DJB i Dveri” je organizovala tribine na Novom Beogradu i u Mladenovcu (22. februara), na kojoj su govorili Saša Radulović i Boško Obradović. Oni su takođe organizovali i razgovore s građanima („čajanke”) u centru Beograda.

Jedan od najinteresantnijih vidova kampanje predstavljala je aktivnost Patkomobil izborne liste „Ne davimo Beograd”. Ovaj automobil obilazio je „žarišne” gradske prostore iz programa ove liste.

KAMPANJA PUTEV TELEFONA I SMS-a

Slučajevi masovnog pozivanja telefonom građana koji se nisu javno deklarirali kao članovi nijedne stranke niti su svoje podatke ustupili na korišćenje nijednoj stranci zabeleženi su jedino od strane izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Ovaj način komuniciranja s biračima predstavlja jedan od najupečatljivijih momenata kampanje. Ovi slučajevi su privukli posebnu pažnju javnosti zbog moguće zloupotrebe ličnih podataka građana. Takođe se i u načinu na koji kol-centar ove liste promovise listu i kandidate za odbornike mogu identifikovati nepravilnosti i kontroverze, koje detaljnije obrađujemo u odeljku koji se odnosi na pritiske na birače. I dok je zabeleženo da su i druge liste krenule s pozivanjem svojih članova i simpatizera u ovom periodu, masovno pozivanje građana je zabeleženo samo u slučaju liste broj 1.

KONCERTI

Ove izbore obeležilo je organizovanje besplatnih koncerata Ace Lukasa i Šabana Šaulića od strane opštinskih vlasti i u opštinskim prostorima. Iako su ovi koncerti promovisani kao „poklon” građanima, oni su predstavljali primer zloupotrebe javnih resursa u svrhu promovisanja izborne liste broj 1 „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Zajedničko za sve održane koncerte je njihov scenario po kom su predsednici opština prisutni na pozornici zajedno sa izvođačima, dok obojica izvođača pozivaju građane da na izborima 4. marta zaokruže broj 1.

ATIPICNI SLUČAJEVI KOMUNICIRANJA S GRAĐANIMA PUTEV ULIČNIH PROMOTIVNIH AKTIVNOSTI

Akteri u izbornom procesu nisu propuštali priliku da kroz svoje aktivnosti obeleže bitne datume. Uličnim akcijama, putem štandova, kao i organizovanjem različitih manifestacija, obeleženi su 14. februar (Dan zaljubljenih/Sv. Trifun) i 15. februar (Dan državnosti Republike Srbije). Najaktivnije su u ovom pogledu bile liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” i „Ivica Dačić – SPS”. Promotivni predizborni štandovi su pretvoreni u cvečare i vinarije, s kojih su stranački aktivisti delili orhideje i druge sitne poklone u vidu liciderskih srca i služili kuvano vino. Dok je 14. februar na štandovima protekao u simboličnoj festivalskoj atmosferi, obeležavanje Dana državnosti je bilo mnogo konkretnije za listu „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Opštinski odbor Srpske napredne stranke okretao je bika na ražnju uz posluženje za građane i građanke u centru Batajnice (Zemun) 15. februara na Dan državnosti.

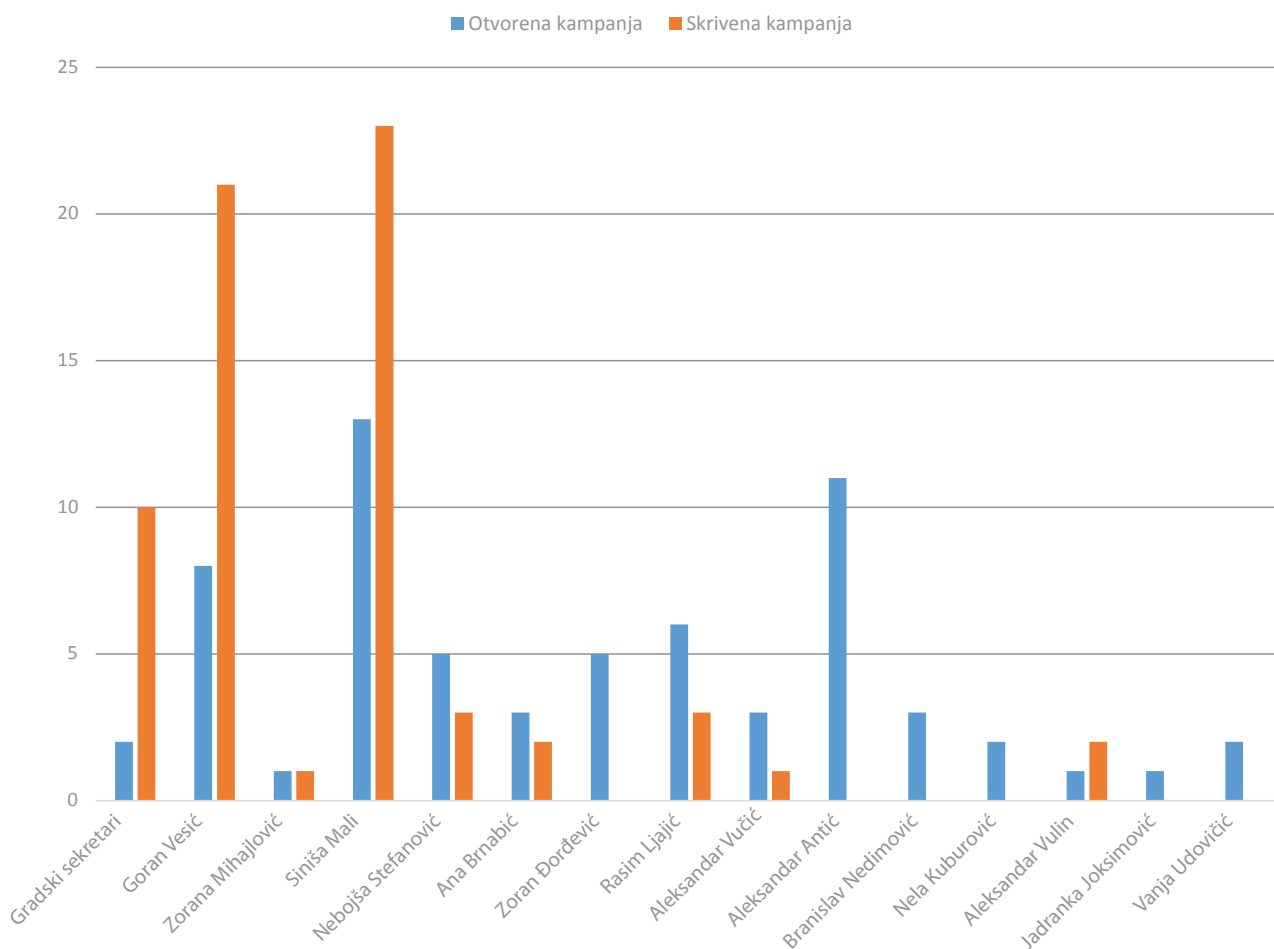
I u danima koji su prethodili i onima koji su usledili, nastavljeno je s praksom da se građanima putem štandova ne uručuju samo promotivni materijali. Lizalice i svilene bombone su aktivisti Srpske napredne stranke delili na Adi, a takođe je zabeleženo da su orhideje ponovo deljene i na Savskom vencu, kao i limun na Novom Beogradu.

Lista „Šta radite bre” je organizovala akciju protiv divljih taktista, koje je kamera jurila po gradu. Ova lista je, uoči izborne tišine, 1. i 2. marta, organizovala „menjažu knjiga” kod Dellijske česme, kao i žurku na otvorenom tokom koje su uručene nagrade u nekoliko kategorija: najbolje prevozno sredstvo kampanje (Patkomobil), najbolji performans (promena lične karte Ljubiše Preletečavića Belog), najbolji intervju (Marko Bastać za RTS) i trula šljiva – najgori političar u kampanji (Vuk Jeremić).

FUNKCIONERSKA KAMPANJA: TANKA LINIJA IZMEĐU STRANKE I GRADSKIH I REPUBLIČKIH VLASTI

Funkcionerska kampanja predstavlja jednu od glavnih karakteristika izborne kampanje u Beogradu, čime se ne razlikuje mnogo od prethodnih izbornih ciklusa na lokalnom i republičkom nivou. Međutim, stiče se utisak da je funk-

Gradski i republički funkcioneri u kampanji

cionerska kampanja mnogo izraženija upravo zbog činjenice da je lokalni nivo vlasti najbliži građanima, gde građani najdirektnije osećaju uticaje odluka i poteza gradskih vlasti. Samim tim se u redovne aktivnosti gradskih i opštinskih funkcionera u velikom broju slučajeva ubraja i vođenje kampanje. Ponavljala se praksa da se gradske, ali i republičke, funkcije koriste u stranačkoj promociji kod skoro svih lista (vladajućih ili opozicionih) koje imaju svoje predstavnike u institucijama, a koji se na bilo koji način ističu i poznati su javnosti.

Ova situacija je izražena najviše u slučaju lista „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” i „Ivica Dačić – SPS”, koji i imaju najviše predstavnika u aktuelnoj gradskoj i u opštinskim vlastima, ali i u republici. Ukoliko posmatramo kretanja gradskih i opštinskih, ali i republičkih funkcionera, zaključujemo da su republički funkcioneri, uključujući i predsednicu Vlade, kao i predsednika Republike Srbije, bili otvoreno uključeni u kampanju (**Grafikon 1**).

Grafikon 1: Komparativan pregled nastupa gradskih i republičkih funkcionera u otvorenoj i skrivenoj kampanji na osnovu prikupljenih medijskih objava.

Otvorena kampanja podrazumeva da nosilac javne funkcije javno koristi svoju funkciju u svrhu stranačke promocije.

Primeri otvorene kampanje:

Ana Brnabić u poseti izbornom štabu Mihajlo Pupin i Paviljoni.

Novobeogradski odbor naše stranke, večeras je posetila predsednica Vlade Republike Srbije (prim. aut.: podvukao tim CRTE) Ana Brnabić kojoj su dobrodošlicu poželeli predsednik OO Stevo Marušić i Slađan Mančić, koordinator izbornog štaba.

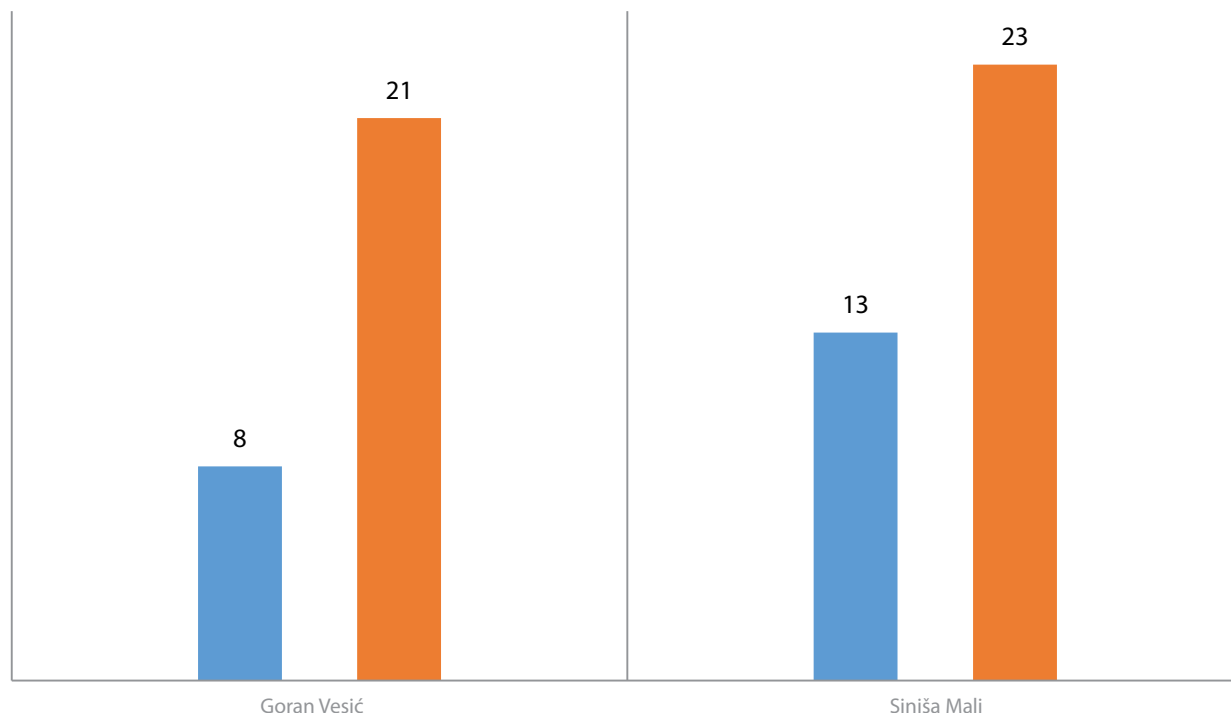
Zvaničan *Tviter* nalog Opštinskog odbora Novi Beograd Srpske napredne stranke, 21. februar 2018.³⁵

Jadranka Joksimović, internacionalni sekretar Srpske napredne stranke i ministar za evropske integracije (prim. aut.: podvukao tim CRTE), razgovarala je danas sa građanima Savskog venca. Ona je u razgovoru sa njima istakla da Srpska napredna stranka sprovodi odgovornu politiku razvoja na korist građana

³⁵ <https://www.facebook.com/snssavskivenac/videos/vb.123162314370714/1740914309262165/?type=2&theater>

Gradski funkcioneri u kampanji

■ Otvorena kampanja ■ Skrivena kampanja

Srbije, kao i da je SNS uspostavila značajne i konkretne međunarodne kontakte koje nudi našim građanima.

Zvanična Fejsbuk stranica Opštinskog odbora Savski venac Srpske napredne stranke, 24. februar 2018.³⁶

Stanovnici Savskog venca imali su priliku da razgovaraju i dobiju pravne savete od članice Predsedništva Srpske napredne stranke i ministarke pravde (prim. aut.: podvukao tim CRTE) Nele Kuburović.

Zvanična Fejsbuk stranica Opštinskog odbora Savski venac Srpske napredne stranke, 10. februar 2018.³⁷

Predvođeni našim liderom, predsednikom stranke i predsednikom Srbije (prim. aut.: podvukao tim CRTE), krenuli smo na put da promenimo Beograd. Realizovani su veliki investicioni projekti u koje su mnogi sumnjali. Ulaganjem u budućnost želimo da pomerimo granice kako bi i naredne generacije koje odrastaju u Beogradu živele bolje. Pozdravimo čoveka sa kojim Srbija i Beograd jačaju i rastu svakoga dana, čoveka koji se bori za bolji život svakoga od nas, koji nam svojom vizijom, energijom i hrabrošću pokazuje kako se vole Beograd i Srbija, predsednika Srpske napredne stranke i predsednika Srbije (prim. aut.: podvukao tim

CRTE), Aleksandra Vučića!

Transkript najave Aleksandra Vučića kao govornika na mitingu liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!” u Batajnici (Opština Zemun), 11. februar 2018. godine.³⁸

S druge strane, aktivnosti gradskih funkcionera, a pre svega Gorana Vesića i Siniše Malog, mogu da se podvedu u najvećoj meri pod skrivenu kampanju. Goran Vesić i Siniša Mali su tokom trajanja kampanje bili toliko aktivni u svom poslu da su svakog dana sprovodili najmanje jednu aktivnost, što se može zaključiti na osnovu prikupljenih medijskih objava i informacija o njihovim aktivnostima na različitim beogradskim opštinama (**Grafikon 2**).

Grafikon 2: Komparativan pregled nastupa gradskih funkcionera u otvorenoj i skrivenoj kampanji na osnovu prikupljenih medijskih objava.

Skrivena kampanja podrazumeva da se kroz sprovođenje redovnih aktivnosti prikazuju rezultati aktuelne vlasti i time promoviše potreba za njenim kontinuitetom.

36 <https://www.youtube.com/watch?v=eNwvK1qHGq4>

37 <https://www.facebook.com/snssavskivenac/videos/vb.123162314370714/1740914309262165/?type=2&theater>

38 <https://www.youtube.com/watch?v=eNwvK1qHGq4>

Primeri skrivene kampanje:

U poslednje četiri godine smo izgradili jednu potpuno novu školu u naselju Stapa Stepanović „Danilo Kiš“, potpuno smo rekonstruisali četiri i delimično još četiri škole. Na teritoriji opštine Voždovac, o trošku opštine urađene su manje ili veće sanacije u još 13 škola. Dosta smo uložili u školske objekte bez obzira na to što to nije osnovna nadležnost Grada Beograda, već Republike odnosno nadležnog ministarstva, ali mi se trudimo da obezbeđujemo sredstva za škole i tako omogućimo bolji kvalitet nastave – objasnio je gradski menadžer (Goran Vesić).

Vesić: Završena sanacija OŠ „Filip Filipović“, 12. februar 2018. godine³⁹

Za poslednje četiri godine više je urađeno u Rakovici i Resniku nego decenijama unazad. Građani su se organizovali i na njihovu inicijativu izvodimo ove i druge radove, koje zajednički sprovodimo na nivou opštine, grada i republike – ukazao je gradski menadžer (Goran Vesić).

Vesić: U Rakovici za poslednje četiri godine urađeno više nego decenijama unazad, 16. februar 2018. godine⁴⁰

U poslednje četiri godine urađeno je mnogo toga i na svakoj gradskoj pijaci može da se vidi neka pozitivna promena. Na Kalenić pijaci je izgrađeno 58 novih lokala, a tek slede još dve faze rekonstrukcije čitave Kalenić pijace. Na pijaci Bajloni zamenjene su stare tezge, a ukupno je u poslednje četiri godine postavljeno oko 1.600 novih tezgi na svim gradskim pijacama. Postavljeno je i 1.300 repariranih tezgi, dok je asfaltom „prevučeno“ oko 61.000 kvadratnih metara pijačnog prostora. Pijace su nova, lepa slika Beograda, mesta gde naši sugrađani često odlaze i provode dosta vremena, zbog čega hoćemo da pijace budu primer lepšeg i boljeg Beograda – dodao je gradonačelnik (Siniša Mali).

U izgradnju nove Palilulske pijace biće uloženo 1,3 milijarde dinara, 19. februar 2018. godine⁴¹

Međutim, vođenje funkcionerske kampanje je primećeno i kod liste „Aleksandar Šapić – Gradonačelnik“, koja čini aktuelnu vlast na Novom Beogradu. Način na koji je ova lista sprovodila funkcionersku kampanju se ogleda u promociji sopstvene liste kroz opštinski informator ili korišćenjem prostorija opštinske uprave za sedište izbornog štaba. Slična situacija sa zloupotrebom funkcije bila je vidljiva i u slučaju izborne liste „Šta radite bre“.

39 http://www.beograd.rs/cir/beoinfo/1745500-vesic-završena-sanacija-os-filip-filipovic_2/

40 <http://www.beograd.rs/cir/beoinfo/1745708-vesic-u-rakovici-za-poslednje-četiri-godine-uradjeno-vise-nego-decenijama-unazad/#prettyPhoto>

41 <http://studiob.rs/u-izgradnju-nove-palilulske-pijace-bice-ulozeno-13-milijarde-dinara/>

Kandidat za gradonačelnika, aktuelni predsednik Opštine Stari grad Marko Bastać se, s vremena na vreme, nalazio u kampanji tokom svog radnog vremena.

Tanka linija između stranke i vlasti se, osim u funkcionerskoj kampanji, ogleda i u načinu komunikacije. Zabeleženo je da u velikom broju slučajeva ne postoje razlike između vesti i objava na društvenim mrežama opština, odnosno grada Beograda, i vesti i objava na društvenim mrežama onih lista koje drže vlast u opštini, odnosno gradu. Zasluge vlasti su se na taj način pripisavle zaslugama stranke.

Kao neke od primera, navodimo otvaranje biblioteke na Senjaku, 18. februara, postavljanje stanica gradskog prevoza, zamenu kontejnera, postavljanje vrata na stambenim zgradama i uređenje zelenih površina na Novom Beogradu. Opštinski odbor Srpske napredne stranke u Obrenovcu je čak izveštavao sa sednica Opštinskog veća sledećim rečima:

*Sednica Veća Gradske opštine Obrenovac održana je danas u Mesnoj zajednici Ušće, zato što nam je važan svaki deo Obrenovca i #ZatoŠtoVolimoObrenovac.*⁴²

U Obrenovcu se OO SNS pohvalio i uspostavljanjem integrisanog sistema bezbednosti u ovoj opštini. U Zemunu je OO SNS na svom *Twitter* profilu istakao i pohvalio saradnju opštinskih i gradskih vlasti na velikom projektu rekonstrukcije Gradskog parka u Zemunu dodavši „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd!“⁴³.

Ovo su samo neki od primera nepreglednog spajanja aktivnosti gradskih opština, grada Beograda i stranke, kao i suštinskog nerazumevanja funkcionisanja javne uprave, opštinskih, gradskih i republičkih organa.

Slučaj stranačkog hvaljenja aktivnostima javnih vlasti u svrhu promocije stranke

Ko je rešio višedecenijski problem u Ulici Braće Kolečan, a ko je u službi građana?

U tekstu objavljenom na *Fejsbuk* stranici OO SNS Surčin i sajtu SNS Surčin stoji da je problem rešen nasipanjem ulice grebanim asfaltom u dužini od 300 m, zahvaljujući podršci predsednika Opštinskog odbora SNS Surčin Miloša Dangubića (ujedno je i odbornik Skupštine opštine i zamenik direktora JP „Surčin“). U nastavku teksta piše: *Opštinski odbor Srpske napredne stranke Surčin podržao je inicijativu građana iz ove ulice i u saradnji s Gradskom opštinom*

42 <https://twitter.com/SNSObrenovac/status/964171650546782208>

43 https://twitter.com/sns_zemun/status/967720438108446720

Surčin i JP „Surčin”, danas je Ulica Braće Kolečan nasuta grebanim asfaltom a radove su obiše potpredsednik Mesnog odbora SNS Surčin 3 Aleksandar Todorović i Miloš Dangubić predsednik OO SNS Surčin. Pored Miloša Dangubića radove je obišao i potpredsednik Mesnog odbora SNS Surčin 3 Aleksandar Todorović.

U tekstu objavljenom na sajtu opštine Surčin stoji da su odbornici Skupštine opštine Surčin Miloš Dangubić i Aleksandar Todorović obišli radove na nasipanju grabanim asfaltom u dužini od 300 m u Ulici Braće Kolečan. U nastavku teksta stoji: *Građani iz Ulice Braće Kolečan obratili su se Gradskoj opštini Surčin sa inicijativom da se njihova ulica naspe grebanim asfaltom, jer već decenijama gaze blato. Problem je danas rešen na zadovoljstvo svih.*

TEME I PORUKE

Kada se radi o sadržaju kampanja, glavni zaključak je da je veliki broj izbornih lista uopšteno komunicirao s građanima, bez jasnih i konkretnih programa, često izlazeći izvan lokalnih okvira. Na primer, zabeleženo je da je kampanja nekih od lista doticala i pitanja koja se tiču upravljanja s republičkog nivoa, kao što su decentralizacija, Kosovo, Rusija ili tip uređenja političkog sistema. Takođe je uočeno da su u situacijama u kojima se javljala veća fokusiranost ka lokalnom nivou, programske teme i poruke u najvećoj meri usmerene ka rešavanju opštih problema na nivou grada Beograda.

Tako su se neke od tema kampanja odnosile na infrastrukturne projekte, izgradnju metroa, iskorišćavanje potencijala reka, pretvaranje komunalne policije u servis građana, borba protiv korupcije, unapređenje položaja mladih na nivou grada, unapređenje položaja penzionera na nivou grada, eko-prevoz, uvođenje eko-kesa i tako dalje.

Kako je kampanja odmicala, međutim, evidentirano je da su teme i poruke dobijale veću fokusiranost na specifičnosti različitih gradskih opština i da su liste pokušavale da daju odgovor na okolnosti i probleme u njima. Ova praksa je evidentirana i kod vladajućih i kod opozicionih lista. Kao neke od primera navodimo: izgradnju kanalizacije, zbrinjavanje pasa lotalica, izgradnju vrtića i škola, renoviranje domova zdravlja ili izjednačavanje života u ruralnim delovima Beograda sa životom u centralnim gradskim opštinama.

Kako se približavao izborni dan, smanjivalo se prisustvo generalnih i maglovitih poruka koje su liste prenosile kroz svoje kampanje, poput: „vraćanje sistema vrednosti”, „Beograd metropola”, „očuvanje porodičnih vrednosti”, „jedini nudimo konkretna rešenja”. Iako su poruke s vremenom postajale usmerenije ka lokalnom nivou, konkretan plan za

njihovu realizaciju se retko gde čuo, i kod vladajućih i kod opozicionih lista. Međutim, i dalje se veliki broj poruka, i vlasti i opozicije, u javnost slao u vidu poređenja u odnosu na poteze trenutne ili prethodne gradske vlasti, pa je i u ovoj kampanji bio izražen fenomen negativne kampanje.

NEGATIVNA KAMPANJA, GOVOR MRŽNJE I PRITISCI NA IZBORNE AKTERE

Negativna kampanja podrazumeva retoriku usmerenu na diskreditaciju drugih učesnika izbornog procesa umesto na sopstvene izborne programe. Pod govorom mržnje podrazumeva se izražavanje koje sadrži poruke netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima. Takođe, govor mržnje je onaj koji ima cilj proizvođenje mržnje i netrpeljivosti prema polu, rodu i seksualnoj opredeljenosti, a pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom poreklu.

Svaku izbornu kampanju prate brojni pritisci i različite nepravilnosti. Negativna kampanja je neprijatna, ali česta pojava, koja nije i zakonski sankcionisana. Za razliku od negativne kampanje, govor mržnje je zakonom zabranjen, a pojedini oblici čak i krivičnopravnom zaštitom.

I u kampanji za beogradske izbore, kao i u ranijim izbornim ciklusima, negativna kampanja nadjačavala je konkretne izborne programe, kako vladajućih tako i opozicionih stranaka. Ona je postajala sve glasnija, kako se izborni dan bližio. Finiš kampanje je obeležila pojava novih, anonimnih emitera negativnih poruka, poput profila na društvenim mrežama (*Instagram* i *Fejsbuk*) „Ključ promene” ili anonimnih autora portala „Grand Theft Beograd” (*gtbeograd.com*) ili štampanog materijala „Demokratska pljačka Beograda”.

Zabeleženo je da su na najvećem udaru negativne kampanje bile liste: „Ne davimo Beograd”, „Aleksandar Šapić”, „Dragan Đilas” i „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. S druge strane, emiteri negativne kampanje u najvećoj meri su bile izborna lista „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”, a slede liste „DJB i Dveri” i „Dragan Đilas”. I kod meta negativne kampanje, kao i kod njenih emitera, radi se o listama stranaka koje su trenutno na vlasti ili su bile u gradskoj vlasti ili su u proteklom periodu bile najaktivnije u ukazivanju na propuste i zloupotrebe u radu gradskih i republičkih institucija.

Negativna kampanja prema listi „Ne davimo Beograd” bila je prisutna u kontinuitetu, tokom čitavog trajanja kampanje, a pregled negativne kampanje i napada na ovu listu izdvojamo u posebnom odeljku. Plakati s vizuelnim identitom sličnim ovoj listi su lepljeni trajnim lepkom na šoferšajbne automobila i ulaze stambenih zgrada na Vidikovcu. Izložba karikatura Predraga Koraksića Coraxa ispred Skupštine

grada Beograda išarana je od strane nepoznatih počinitelaca uvredljivim grafitima „Patku daj tati” i „Stop Sorošu”.

Isticanje u negativnom kontekstu imena i drugih obeležja po kojima se raspoznaje konkurent jedno je od neizostavnih obeležja političkog oglašavanja. Posmatranjem ove predizborne kampanje zabeležen je veliki broj spotova, kako vladajućih tako i opozicionih lista, čiji se sadržaj podvodi pod negativnu kampanju. Takođe, uočen je i veliki broj vizuala i vladajućih lista i opozicije koji su objavljivani na društvenim mrežama s namerom da predstavljaju protivnika u negativnom svetlu i omalovaže njegov program, čitavu listu i samu ličnost.

Serija spotova pod nazivom *Đilas. Beograđane laže – tajkun obmanjuje!* putem kojih je napadan Dragan Đilas objavljivani su na zvaničnoj *Fejsbuk* stranici Srpske napredne stranke. Kao neke od primera navodimo sledeće spotove: *Istina o mostu*⁴⁴, *Đilas ne zna da broji ili laže. Verovatno laže*.⁴⁵, *Glas za Đilasa je glas za nove laži upućene roditeljima*⁴⁶, *Gde je gradonačelnik?*⁴⁷, *Od Đilasa jedino što možete očekivati su nove obmane i laži*⁴⁸. Spot pod nazivom *Gde je gradonačelnik?* čijom radnjom se gledaocima ukazuje na negativne posledice eventualne izborne pobeđe izbornih lista čiji su nosioci Dragan Đilas i Aleksandar Šapić (gradonačelnik nikad nije na radnom mestu, demonstrira protiv Vučića i sastaje se s tajkunima). REM je naložio televizijama obustavljanje emitovanja spota *Gradonačelnik* zbog toga što su u njemu predstavljeni likovi Đilasa i Šapića bez njihove prethodne saglasnosti.

Izborna lista „DJB i Dveri” svojim predizbornim spotovima u negativnom svetlu predstavljaju ostale učesnike u izbornom procesu. Kao primer navodimo spot *Glasaj i #Promeni_igru*⁴⁹ koji je dostupan na društvenim mrežama ove liste, a u kome se prikazuju akteri u izbornom procesu Aleksandar Vučić, Boris Tadić, Ivica Dačić, Dragan Šutanovac, Aleksandar Šapić sa sledećim propratnim tekstom „Oni (koji) se smenjuju na vlasti i bezobrazno bogate, građani (koji) čute i žive u bedi. Neće moći. Vreme je za #PROMENA”. Ova lista je izrađivala i štampani materijal čiji je sadržaj u negativnom svetlu prikazivao Aleksandra Šapića. Kao primer navodimo letak sa sledećom porukom: *Znate li da je Šapić u koaliciji s radikalima? Znate li da glas Šapiću pomaže Vučiću da ostane na vlasti?* Takođe, zabeležen je letak ove liste koji u istom maniru, u negativnom svetlu, prikazuje kandidata za odbornika LDP-a, predsednika Skupštine opštine Vračar, Zorana

Glavaškog, s ključnom porukom: *Podela plena na Vračaru. Vračar – sinonim političke trgovine.*

Zabeležena je negativna kampanja izborne liste „Dragan Đilas” protiv SNS i izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”. U spotu *Đilas 1 i 1* jasno se pozivaju birači da ne glasaju za izbornu listu pod rednim brojem 1 (*Naravno, ne pada vam ni na pamet da glasate za broj jedan*), dok se u spotu *Strah* aludira na to da Aleksandar Vučić na predstojećim izborima strahuje samo od Dragana Đilasa (*Na ovim izborima jedan čovek se plaši samo jednog čoveka*). Negativna kampanja Narodne stranke, koalicionog partnera liste „Dragan Đilas”, a protiv liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”. Narodna stranka je na svom *Fejsbuk* profilu objavila video u kome kritikuje vlast uz natpis „STOP – bahatom razbacivanju! STOP – jelkama od 83.000 evra! STOP – trošenju para građana na dočeke i vatromete! STOP – Malom i Vesiću!”⁵⁰ Takođe, realizovana je i ulična i internet akcija protiv liste „Aleksandar Vučić – Zato što volim Beograd”, kojom poručuju „Zalupi vrata SNS-u”. Napravljen je snimak (insert iz filma), kojim se ismeva jedna od situacija u kojoj aktivisti SNS-a idu od vrata do vrata radi prikupljanja sigurnih glasova.⁵¹ Takođe, koalicioni partneri ove liste su napravili video-snimak, parodiju, kao odgovor na promo-spot *Gradonačelnik*, kao i na još jedna promotivan spot liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”.⁵²

Zabeležena je snažna negativna kampanja liste „Da oslobodimo Beograd” protiv SNS i liste „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd!”. Predstavnici izborne liste „Da oslobodimo Beograd” predstavili su „Crnu knjigu vlasti SNS-a u Beogradu”. Takođe, predstavljen je i internet sajt www.crnaknjiga.info na kojem, kako je rečeno, svi građani Beograda koji to žele mogu da pročitaju skraćeni spisak svega lošeg, negativnog i koruptivnog što je ta vlast uradila. Negativna kampanja liste „Da oslobodimo Beograd” (lidera Nove stranke Zorana Živkovića) protiv stranke SNS o čemu govori prilog s konvencije ove liste pod nazivom „Posle izbora, naprednjake čeka Padinska Skela!”⁵³

Zabeležena je negativna kampanja i u načinu na koji se promovisala izborna lista „LDP”. Spot pod nazivom *Da li je Putinov portret u dečjoj ordinaciji u Tiršovoj vizija Beograda Zorana Radojičića?* dostupan je na *Fejsbuk* stranici ove liste.⁵⁴

44 <https://www.facebook.com/snssrbija/videos/1870290796335013/>

45 <https://www.facebook.com/snssrbija/videos/1865288193501940/>

46 <https://www.facebook.com/snssrbija/videos/1864074020290024/>

47 <https://www.facebook.com/snssrbija/videos/1864640763566683/>

48 <https://www.facebook.com/snssrbija/videos/1863025043728255/>

49 <https://www.facebook.com/Dostajebilo/videos/2064223623821972/>

50 <https://twitter.com/StrankaNarodna/status/961221720559554560>

51 <https://twitter.com/StrankaNarodna/status/964182629288435713>

52 <https://twitter.com/twitter/statuses/965167845297532928> i <https://www.facebook.com/narodnastranka/videos/207322773346042/>

53 <https://www.facebook.com/ZoranZivkovicNovaStranka/videos/2327149667310911/>

54 https://www.facebook.com/Liberalnodemokraskapartija/videos/1826768387395310/?hc_ref=ARRW2OVasaL60bgF0s5EgkicAQWYI5tNa7ZZXj_jh9XVQOEwWYZZ1_SHNMVfAt8SCUQ10

U direktnom kontaktu s građanima, prilikom organizacije mitinga i tribina, razgovora s građanima, zabeleženo je širom Beograda da stranački funkcioneri i kandidati za odbornike i vlasti i opozicije ističu političkog protivnika u negativnom svetlu. Opozicija je poručivala građanima da je potrebno *oslobađanja od 'korupcije i primitivizma' vlasti*⁵⁵, dok je vlast ukazivala na *tajkunsku opoziciju* i u tom svetlu predstavljala najčešće Dragana Đilasa i Aleksandra Šapića.

Jaku negativnu kampanju protiv Aleksandra Šapića sprovodila je lista „DJB i Dveri”. Ova lista je organizovala tribinu 19. februara pod nazivom „Finansijske malverzacije Aleksandra Šapića”. Tom prilikom, predstavnici ove liste su naveli da je Šapić prisvojio opštinsku fondaciju, da se besplatni programi finansiraju iz budžeta i da su Šapićevi roditelji na visokim pozicijama u okviru opštine.

Zabeleženo je da je u ovom periodu, lista „DJB i Dveri” negativnu kampanju sprovodila i protiv Irene Vujović, predsednice Opštine Savski venac i visoke funkcionerke SNS-a.⁵⁶

ŽIVI ZID I RUŠENJE ŠTANDOVA

Zabeleženo je onemogućavanje vršenja političke kampanje u javnim prostorima, kao i slučajevi zastrašivanja i fizičkog nasilja.

Živi zid, odnosno fizičko opkoljavanje političkog protivnika, primećen je u nekoliko navrata i predstavlja do sada nezabeležen oblik pritiska na izborne aktere. Scenario incidenta je gotovo istovetan. Organizatori živog zida su u svakoj zabeleženoj situaciji bili aktivisti Srpske napredne stranke i izborne liste „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Aktivisti lista kandidata za gradske odbornike opozicionih lista bi postavili svoje štandove na navedenim lokacijama, što je blagovremeno bilo prijavljeno i nadležnim organima. Po navodima opozicionih aktivista, nakon što su s njima nepoznata lica obavila nekoliko telefonskih poziva, došlo je do masovnog pristizanja aktivista Srpske napredne stranke (SNS). Štandove, koje su pre njihovog dolaska postavili aktivisti opozicionih političkih subjekata, aktivisti SNS-a su u potpunosti okružili svojim štandovi-

ma. Ovakvim aktivnostima je došlo do povrede prava na slobodno okupljanje, koje je zagarantovano članom 54. Ustava Republike Srbije.

Žrtve „živog zida” bili su aktivisti liste „Dragan Đilas” na Novom Beogradu i Rakovici, kao i lista „DJB i Dveri” na Bežanijskoj kosi. Pri tome, i prilikom incidenta u Bloku 23 i na pijaci na Bežanijskoj kosi, dva štanda opozicije su okružena s preko deset štandova SNS-a. U Rakovici je štand liste „Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!” okružen s desetak aktivista SNS-a, čime je onemogućen prilazak štandu. Grupa od 14 pripadnika SNS s vidnim obeležjima stranke je opkolila štandove „DJB i Dveri” i blokirala pristup građanima štandovima „DJB i Dveri”. Incident je trajao nekih 20-30 minuta, kada su aktivisti „DJB i Dveri” odlučili da se sklone kako ne bi došlo do fizičkog napada na njihove aktiviste. Iz „DJB i Dveri” su istakli da nije bilo verbalnog nasilja, već samo pasivno-agresivnog ponašanja aktivista SNS koji su sproveli akciju opkoljavanja štandova političkih oponenta i blokirali građanima pristup štandovima „DJB i Dveri”.

Takođe, zabeleženi su i slučajevi eskalacije nasilja koja su se ogledala u rušenju štanda izborne liste „DJB i Dveri” i uništavanju promotivnog materijala na Batajničkoj pijaci u Zemunu, a od strane aktivista SNS. Tom prilikom se dogodio i verbalni napad na aktiviste koji su delili materijal i to od strane predsednika mesnog odbora SNS-a u Batajnici, koji se sam predstavio. U verbalnom sukobu je učestvovalo nekoliko aktivista „DJB i Dveri” i veća grupa SNS aktivista koji su delili nepoznate predmete/suvenire građanima na haubi obližnjeg automobila.

55 Prisustvo ove poruke zabeleženo je tokom svih javnih događaja i razgovora s građanima koje je lista „Da oslobodimo Beograd” organizovala na Voždovcu tokom ovog izbornog perioda.

56 <http://dostajebilo.rs/blog/2018/02/05/partijsko-zaposljavanje-na-savskom-venu/?lang=lat>

INICIJATIVA „NE DAVIMO BEOGRAD” HRONOLOGIJA PRITISAKA I NAPADA OD POČETKA KAMPANJE

1. ONEMOGUĆAVANJE VRŠENJA POLITIČKE KAMPANJE

Inicijativa „Ne davimo Beograd” organizovala je seriju razgovora u mesnim zajednicama u Paliluli: „Nismo građani drugog reda! Serija razgovora: Ovča, Kotež i Borča”.

<https://nedavimobeograd.wordpress.com/2018/01/09/nismo-gradani-drugog-reda-serija-razgovora-ovca-kotez-i-borca/>

I pored toga što je termin prijavljen, rezervisan i potvrđen još u decembru, kao i drugih šest događaja u mesnim zajednicama ove dve opštine, predstavnici Inicijative su usmenim putem, dva sata pre dogovorenog termina, obavestili da događaji ne mogu biti održani, pod izgovorom: *renoviranja sala mesnih zajednica*.

Ovim se čini krivično delo – povreda prava kandidovanja iz člana 154. Krivičnog zakonika.

2. ONEMOGUĆAVANJE PRIKUPLJANJA POTPISA

Inicijativa je registrovana kao grupa građana za učestvovanje na izborima 16. januara i neposredno nakon toga je počela s prikupljanjem potpisa podrške izbornoj listi. Sakupljanje potpisa bilo je praćeno pretnjama članovima Inicijative na društvenim mrežama, kao i fizičkim ometanjem prikupljanja potpisa zbog kojih su podnete krivične prijave protiv N. N. lica (podnete od strane MUP-a).

O pretnjama na društvenim mrežama više informacija ovde:

<http://pescanik.net/zasto-policija-ne-reaguje-na-pretnje-aktivistima-ne-davimo-beograd/>

Podnete dve krivične prijave od strane MUP-a povodom pretnji upućenih Inicijativi (8. 2. 2018):

<https://insajder.net/sr/sajt/vazno/9830/mup-pod-neo-dve-krivi-ne-prijave-zbog-pretnji-lanovima-inicijative-ne-da-vi-mo-beograd.htm>

Postoji sumnja da je učinjeno delo ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, kao i povreda prava kandidovanja iz člana 154. Krivičnog zakonika.

3. ONEMOGUĆAVANJE PRIKUPLJANJA POTPISA

„Ne davimo Beograd” je 24. januara potpise sakupljala u

MZ „Ušće”, koja je noć pre toga oblepljena. Isto se ponovilo u Centru za kulturnu dekontaminaciju 26. januara. Prilikom prikupljanja potpisa u MZ „Banovo brdo” 28. januara prostorije su bile oblepljene pretećim porukama koje su imale prizvuk antisemitizma i koje su dovele do uznemirenja zaposlenih u MZ. Istog dana, N. N. osobe su protrčavale pored ulaza i bacale letke na aktiviste Inicijative.

Ovim se čini krivično delo ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, kao i povreda prava kandidovanja iz člana 154. Krivičnog zakonika.

4. PRENOŠENJE LAŽNIH VESTI

26. januara posle prikupljanja potpisa u MZ „Sava” na Novom Beogradu mediji su prenosili lažnu vest da su aktivisti Inicijative fizički napali ženu ispred obližnjeg objekta „Maxi”, iako je sam događaj protekao u mirnoj atmosferi, pred velikim brojem prisutnih građana. Demantiji Inicijative objavljeni su na stranicama listova *Informer* i *Alo*.⁵⁷

5. NEOVLAŠĆENO KORIŠĆENJE VIZUELNOG IDENTITETA LISTE

Prilikom javnog događaja – predstavljanja kandidata i kandidatkinja na izbornoj listi Inicijative u Kulturnom centru „Grad”, 7. februara, Ulica Braće Krsmanovića bila je izlepljena nalepnicama koje su bespravno preuzimale vizuelni identitet liste.

Ovim se čini krivično delo neovlašćeno iskorišćavanje autorskog dela ili predmeta srodnog prava iz člana 199. Krivičnog zakonika.

6. UNIŠTAVAJE KARIKATURA PREDRAGA KORAKSIĆA KORAKSA

Izložba karikatura Predraga Koraksića Koraksa, koju je Inicijativa „Ne da(vi)mo Beograd” uredno prijavila i postavila ispred Skupštine grada 8. februara, oštećena je u noći između 10. i 11. februara ispisivanjem grafita „Stop Sorošu” i „Patku daj tati” pošto su dan ranije članovi Inicijative skinuli nalepnice slične sadržine.⁵⁸

Šteta je prijavljena policiji.

57 <http://informer.rs/vesti/drustvo/367889/odgovor-na-informacije-objavljene-na-sajtu-www-informer-rs>
<http://www.alo.rs/ne-davimo-beograd-nikada-nisu-pribegavali-nasilju/144149>

58 <https://promenadolazi.rs/vandalizovana-izlozba-predraga-koraksica-koraksa/>

7. PRETNJE I NAPADI

U noći između 11. i 12. februara kandidat s liste Inicijative primio je preteće pozive na fiksni telefon. Oko 22.30 sata prvi poziv je primila njegova majka, a sat vremena kasnije poziv je ponovljen uz iste pretnje, kada se on javio. Pretnje su prijavljene policiji.

Ovim se čini krivično delo proganjanje iz člana 138a. Krivičnog zakonika.

8. NAPAD NA NOSITELJKU LISTE OD STRANE MASKIRANE OSOBE U VINČI

Prilikom organizovanja medijskog događaja ispred deponije u Vinči 12. februara, došlo je do incidenta prilikom kog su fizički napadnuti i zastrašivani nositeljka liste Ksenija Radovanović i prvi kandidat Dobrica Veselinović. Petnaest minuta pošto je počeo događaj, pojavilo se dvoje nepoznatih muškaraca koji su stajali sa strane i slikali. Kada je Ksenija Radovanović slikala njih, jedna osoba se zaletela ka njoj uz povike „šta me slikaš“ i „sad ćeš da vidiš“. Isto lice se kasnije udaljilo i vratilo se s maskom Vladimira Putina na licu. Kasnije je utvrđen identitet osoba kao zaposlenih u JKP „Gradska čistoća“⁵⁹. Slučaj je prijavljen policiji.

Ovim se čini krivično delo ugrožavanje sigurnosti iz člana 138, kao i krivično delo nasilničko ponašanje iz člana 344. Krivičnog zakonika.

9. NEGATIVNA KAMPANJA: LEPLJENJE MATERIJALA INICIJATIVE NA ŠOFERŠAJBNE AUTOMOBILA NA VIDIKOVCU

Dana 19. februara Inicijativi su počeli da se javljaju uznemireni građani koji su prijavljivali da je propagandni materijal sa obeležjima Inicijative lepljen na šoferšajbne automobila prilikom čega je načinjena materijalna šteta na vozilima. Kada je lice koje je ovlašćeni koordinator na

opštini Rakovica otišlo do PS Rakovica da prijavi ove incidente, ispred je primetio vozilo marke *opel astra* bez tablica u kom su sedela četiri lica, a privuklo mu je pažnju to što je vozač pokazivao u njegovom pravcu. Kada im se približio, pokrili su lica da ih ne bi snimio i naglo pokrenuli vozilo zamalo ga povredivši. Lepljenje materijala i nezakonito praćenje prijavljeni su policiji.

Ovim se čini krivično delo uništenje i oštećenje tuđe stvari iz člana 212, kao i ugrožavanje sigurnosti iz člana 138. Krivičnog zakonika.

10. NALEPNICE NA PROSTORIJAMA INICIJATIVE SA OBELEŽJIMA LISTE „ZAVETNICI“

U noći između 22. i 23. februara ulaz u prostorije štaba (Bulevar despota Stefana 34b) bile su izlepljene nalepnice sa sadržine „Strani agenti“ i „Zatvoreni od 4. marta“, koji su potpisani sa „Zavetnici“ i zaokruženim brojem 10.

Ovim se čini krivično delo izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti iz člana 317. Krivičnog zakonika.

11. NEODRŽAVANJE TRIBINE POSVEĆENE KULTURNOJ POLITICI U KULTURNOM CENTRU „BEOGRAD“

Inicijativa „Ne davimo Beograd“ bila je pozvana, kao i svi drugi akteri izbornog procesa, od strane NKSS (Asocijacije Nezavisne kulturne scene Srbije) na javnu debatu „Trebalo li nam kultura – javna predizborna debata“, koja je trebalo da bude održana u Kulturnom centru „Beograd“ 22 februara. NKSS je pravovremeno uputila upit o uslovima korišćenja, da bi v. d. direktora Gordana Gončić najpre izjavila da mora da se konsultuje, a onda nakon konsultacija saopštila da se ovaj gradski kulturni centar ne može koristiti za razgovor o kulturi. Događaj je umesto toga održan u Medija centru.

Moguće je tumačiti delovanje v. d. direktorke kao izvršavanje krivičnog dela sprečavanje političkog, sindikalnog

⁵⁹ <https://www.danas.rs/drustvo/poznat-identitet-osobe-koja-je-napala-aktiviste-ne-davimo-beograd/>

i drugog udruživanja i delovanja iz člana 152. Krivičnog zakonika.

NAPADI NA MEDIJE I ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

Na prostorijama NUNS-a zalepljeni su plakati na kojima stoji „slobodni”, „nezavisni” i „nepriistrasni” novinari Agencije NUNS - 10 pitanja porodice Gojković za Sašu Jankovića. Isto se desilo i u Ulici Prote Mateje, kada su plakati lepljeni na izlog dnevnog lista *Danas*.

Jasno je da je u pitanju reakcija na izjavu Saše Jankovića objavljenu na naslovnici Danasa od utorka, gde on kaže da će posle pobeđe na beogradskim izborima opozicija zatražiti republičke izbore. Janković je, inače, u ponedeljak boravio u našoj redakciji na snimanju emisije „U Beogradu Danas” koju ćemo emitovati narednih dana na portalu Danasa. Ovo pre svega ukazuje da su noćni gerilci vladajuće stranke dobro obavешteni šta se tokom dana dešava u našoj redakciji i da je prava poruka: Znamo gde ste!, rekao je Dragoljub Petrović, glavni urednik Danasa.

POTKUP I PRITISCI NA BIRAČE

Tokom kampanje zabeleženi su slučajevi vršenja pritiska na birače i indirektno kupovine glasova na više lokacija širom Beograda. Takođe, zabeleženo je vršenje pritiska nad političkim akterima u pogledu onemogućavanja organizovanja okupljanja s građanima u javnim prostorima i zastrašivanja.

Najveći broj informacija u vezi s pritiscima na birače i potkupom birača dovođeni su u vezu s vladajućim strankama na lokalnom i nacionalnom nivou, odnosno u cilju podrške listi „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd!”.

Kao primer indirektno kupovine glasova navodimo situacije u kojima je biračima deljena humanitarna pomoć u zamenu za siguran glas. Dugoročni posmatrači su širom Beograda izveštavali o situacijama u kojima se pokušava indirektno potkup glasova pomoću paketa s prehrambenim namirnicama (ulje, šećer, brašno, mesni naresci), paketa sa sredstvima za higijenu i kućnom hemijom, besplatnih zdravstvenih pregleda ili ponuda besplatnih programa u organizaciji opštine ili stranke.

Moj otac je dobio poziv na lični mobilni telefon od strane izvesne Biljane iz OO SNS Novi Beograd, koja je anketirala mog oca, s ciljem da sazna da li smo porodično glasači SNS-a. Tata je u svrhe potvrde ovakvih indicija rekao da jesmo, na šta je Biljana ponudila mom ocu članstvo u stranci, a zatim obećala paket, koji je trebalo da nam stigne na kućnu adresu. Takođe, pozvala nas je da dođemo porodično na pregled, u sedište stranke u Palmira Toljatija. Mi smo bili sprečeni da odemo, ali poznajem ljude koji su bili. Paket je stigao nakon nekoliko dana, u beloju nebrendiranoj kesi, u kojoj se nalazilo 5 kg brašna, 2 l ulja, 2 kg šećera i 2 konzerve mesnog nareška. Podsetili

su nas na vratima, prilikom predaje paketa, za koga treba da glasamo, jedno od svedočenja zabeleženih u izveštaju dugoročnog posmatrača.

Nakon poziva na preglede, koji su bili upućeni građanima Novog Beograda, konkretno delu oko Starog Merkatora i Džona Kenedija, pregledi su realizovani u prostorijama OO Novi Beograd i u sedištu stranke u Palmira Toljatija 5, 18. februara. Ženama je pregledana štitna žlezda, dok je muškarcima urađen ultrazvuk abdomena. Od aparature su imali samo ultrazvuk. Nisu davali nikakav izveštaj, niti potpis doktora. Dali su im suplemente u vidu vitamina. Dedu su uputili na urološki pregled, van bilo kakve medicinske ustanove, gde je samo dobio savete šta bi trebalo da proveriti, ponovo bez izveštaja, jedno od svedočenja zabeleženih u izveštaju dugoročnog posmatrača.

Dodelom socijalne pomoći najugroženijim grupama građana „pohvalila” se 25. februara Unija žena Opštinskog odbora Srpske napredne stranke na Novom Beogradu. Takođe, potvrđeno je da je Unija žena OO SNS Novi Beograd organizovala i deljenje vaučera za dečju odeću, kao i izlete za penzionere na Frušku goru i na Avalu.

Humanitarne aktivnosti karakteristične su i za Izbornu listu „Ivica Dačić – SPS”. SPS je organizovala podelu besplatnih naočara i oftalmološke preglede 24. februara na Karaburmi, kao i besplatno merenje pritiska u Mesnoj zajednici „Košutnjak” u Rakovici.

Nisu zabeležene informacije o direktnoj kupovini glasova, već samo navodi, dok su u samom finišu kampanje zabeležene nove informacije o pritiscima na građane, kao i na zaposlene u javnim ustanovama, korisnike različitih socio-ekonomskih usluga i ranjive grupe. Zabeležen pritisak na birače ćemo ilustrovati i kroz primere koji slede.

PRESEDNIK OPŠTINE GROCKA I PRETNJE BIRAČIMA

Sastanak predsednika Opštine Grocka s građanima je jedan od primera promotivnih aktivnosti u kampanji u kojoj je došlo do zloupotrebe javnih resursa, ali i mogućeg nastajanja krivičnih dela u vezi s glasanjem. Naime, sastanak predsednika gradske Opštine Grocka s građanima je održan 6. februara 2018. godine i to povodom zahteva građana za asfaltiranje određenih ulica u tom naselju.⁶⁰

Sastanak je održan u velikoj sali SO Grocka i bio najavljen na sajtu Opštine Grocka kao sastanak opštinskog i gradskog rukovodstva radi rešavanja problema građana. Sastanak je, međutim, iskorišćen za promovisanje liste kandidata za odbornike na predstojećim gradskim izbori-

ma, pod nazivom „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd!”. Slika predsednika SNS i nosioca liste kandidata nalazila se jasno istaknuta na zidu iza funkcionera, što se može jasno videti nakon što se pregledaju fotografije ili se pogleda video-materijal u prilogu.⁶¹ Na ovaj način jasno je došlo do povrede zakonskih odredbi i do slučaja tzv. funkcionerske kampanje i zloupotrebe javnih resursa. Naime, član 29. stav 2. izričito propisuje da funkcioneri ne mogu da koriste javne resurse koji su im dostupni, kao ni skupove na kojima učestvuju za promociju političkih stranaka, isti član, stav 4. propisuje da su funkcioneri uvek u obavezi da jasno istaknu da li iznosi određeni stav kao funkcioner organa koji predstavlja ili stav političke partije.

Tokom sastanka razgovor je vođen sa svim prijavljenim građanima, po određenom spisku. U jednom trenutku, predsednik opštine je pročitao ime jedne građanke i konstatovao da ona nije glasala na prethodnim izborima, poručujući joj da „mi to znamo” i da ukoliko hoće nešto od države, mora i da „glasa za državu”, jer je to „obostrani interes”.

Ovom prilikom predsednik Opštine Grocka povredio je jedan od osnovnih obeležja glasačkog procesa, a to je tajnost glasanja. Ustav Republike Srbije, član 52. govori da je glasanje tajno i lično. Ostaje nejasno, na koji način predsednik Opštine Grocka poseduje informaciju da li je određeni građanin glasao na izborima. Izborne komisije vode evidenciju o procentualnom odzivu birača i ukupnoj izlaznosti, kako na teritorijama opština tako i na teritoriji cele Republike, ali nije moguće voditi evidenciju o tome da li je određeni birač glasao.

Samim tim, **pozivanje određenih građana da „daju glas državi”, da bi „nešto od nje mogli da traže” predstavlja svojevrsan pritisak na birače**, a može se tumačiti i postojanje elemenata određenih krivičnih dela iz člana 155. KZ-a st. 2: *Ko silom ili pretnjom prinudi drugog da na izborima, glasanju o opozivu ili na referendumu vrši ili ne vrši pravo glasanja ili da glasa za ili protiv određenog kandidata odnosno predloga, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine* i iz člana 156. KZ-a: *Ko drugome nudi, daje, obeća nagradu, poklon ili kakvu drugu korist da na izborima ili na referendumu glasa ili ne glasa ili da glasa u korist određenog lica odnosno predloga, kazniće se (...).* Stavljanjem u izgled da ukoliko se nešto traži da „država radi i gradi”, mora „državi i da se da glas”, uz sagledavanje celokupnog konteksta sastanka, slike nosioca liste kandidata na gradskim izborima, jasno je izvršen pritisak na građane za koga treba da glasaju i za to im je obećana odgovarajuća korist (asfaltiranje ulice).

60 <http://www.grocka.rs/prijem-gradjana-kod-predsednika-simonovica-2/>

61 <http://ziginfo.rs/neverovatne-ucene-predsednik-sns-a-i-go-grocke-zna-da-li-je-neko-glasao-i-trazi-da-se-glasa-za-drzavu-video/>

UZNEMIRAVANJE GRAĐANA PUTEM TELEFONA

Tokom ovog izveštajnog perioda, CRTA posmatračka misija je evidentirala više desetina prijava građana na uznemiravanja putem mobilnog telefona od strane izbornog štaba Srpske napredne stranke, koje ne može da se podvede pod uobičajeno stranačko vođenje kampanje putem telefona ili SMS-a. Ovaj slučaj ukazuje i na potencijalnu zloupotrebu podataka građana.

Prvo, pozivanje građana na brojeve fiksne telefonije je, ovog puta, upotpunjeno i pozivanjem privatnih mobilnih telefona građana. Građani koji su se našli na listi za pozivanje nisu bili jedino simpatizeri ili članovi stranke već i obični građani koji nikada nisu ostavili broj mobilnog telefona nijednoj stranci. Zbog toga je otvoreno pitanje na koji način je izborna lista „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd” došla do brojeva mobilnih telefona građana, ali i do podataka o teritoriji na kojoj žive.

Drugo, kol-centar izborne liste „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd!” je, uz pozivanje građana da glasaju za njih, promovisao listu nuđenjem različitih besplatnih programa i pregleda u organizaciji liste, a u prostorima opštinskih odbora Srpske napredne stranke. Na osnovu podataka do kojih je došla CRTA posmatračka misija iz snimaka pozivanja građana, koji su dostupni na društvenim mrežama, ova lista je, na primer, nudila besplatne zdravstvene preglede (ultrazvuk štitne žlezde itd.) građanima Beograda.⁶²

Treće, komunikacija s građanima putem telefona izborne liste „Aleksandar Vučić - Zato što volimo Beograd” je otvorila još jedno pitanje o programskom sadržaju koji lista promovise. Iz snimka razgovora između operaterke kol-centra i novinara *Istinomera*, u svojstvu privatnog lica, zaključuje se da se birači dovode u zabludu tako što se šire dezinformacije o tome ko su kandidati za odbornike. Operaterka navodi da Goran Vesić i Siniša Mali nisu na izbornoj listi, ali da zato Aleksandar Vučić jeste, pri tom naglašavajući prisustvo i poznatih javnih ličnosti (Žika Šarenica, Branko Kockica, Aja Jung) na listi kandidata.

Uznemiravanje građana putem telefona je uređeno prevashodno Zakonom o elektronskoj komunikaciji i predviđa kao krajnju meru isključivanje korisnika s mreže. Svaki operater ima poseban obrazac tj. Pravilnik o uslovima i postupku rešavanja prijava o uznemiravanju. Operateri mogu s lakoćom utvrditi broj telefona s kog su upućeni pozivi čak i ako se broj pozivaoca prikazuje kao nepoznat primaocu poziva.

S druge strane, postoje određeni članovi Krivičnog zakonika koji mogu da budu primenjeni u slučaju uznemiravanja putem telefona ili društvenih mreža, ali ukoliko je ugrožena sigurnost nekog lica ili ako je u pitanje pretnja napadom na život ili telo.

Bitno je napomenuti i da samam postupak sprečavanja zlonamernih ili uznemiravajućih poziva izgleda drugačije od operatera do operatera, ali uglavnom izgleda sledeće:

- 1) Kada utvrde s kog broja su upućivani pozivi, operateri prvo pribegavaju opomeni;
- 2) Ako se uznemiravanje sa istog broja ponovi u roku od 90 dana od upućivanja opomene, taj broj biće privremeno isključen (na 15 dana);
- 3) Ukoliko se posle uključenja privremeno isključenog broja, opet u roku od 90 dana, ponovo desi uznemiravanje, taj broj biće trajno isključen s mreže, a pretplatnički ugovor raskinut.

Praktični savet je da se podesi na telefonu (ukoliko je u pitanju pametni telefon i ako nije sakriveni broj) **automatsko odbacivanje poziva**.

PROTOKOLI O SARADNJI IZMEĐU STRANKE I UDRUŽENJA OSOBA SA INVALIDITETOM

Udruženja osoba sa invaliditetom potpisala su protokol o saradnji sa Srpskom naprednom strankom u okviru koga se od uprava tih udruženja očekuje da ispitaju svoje članstvo o tome da li će glasati i za koga će glasati. Takva inicijativa, kako prenosi list *Danas*⁶³, potekla je direktno od Ministarstva za rad i socijalna pitanja.

Kako se u članku dalje navodi, službenica Gradske organizacije slepih u Beogradu (GOSB) potvrdila je da je ovo udruženje potpisalo sporazum o saradnji i da je dobijen nalog da se svaki član izjasni da li će izaći na izbore i za koga će glasati, ali da niko od članova nije u obavezi da se o tome izjašnjava, što znači da nema pritiska već se podaci prikupljaju u informativne svrhe. Ona je dodala da su i druge invalidske organizacije potpisale ovaj protokol sa SNS-om, ali ne i s nekom drugom političkom partijom.

Prema podacima do kojih je došla CRTA posmatračka misija, istog dana, Opština Savski venac je potpisala sporazum o saradnji s Nacionalnom organizacijom osoba sa invaliditetom (NOOIS). Sporazum su potpisali predsednica opštine Irena Vujović i predsednik NOOIS Milan Stošić.

Ovakva situacija je sporna iz više razloga, pre svega jer je krajnje neuobičajeno u savremenoj demokratskoj praksi, ali i zbog toga što postoji mogućnost da je inicijativa potekla od organa državne uprave odnosno Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja.

U kontekstu Ustavom zagarantovanih izbornih prava (član

62 <https://www.youtube.com/watch?v=IcxXB6rDDFA>

63 <https://www.danas.rs/politika/udruzenja-osoba-sa-invaliditetom-prikupljaju-glasace-sns/>

52. Ustava), ovakvi sporazumi i iz toga proistekle radnje između udruženja koja su osnovana radi zaštite i unapređenja prava naročito ugroženih kategorija stanovništva mogu ozbiljno da naruše i utiču na izbornu volju građana.

Prema Zakonu o lokalnim izborima član 3. niko nema pravo da, po bilo kom osnovu, sprečava ili primorava građanina da glasa, da ga poziva na odgovornost zbog glasanja ili da od njega traži da se izjasni za koga je glasao ili zašto nije glasao.

Iz ovih razloga, ovakav slučaj ne može se pravdati eventualnim kontraargumentima da se radi o anketi ili za potrebe istraživanja javnog mnjenja.

Ovakve pojave su zabrinjavajuće jer se ponavljaju kako u ovom izbornom procesu tako i u prethodnim kampanjama, posebno kada imamo u vidu da su ovakve vrste aktivnosti vrlo učestale i da se sprovode u javnim ustanovama.

ZLOUPOTREBA JAVNIH RESURSA U KAMPANJI

Tokom trajanja kampanje za beogradske izbore zabeleženo je učešće velikog broja kako lokalnih funkcionera tako i najviših državnih funkcionera koji su aktivno učestvovali u kampanji. Imajući u vidu da su beogradski izbori prvi put od 1990. godine održani kao samostalni izbori (a ne koordinisani s nekim drugim izbornim procesom), bilo je očekivano učešće gradskih funkcionera u izrazito velikom obimu. Pored gradskih funkcionera u kampanji su učestvovali i nastupali i funkcioneri gradskih opština, bilo samostalno bilo u zajedničkim promotivnim aktivnostima. Međutim, jedna od karakteristika koja je obeležila beogradske izbore jeste učešće najviših državnih funkcionera u kampanji – pre svega ministara u Vladi, predsednice Vlade i predsednika Republike Srbije. Učešće najviših državnih funkcionera u kampanji može se opravdati time što su vrlo često kandidati sa izbornih lista, pa i pojedine izborne liste, nastupali bez jasnih i konkretnih programa koji su često izlazili izvan okvira lokalnih politika kao i nadležnosti i ovlašćenja lokalnih samouprava.⁶⁴

Ako uzmemo u obzir da učešće funkcionera u kampanji već u nekoliko izbornih procesa predstavlja dominantan vid zloupotrebe javnih resursa u izornoj kampanji, onda možemo zaključiti da beogradski izbori nisu bili izuzetak već su potvrdili ovo pravilo. Ono što svakako izaziva pažnju jeste da slučajeve funkcionerske kampanje kao zloupotrebe nisu obeležili samo lokalni i gradski funkcioneri već i najviši državni funkcioneri. Što se tiče relevantnog zakonskog okvira, Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije u članu 29. eksplicitno zabranjuje funkcionerima da koriste javne resurse,

skupove na kojima učestvuju kao i susrete koje imaju u svojstvu funkcionera u cilju promocije određenih političkih subjekata. Sam zakon ide korak dalje i predviđa da su funkcioneri dužni da uvek nedvosmisleno predoče sagovornicima i javnosti da li iznose stav organa u kojem vrše javnu funkciju ili stav političkog subjekta. Doduše ova odredba zakona ne obavezuje funkcionere koji se biraju neposredno od građana (pre svega predsednika Republike Srbije). Funkcioneri se u slučaju kršenja člana 29. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije mogu susresti s prekršajnom odgovornošću i novčanom kaznom u iznosu od 50.000 do 150.000 dinara.

Tokom trajanja izborne kampanje dugoročni posmatrači CRTA posmatračke misije zabeležili su različite vidove učešća najviših državnih funkcionera u kampanji. Ovaj krug funkcionera je u kampanji učestvovao kako tokom svog radnog vremena i prilikom obavljanja svojih redovnih aktivnosti tako i van svog radnog vremena, kao i neradnim danima. Možemo napomenuti da su najviši državni funkcioneri koristili za promociju izbornih lista različite vrste skupova po svojoj formi i prirodi: klasične izborne mitinge, otvaranje različitih komunalnih i infrastrukturnih radova i objekata, posete različitim ustanovama i objektima, ali i neformalna druženja s građanima, različite vrste zborova, učešće u komunalnim radovima i raspredmanjima, davanje različitih vrsta saveta itd.

U nastavku će biti izloženi karakteristični slučajevi kršenja člana 29. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije od strane najviših državnih funkcionera:

- Predizborni skupovi SNS-a 11. februara u Batajnici, 17. februara na Voždovcu i 25. februara u Grockoj na kojima je učestvovao predsednik Republike Srbije u cilju promocije izborne liste pod rednim brojem 1;
- Predsednica Vlade Ana Brnabić bila je gošća tribine OO SNS Savski Venac 17. februara i posetila je OO SNS Novi Beograd 20. februara u cilju promocije izborne liste pod rednim brojem 1;
- Predizborni skup SPS-a 18. februara u Zemunu na kojem je učestvovao ministar inostranih poslova Ivica Dačić;
- Ministar rudarstva i energetike Aleksandar Antić je tokom radnog vremena, u 11 h 2. februara razgovarao sa građanima u Knez Mihailovoj ulici;
- Pružanje pravnih saveta ministarke pravde Nele Kuburović stanovnicima Opštine Novi Beograd 6. februara i pozivanje da se glasa za izbornu listu „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd”;
- Poseta potpredsednice Vlade Zorane Mihajlović i druženje s građanima Obrenovca 5. februara na kome je

64 Jedan od nalaza Prvog izveštaja CRTA posmatračke misije ukazuje na odsustvo jasnih programa i ciljeva političkih subjekata <https://goo.gl/dEDjQY>

iskoristila svoju funkciju radi promocije izborne liste broj 1;

- Poseta ministra poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Branislava Nedimovića Paliluli i Surčinu 2. februara, tokom radnog vremena, u svrhu promocije izborne liste i
- Potpredsednik vlade i ministar trgovine, turizma i telekomunikacija Rasim Ljajić je u toku radnog vremena učestvovao u čišćenju parka 23. februara.

CENTRI ZA SOCIJALNI RAD I SIGURNI GLASOVI

Tokom predizborne kampanje za izbore za odbornike Skupštine grada Beograda uočen je veliki broj nepravilnosti, posebno onih koje predstavljaju zloupotrebu državnih organa od strane predstavnika vladajuće stranke i njenih funkcionera u cilju obezbeđivanja podrške birača i sigurnih glasova. Način na koji su određena javna preduzeća i ustanove iskorišćeni u prikupljanju glasova za vladajuću stranku odnosno izbornu listu „Aleksandar Vučić – Zato što volimo Beograd” je suprotan svim demokratskim pravilima, međunarodnim standardima, dobrom praksom, a na kraju i postojećim zakonskim okvirom.

Tokom kampanje evidentna je bila zloupotreba javnih preduzeća (JKP „Beograd put” i JKP „Zelenilo Beograd”), a zatim zaključivanja raznih protokola o saradnji između, s jedne strane, Srpske napredne stranke ili pojedinih opština na čijem čelu se nalaze predstavnici ove stranke, sa udruženjima osoba sa invaliditetom i centrima za socijalni rad. U daljem tekstu izdvajamo specifične slučajeve u kojima je vršen pritisak kako na zaposlene u centrima za socijalni rad tako i na korisnike usluga koji spadaju u socijalno ugrožene kategorije stanovništva.

Gerontodomaćicama u beogradskim centrima za socijalni rad naloženo je iz Srpske napredne stranke da od svojih korisnika prikupe podatke i ispitaju ih za koga će glasati, pri čemu je onima koje rade pod ugovorom sugerisano da će se naći način za njihovo stalno zaposlenje ukoliko ispune ovaj zadatak. Kako se u članku lista *Danas* dalje navodi, prethodnih dana u centrima za socijalni rad po opštinama u Beogradu održani su sastanci predstavnika SNS-a sa svim gerontodomaćicama, kojima su dostavljeni odštampani formulari i dat im je zadatak da ispitaju za koga će njihovi korisnici glasati. Rečeno im je da uzmu lične podatke od svih onih koji će glasati za SNS. Pored toga, a kako navodi list *Danas*, ovakav zadatak se prvenstveno odnosio na one gerontodomaćice koje su zaposlene na određeno i da svaka od njih treba da prikupi podatke od najmanje 30 korisnika, ali da to ne spada u radnu obavezu.

Udruženja osoba sa invaliditetom potpisala su protokol o saradnji sa Srpskom naprednom strankom u okviru koga se od uprava tih udruženja očekuje da ispitaju svoje član-

stvo o tome da li će glasati i za koga će glasati. Takva inicijativa, kako prenosi *Danas*, potekla je direktno od Ministarstva za rad i socijalna pitanja.

Kako se u članku dalje navodi, službenica Gradske organizacije slepih u Beogradu (GOSB) potvrdila je da je ovo udruženje potpisalo sporazum o saradnji i da je dobijen nalog da se svaki član izjasni da li će izaći na izbore i za koga će glasati, ali da niko od članova nije u obavezi da se o tome izjašnjava, što znači da nema pritiska već se podaci prikupljaju u informativne svrhe. Ona je dodala da su i druge invalidske organizacije potpisale ovaj protokol sa SNS-om, ali ne i s nekom drugom političkom partijom. Sagovornica iz organizacije „Fibi” je istakla da je takva inicijativa potekla od pomoćnice ministra Biljane Barošević (pomoćnica ministra u Sektoru za zaštitu osoba sa invaliditetom). Takođe, jedan od članova Saveza slepih Srbije ističe da odluku o takvom povezivanju nije donelo članstvo niti skupština, nego uticajni pojedinci u tim invalidskim organizacijama.

Ovakva situacija sporna je iz više razloga, pre svega, jer je inicijativa potekla od organa državne uprave odnosno Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i na taj način se jedan državni organ stavio u funkciju jedne političke partije, čime je došlo do zloupotrebe javnih resursa. Istog dana, Opština Savski venac je potisala sporazum o saradnji s Nacionalnom organizacijom osoba sa invaliditetom (NOOIS). Sporazum su potpisali predsednica opštine Irena Vujović i predsednik NOOIS Milan Stošić.

Gradski Centar za socijalni rad Beograda dobio je od Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja 208,5 miliona dinara na ime jednokratne pomoći socijalno ugroženim kategorijama lica. Sredstva od po 15.000 dinara dobilo je 13.900 ljudi iz opština Lazarevac, Barajevo, Vračar, Sopot, Grocka, Obrenovac. Ono što je sporno i što ukazuje na eventualnu zloupotrebu, a prema pisanju lista *Danas*, je situacija da je kod 200 lica na spisku za pomoć na Opštini Lazarevac, bio samo jedan registovani korisnik Centra. U Centar za socijalni rad doneti su spiskovi ljudi po opštinama kojima je trebalo da bude isplaćen novac. Sagovornica *Danasa*, koja je inače zaposlena u gradskom Centru za socijalni rad, istakla je da su brojni korisnici Centra ostali bez sredstava jer je iz vrha Srpske napredne stranke stiglo naređenje da se novac isplati glasačima ove stranke, i da o novcu ne odlučuju zaposleni već rukovodstvo koje je kadar SNS-a.

Ne ulazeći u istinitost objavljenih informacija s obzirom da iste treba da utvrde nadležni organi, tužilaštvo i policija imajući u vidu interes javnosti, ovom prilikom ćemo ceo slučaj posmatrati kao pojavu u kontekstu predizborne kampanje i zakonske regulative.

Ustav RS kao i Zakon o radu zabranjuju bilo koju vrstu

neposredne ili posredne diskriminacije po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu političkog ili drugog uverenja. U konkretnom slučaju se zaposlena lica stavljaju u nepovoljniji položaj u odnosu na druga lica u istoj ili sličnoj situaciji, jer se od njih traži da izvršavaju poslove koji ne spadaju u redovne radne obaveze niti proizilaze iz opisa poslova, ali imaju i mogu imati uticaja na njihov radnopravni status.

Prema Zakonu o lokalnim izborima niko nema pravo da, po bilo kom osnovu, sprečava ili primorava građanina da glasa, da ga poziva na odgovornost zbog glasanja ili da od njega traži da se izjasni za koga je glasao ili zašto nije glasao. U slučaju postojanja ovakve vrste pritiska i stavljanja u izgred kakve koristi ili gubitka određenog prava u cilju obezbeđivanja glasova određenom političkom subjektu ispunjeni su elementi krivičnog dela – povreda prava glasanja i davanje i primanje mita u vezi s glasanjem.

Navedene odredbe ne odnose se samo na lica koja vrše pritisak na zaposlene da u interesu određenog političkog subjekta preduzimaju radnje u cilju prikupljanja informacija za koga će glasati korisnici usluga već i na same zaposlene, gerontodomačice, ukoliko pod ovom vrstom pritiska iz eventualno straha po radnopravni status, utiču na korisnike usluga da glasaju za određenu listu. Iako se na gerontodomačice vrši pritisak da prikupljaju podatke od korisnika usluga – birača, s obzirom na prirodu posla koju obavljaju i svojstva korisnika usluga pitanje je vrlo osetljivo. Prema Zakonu o izbornu narodnih poslanika koji se primenjuje na proces glasanja, svaki birač glasa lično a glasanje je tajno. Međutim, birači koji nisu u mogućnosti da glasaju na biračkom mestu, slepa ili invalidna lica, imaju pravo da povedu lice koje će umesto njih glasati na način koje mu ono odredi, da ispuni listić odnosno obavi glasanje. Kako se radi o licima o kojima brigu vode gerontodomačice u koje ovakva lica imaju poverenje, s obzirom da se staraju o zadovoljenju njihovih osnovnih životnih potreba, može ukazivati na motive zbog kojih je baš gerontodomačicama dat ovakav „zadatak”.

Takođe, birač koji nije u mogućnosti da glasa na biračkom mestu, nemoćno ili sprečeno lice, ukoliko obavesti birački odbor da želi da glasa, na dan glasanja obilaze ga tri člana biračkog odbora s potrebnom dokumentacijom za glasanje, kako bi birač ostvario glasačko pravo. Postavlja se pitanje, kako će birač glasati ukoliko je morao da se o tome izjašnjava pre izbornog dana, da li će promeniti svoju izbornu volju na dan izbora i da li će osećati obavezu pretrodnog izjašnjanja.

Kada se sagleda ceo slučaj i kada se podvede pod važeće zakonske odredbe, imamo dve situacije koje ovakvu aktivnost svrstavaju pod zloupotrebu, ali i zabranjene i inkriminišuće radnje. Pritisak na zaposlene vrši se od strane konkretne političke partije i rukovodilaca navedenih ustanova time što se zaposlenima stavljaju u izgred određene

pogodnosti odnosno gubitak određenih prava, a s druge strane što su određena izdvajanja iz budžetskih sredstava namenjena licima koja imaju biračko pravo, a da nisu korisnici usluga Centra za socijalni rad.

MEDIJI

MEDIJI U KAMPANJI

Mediji su dominantan izvor informisanja građana na društveno-političke teme, a time i jedan od dominantnih faktora koji utiču na opredeljenje birača da li će učestvovati u izbornom procesu i ako da, za koga će glasati. U prethodnim izbornim ciklusima primećena je nejednaka zastupljenost aktera izbornog procesa u medijima. S tim u vezi, medijska slika je veoma važan pokazatelj uslova izborne trke u koju se uključuju subjekti izbornog procesa, ali i birači, kao oni kojima ti akteri upućuju političke poruke putem medija.

Objektivno, istinito i pravovremeno informisanje građana garantovano je Ustavom i nizom zakonskih i podzakonskih akata.⁶⁵ Kroz analizu medijskog sadržaja, posebna pažnja je obraćena na moguća kršenja zakonskih odredbi.

⁶⁵ Član 51. Ustava: *Svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavan o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju*; član 5. Zakona o javnom informisanju i medijima, koji propisuje da: *svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obavešten o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju*; član 6. Zakona o javnom informisanju, koji se odnosi na zaštitu medijskog pluralizma i propisuje da se: *radi omogućavanja građanima da formiraju sopstveno mišljenje o pojavama, događajima i ličnostima, obezbeđuje raznovrsnost izvora informacija i medijskih sadržaja*; član 5. Istinitost i potpunost informisanja, Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga donetog od strane REM-a: *Pružalac medijske usluge je dužan da obezbedi istinitost i potpunost informacija, odnosno verodostojnost i potpunost ideja i mišljenja koje objavljuje, a posebno u vestima i programima aktuelnosti*; član 7. Objektivnost informisanja, Pravilnika o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga donetog od strane REM-a: *Prilikom informisanja javnosti pružalac medijske usluge je dužan da obezbedi objektivnost u svom informisanju koja je primerena prirodi informacije, oblasti društvenog života na koji se ona odnosi i prirodi programskog sadržaja u kojoj se informacija objavljuje*; član 4. Zakona o lokalnim izborima: *Građani imaju pravo da preko sredstava javnog informisanja budu ravnopravno, blagovremeno, istinito, nepristrasno i potpuno obavešteni o izbornoj kampanji podnosioca izbornih lista i kandidatima s izbornih lista, kao i o drugim događajima značajnim za izbore. Sredstva javnog informisanja dužna su da u izbornoj kampanji obezbede ravnopravnost, blagovremenost, istinitost, nepristrasnost i potpunost u obaveštavanju o svim podnosiocima izbornih lista i kandidatima s tih lista, kao i o drugim događajima značajnim za izbore. Izborna kampanja, u smislu ovog zakona, predstavlja sve javne, političke, promotivne i druge aktivnosti podnosioca izbornih lista i kandidata s tih lista*; član 47. tačka 5. Zakona o elektronskim medijima u kojoj se kaže da je pružalac medijske usluge obavezan da: *poštuje zabranu političkog oglašavanja van predizborne kampanje, a u toku predizborne kampanje da registrovanim političkim strankama, koalicijama i kandidatima obezbedi zastupljenost bez diskriminacije; a naročito ako se iznose navodi o nestručnosti, nemoralnom ili nezakonitom postupanju ili je reč o raspravi koja uključuje sukob.*

METODOLOGIJA

Izbor medija i emisija koje je CRTA posmatračka misija pratila u toku izborne kampanje za beogradske izbore izvršen je na osnovu istraživanja javnog mnjenja o medijima iz kojih se građani i građanke Beograda najčešće informišu o političkim, ekonomskim i društvenim temama. Istraživanje je pokazalo da su osnovni izvor informisanja pre svega tradicionalni mediji (prvenstveno televizija, pa slede štampani mediji, radio i onlajn-izdanja ovih medija), zatim neposredno okruženje, pa tek onda društvene mreže i veb-portali.

CRTA posmatračka misija je pratila izveštavanje: TV RTS (*Drugi dnevnik, Jutarnji program i Beogradska hronika*), TV Prva (*Dnevnik*), TV N1 (*Dnevnik i Jutarnji program*), Studio B (*Vesti*), TV Pink (*Nacionalni dnevnik i Jutarnji program*), portale Blic.rs, Kurir.rs i B92.net, kao i dnevne novine Blic, Večernje novosti, Kurir, Informer i Politika.

Monitoringom medija obuhvaćeni su kao akteri: predstavnici vladajuće većine i opozicije (lideri), gradski funkcioneri, državni funkcioneri, stranke i pokreti. Metodologija je obuhvatila praćenje: medijske zastupljenosti aktera; tonaliteta medijskih izveštaja; tipova poruka; subjekata i objekata plasiranja negativnih poruka i verbalnih napada; tema; slučajeva funkcionerske kampanje.

MONITORING MEDIJA – NALAZI

Kada je reč o kampanji za beogradske izbore u oblasti medija, glavni zaključak je da kampanja nije bila u skladu sa standardima za slobodne i fer izbore. Iako se medijski nejednaka zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije smanjivala kako je kampanja odmicala, ona ipak nije bila ni približno jednaka. Predstavnici vlasti su i zbog prirode pozicije javnih funkcionera imali veći pristup medijima i često su koristili javnu funkciju kako bi poslali izborne poruke. Kao i prethodne kampanje, i kampanja za beogradske izbore u medijima je obeležena u velikoj meri verbalnim napadima i negativnim porukama.

Iako su beogradski izbori raspisani 15. januara 2018. godine, što je označilo i zvaničan početak kampanje, o temi beogradskih izbora u medijima se govorilo intenzivno od jeseni 2017. godine. Upravo zbog toga, CRTA posmatračka misija je započela monitoring medija 2. oktobra 2017. godine, pre raspisivanja izbora i zvaničnog početka kampanje kako bi utvrdila na koji način su građani i građanke mogli da se informišu o izborima, kao i kakve su poruke do njih stizale – bilo od vladajućih, bilo od opozicionih stranaka.

Nalazi ovog monitoringa medija pokazali su da je izborna kampanja počela još na jesen 2017. godine. Prvi presek⁶⁶, koji je obuhvatio period od 2. oktobra 2017. godine do 15. januara 2018. godine, pokazao je da su predstavnici vlasti bili zastupljeni skoro četiri puta više u medijima nego predstavnici opozicije, dok su zabeleženi i slučajevi tzv. funkcionerske kampanje.

Tokom zvaničnog perioda izborne kampanje, od 15. januara do 4. marta, zabeleženo je ukupno 4.190 medijskih

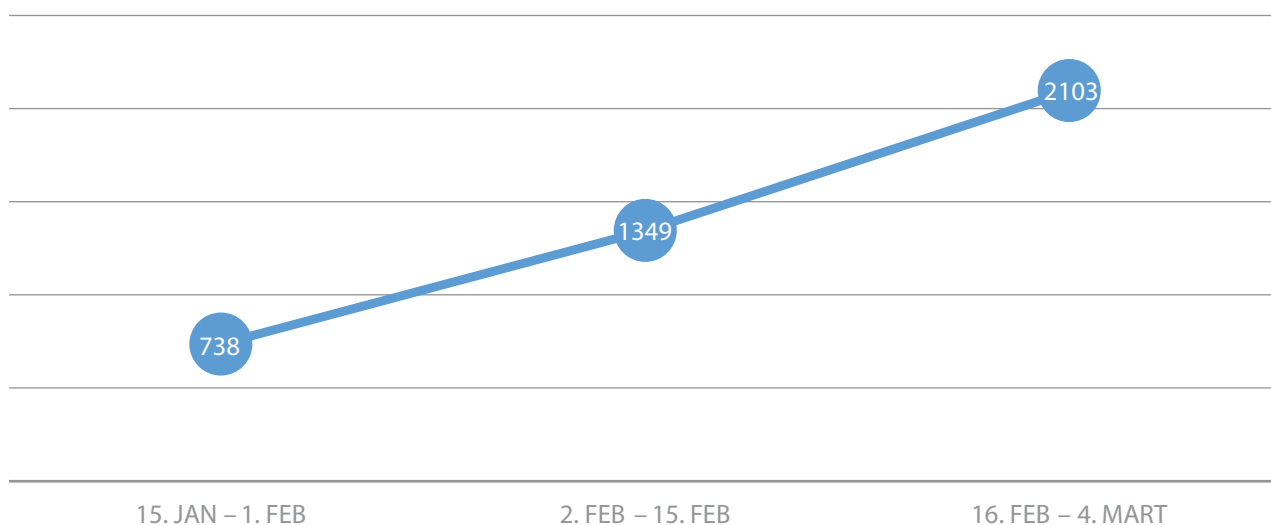
66 <http://crt.rs/wp-content/uploads/2018/03/CRTA-nalazi-medija-monitoringa-Kampanja-pre-kampanje.pdf>

objava. Kako se bližio finiš izbora kampanje, beležen i rast broja objava, što je bilo i očekivano. Na to je uticao i broj izbornih lista koja su učestvovala na beogradskim izborima, kao i obaveza elektronskih medija da u glavnim informativnim emisijama, u posebnom izbornom bloku, prenose aktivnosti svih izbornih lista.

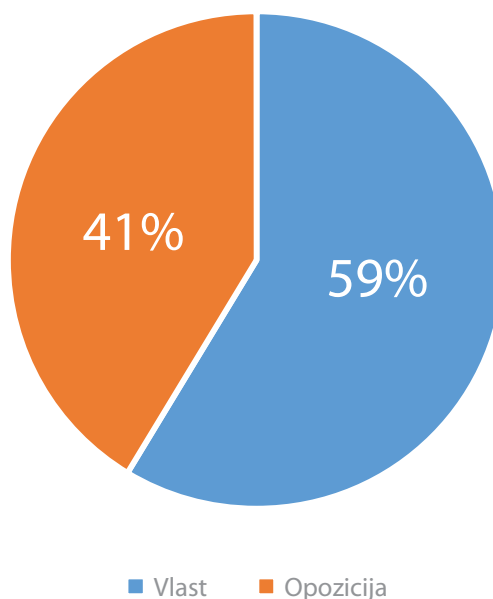
Tokom cele kampanje zabeležena je nejednaka medijska zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije iako se ona smanjivala kako je kampanja odmicala.

U odnosu na ukupan broj posmatranih medijskih objava, opozicija je bila zastupljena u 41%, a stranke na vlasti u čak 59% slučajeva.

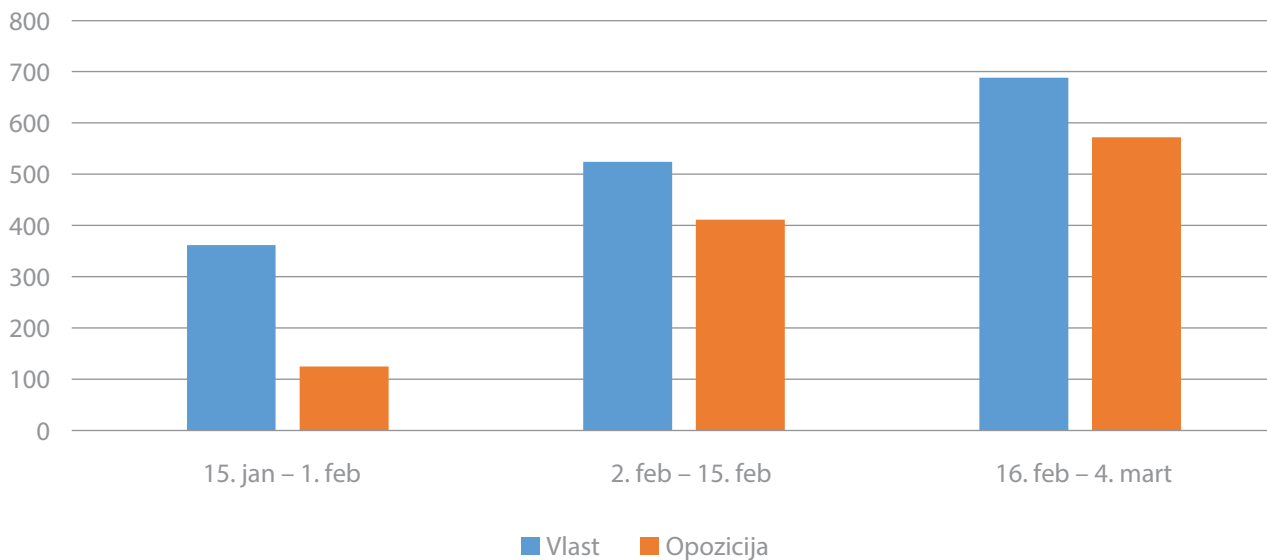
Rast broja medijskih izveštaja po periodima kampanje

Zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije u medijima

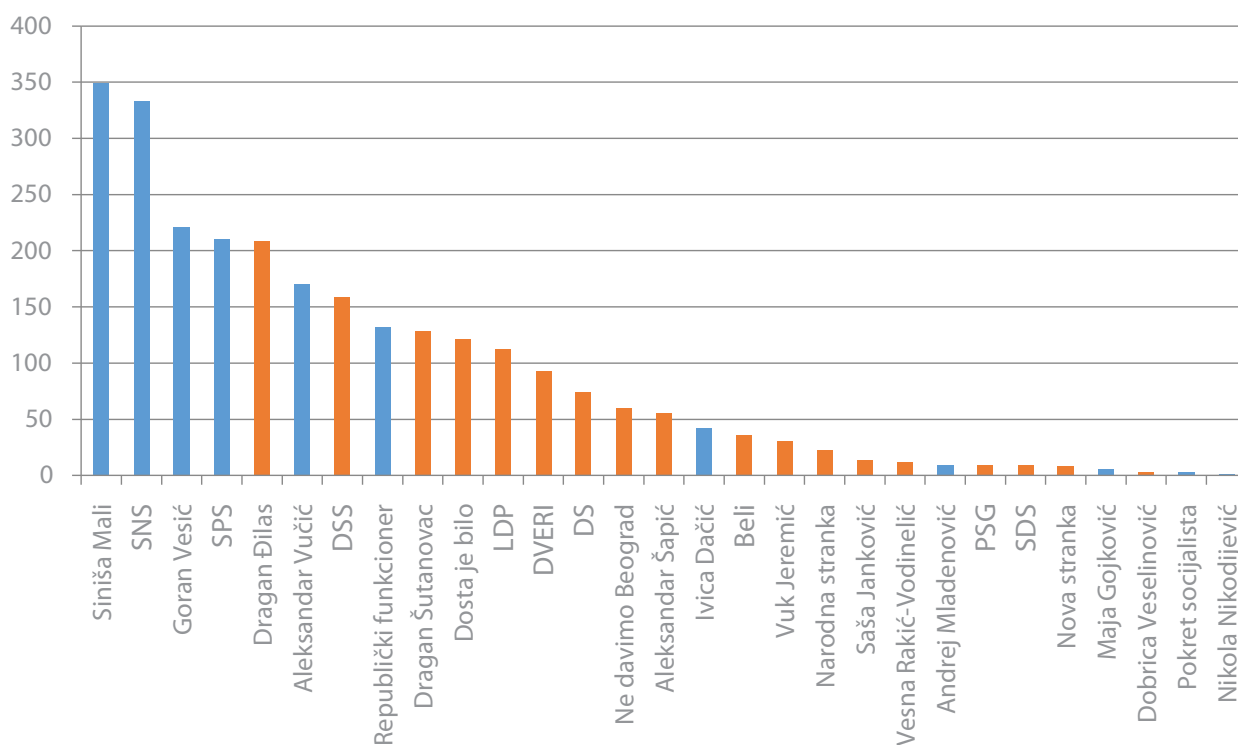
Zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije u medijima po periodima kampanje

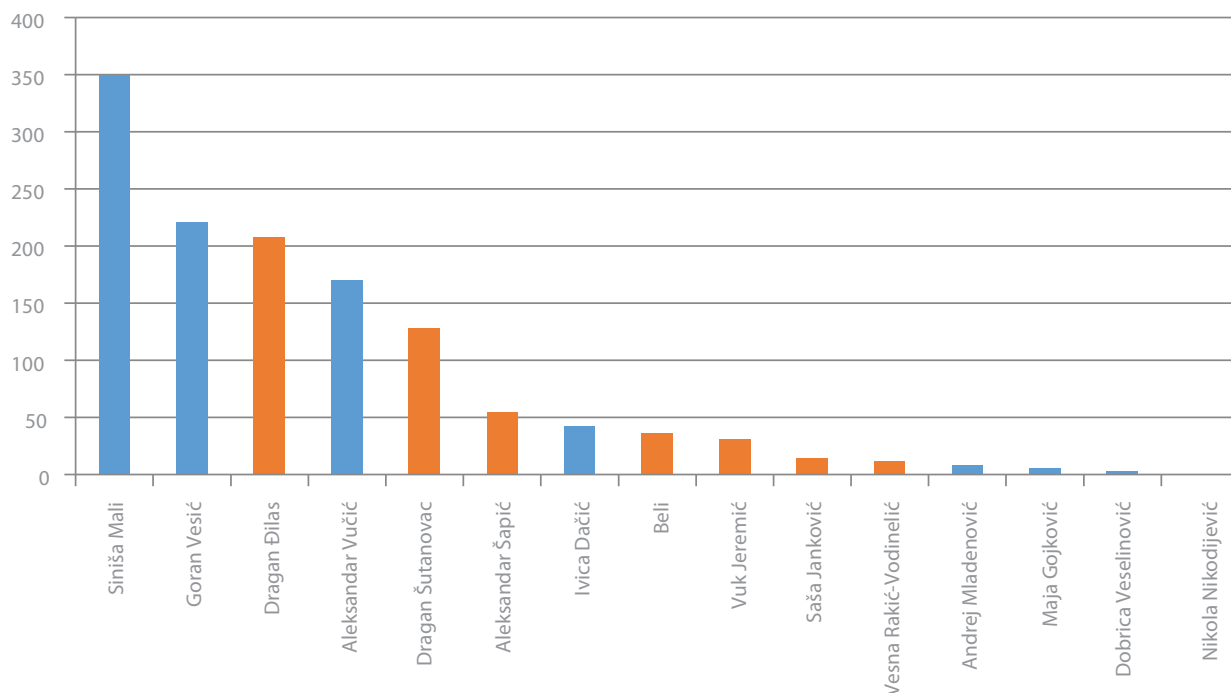
Od pojedinačnih političkih aktera, tokom izborne kampanje u medijima su najzastupljeniji bili gradonačelnik Beograda Siniša Mali i gradski menadžer Goran Vesić, dok je

među opozicionim političarima medijski najprisutniji bio Dragan Đilas.

Zastupljenost svih aktera: stranke i ličnosti

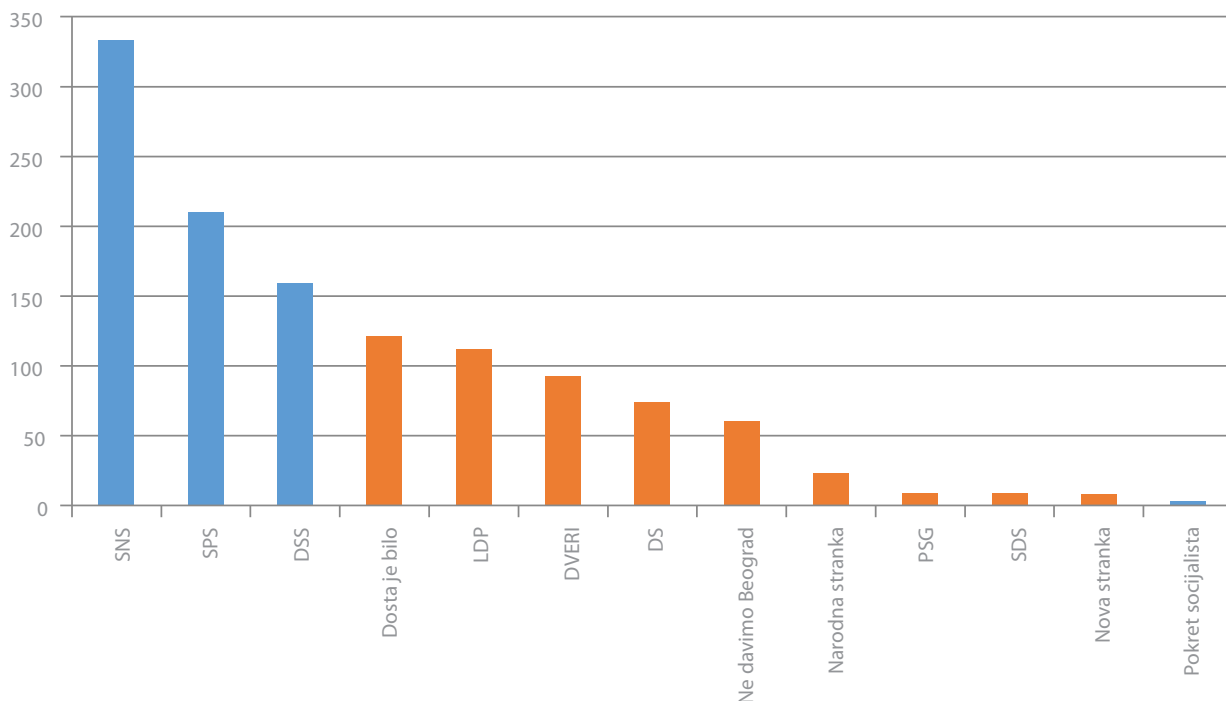
Zastupljenost pojedinačnih aktera

Kada je reč o zastupljenosti političkih stranaka i pokreta, tokom izborne kampanje u medijima su najprisutniji bili Srpska napredna stranka i Socijalistička partija Srbije, koje

su i vladajuće stranke i koalicioni partneri na gradskom i republičkom nivou.

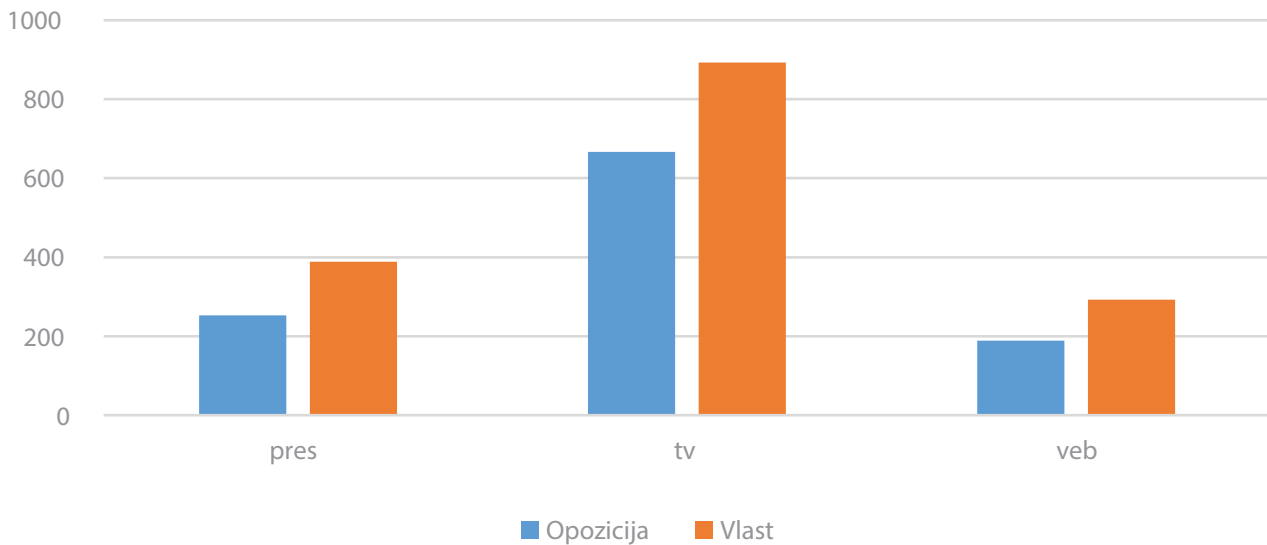
Zastupljenost stranka / pokreta

Kada je u pitanju zastupljenost političkih aktera u različitim vrstama medija, u sve tri vrste medija: televizija, štampani mediji i onlajn-mediji, predstavnici vlasti su bili zastupljeniji od opozicije tokom cele kampanje. Neravno-

merna zastupljenost, posebno na televiziji, od posebnog je značaja, imajući u vidu činjenicu da se građani Beograda prvenstveno informišu o političko-društvenim temama putem ove vrste medija.

Zastupljenost predstavnika vlasti i opozicije po tipu medija

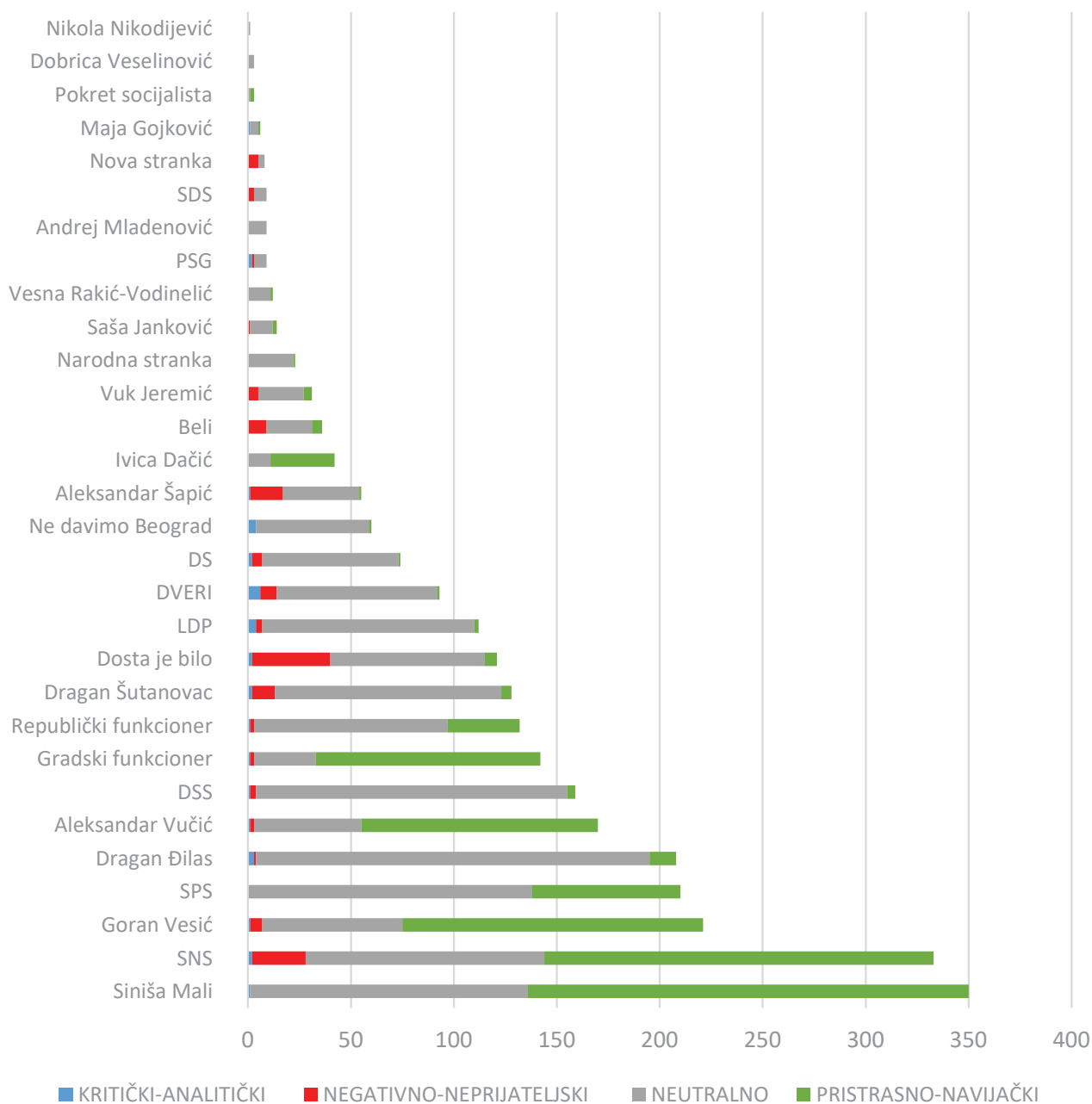

Kada se podaci o medijskoj zastupljenosti aktera ukrste s podacima o tonalitetu, odnosno da li su akteri predstavljani pristrasno-navijački, neutralno, izrazito negativno-neprijateljski ili pak kritičko-analitički, dobija se kompletnija medijska slika.⁶⁷

Tekstovi o gradonačelniku Beograda i funkcioneru SNS Siniši Malom i gradskom menadžeru i funkcioneru SNS Goranu Vesiću u velikoj većini imali su u pristrasno-navijački ton, za razliku od tekstova o predstavniku opozicije Draganu Đilas, koji su uglavnom bili neutralni i fokusirani samo na praćenje njegovih dnevnih aktivnosti. Ovo je u skladu s nalazom po kome su prilozi o vladajućim strankama pretežno pristrasni, a prilozi o opoziciji pretežno neutralni, što je bio slučaj i u monitoringu pre zvaničnog početka izborne kampanje.

⁶⁷ Sam broj objava ne daje kompletnu informaciju na koji način su građanima mogli da formiraju mišljenje o određenom akteru. Ukoliko je npr. opozicioni akter bio medijski zastupljeniji od predstavnika vlasti ali dominantno u negativno-neprijateljskom tonalitetu, to može da utiče da građani formiraju negativno mišljenje o ovom akteru.

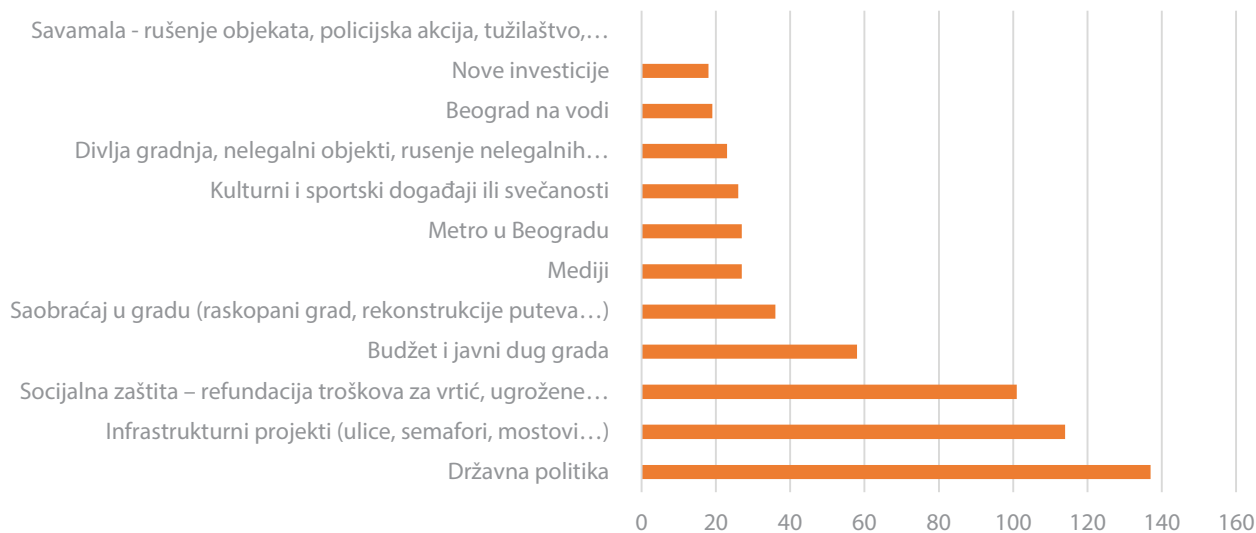
Tonalitet predstavljenosti aktera u medijskim objavama

Kada je reč o glavnim temama, stranke na vlasti najčešće su se bavile infrastrukturnim projektima, socijalnom zaštitom, saobraćajem u gradu, dok je državna politika znatno slabije bila zastupljena kao tema. Za razliku od njih, opozicione stranke su se u najvećem broju medijskih pojavljivanja bavile upravo državnom politikom, a ređe socijal-

nom zaštitom, saobraćajem u gradu, metroom i gradskim budžetom. Opet različito od stranaka na vlasti, opozicija se u svojim medijskim nastupima bavila i medijima. Ovaj nalaz takođe odgovara stanju zabeleženom pre izborne kampanje, što znači da politički akteri nisu promenili fokus svojih interesovanja i kampanja.

Teme kojima se bavila opozicija

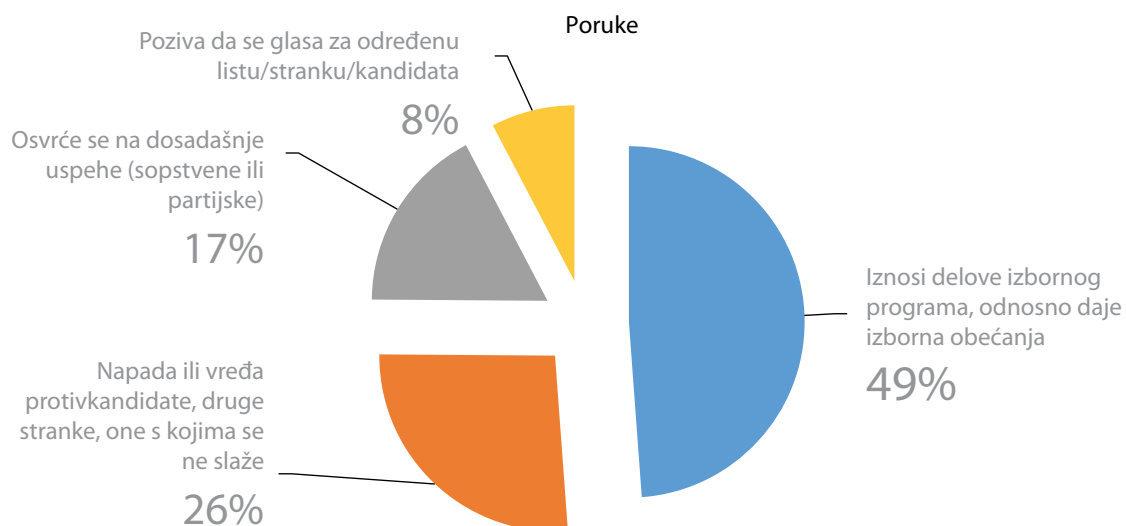

Teme kojima se bavila vlast

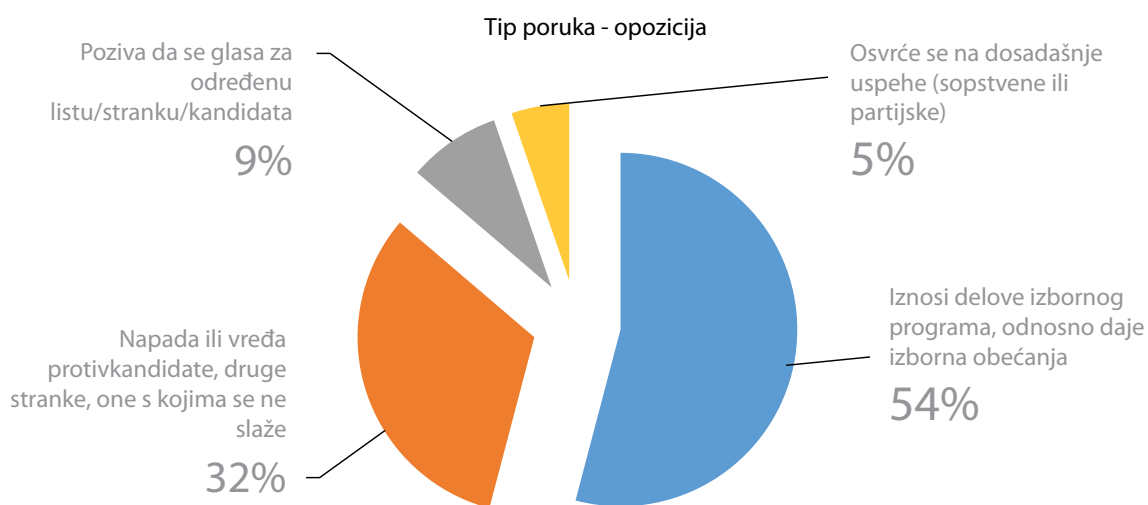
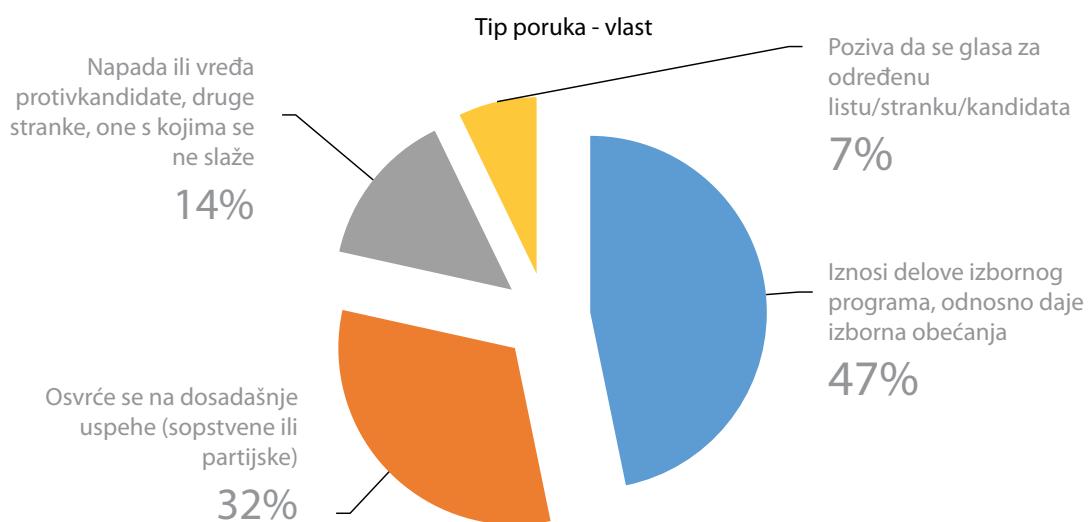
Kada je reč o tipu poruka, izborni akteri su najviše medijskog prostora (49%) iskoristili da građanima upute izborna

obećanja, ali su skoro četvrtinu prostora koristili za verbalne napade na političke protivnike.

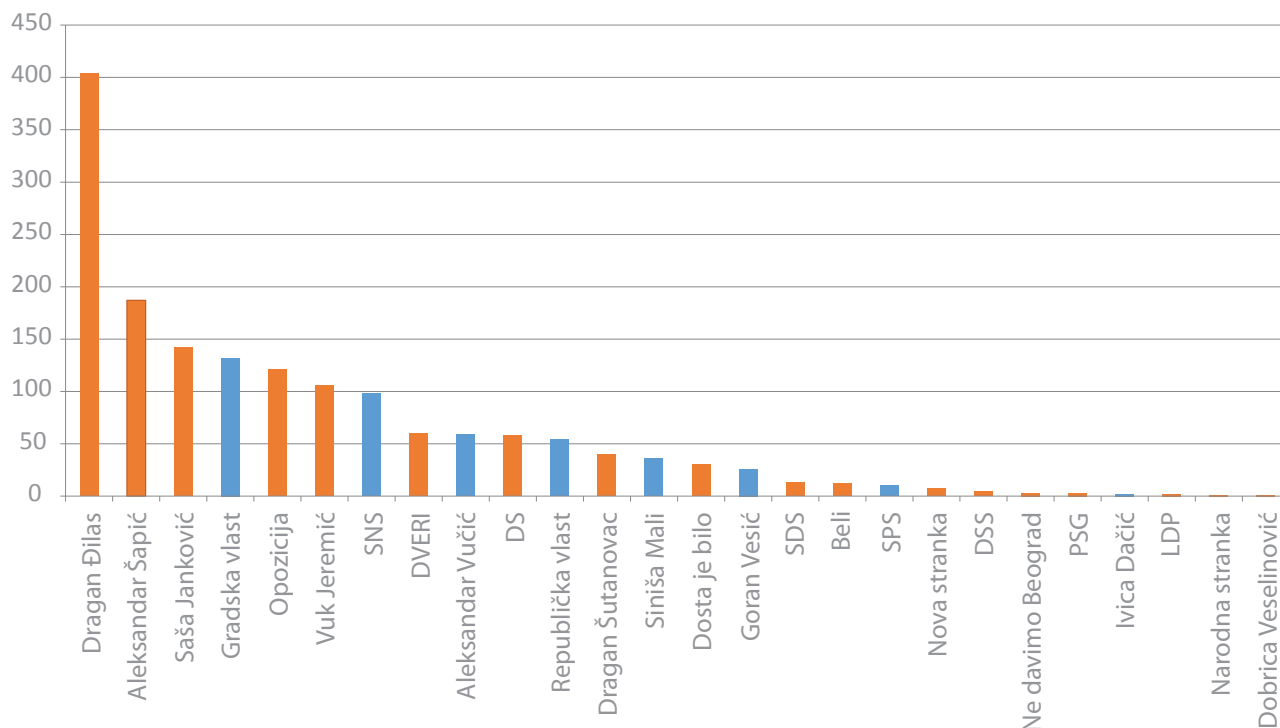

Kada je u pitanju odnos poruka koje su slali građanima predstavnici vlasti i opozicije, vlast se najviše fokusirala da daje izborna obećanja i promoviše svoje uspehe, dok se

opozicija uglavnom fokusirala na izborna obećanja, ali i napade na političke protivnike.

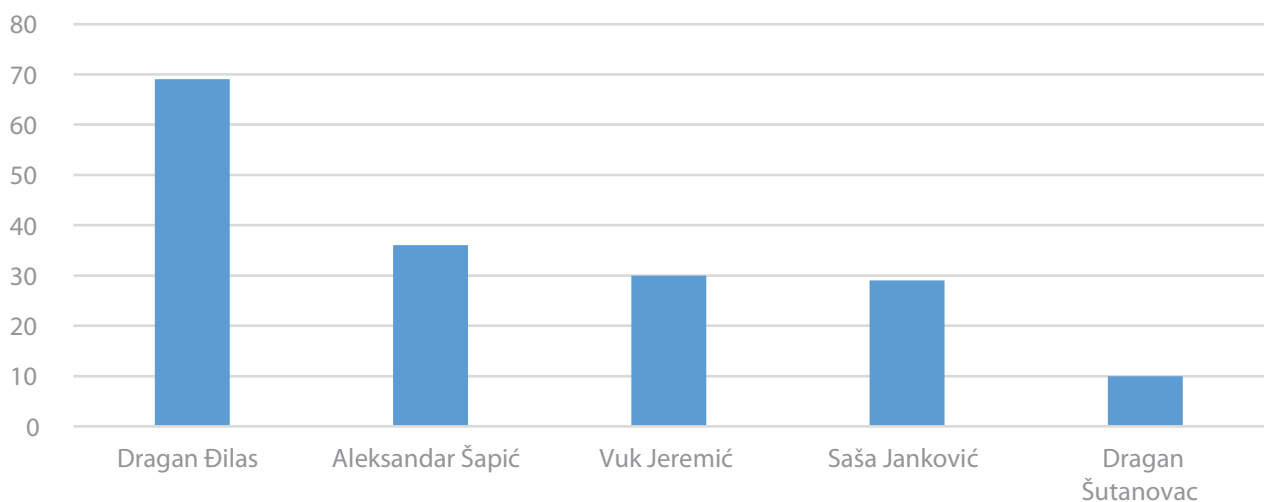
Akteri koji su bili meta verbalnih napada i negativne kampanje

Od svih predstavnika vlasti, političke protivnike je najčešće napadala Srpska napredna stranka. U najvećem broju slučajeva napadi su bili usmereni ka Draganu Đilas, du-

plo manje prema Aleksandru Šapiću, a zatim slede Vuk Jeremić, Saša Janković i Dragan Šutanovac.

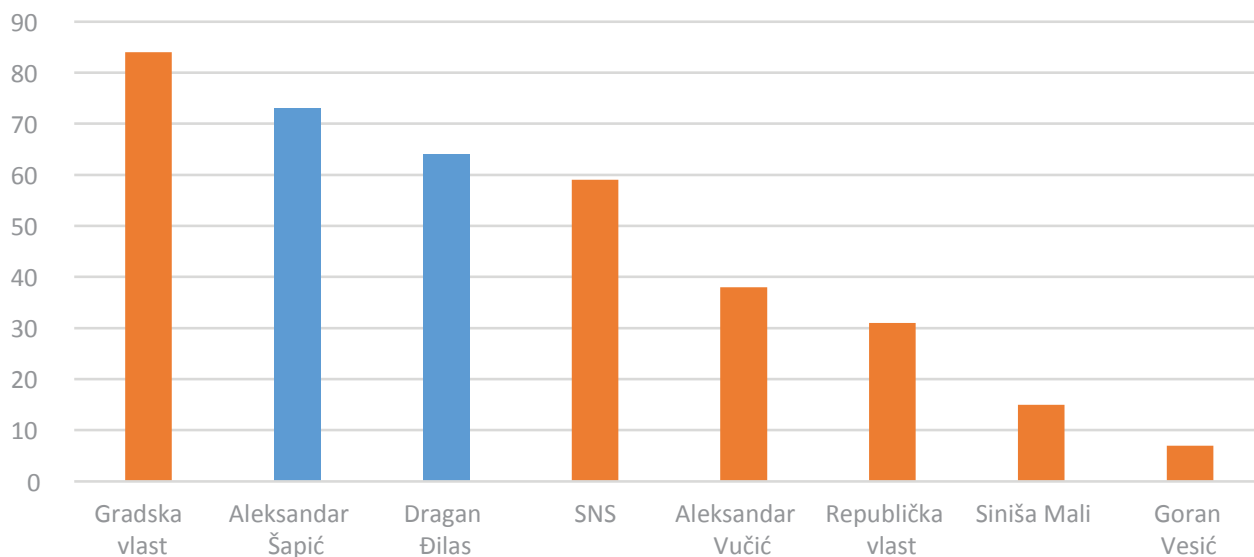
Akteri koji su bili najčešća meta verbalnih napada predstavnika vlasti

Kada su kritikovali i napadali svoje političke protivnike u medijima, predstavnici opozicije kritikovali su pre svega gradsku vlast, Srpsku naprednu stranku, predsednika Republike i predsednika SNS-a Aleksandra Vučića, repu-

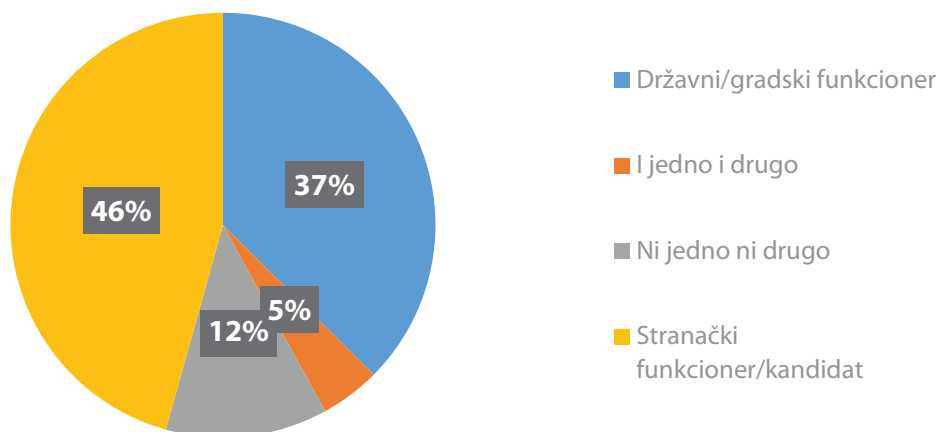
bličku vlast. Ono što je zanimljivo jeste da predstavnici opozicije u svojim nastupima više verbalno napadali Dragana Đilasa i Aleksandra Šapića nego Aleksandra Vučića i Sinišu Malog.

Akteri koji su bili najčešća meta verbalnih napada predstavnika opozicije

U 37% slučajeva javni funkcioneri su predstavljeni u medijima svojom javnom funkcijom, a u 46% kao predstavnici stranaka.

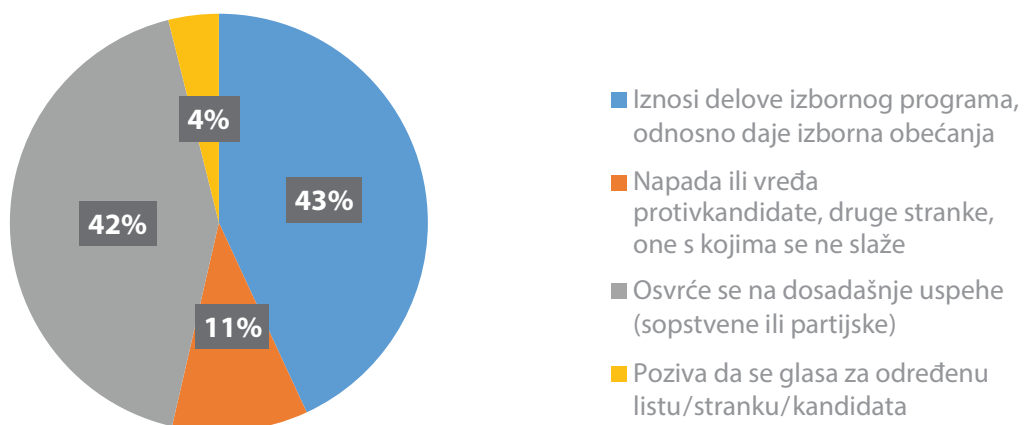
Kako su najavljeni javni funkcioneri u medijima

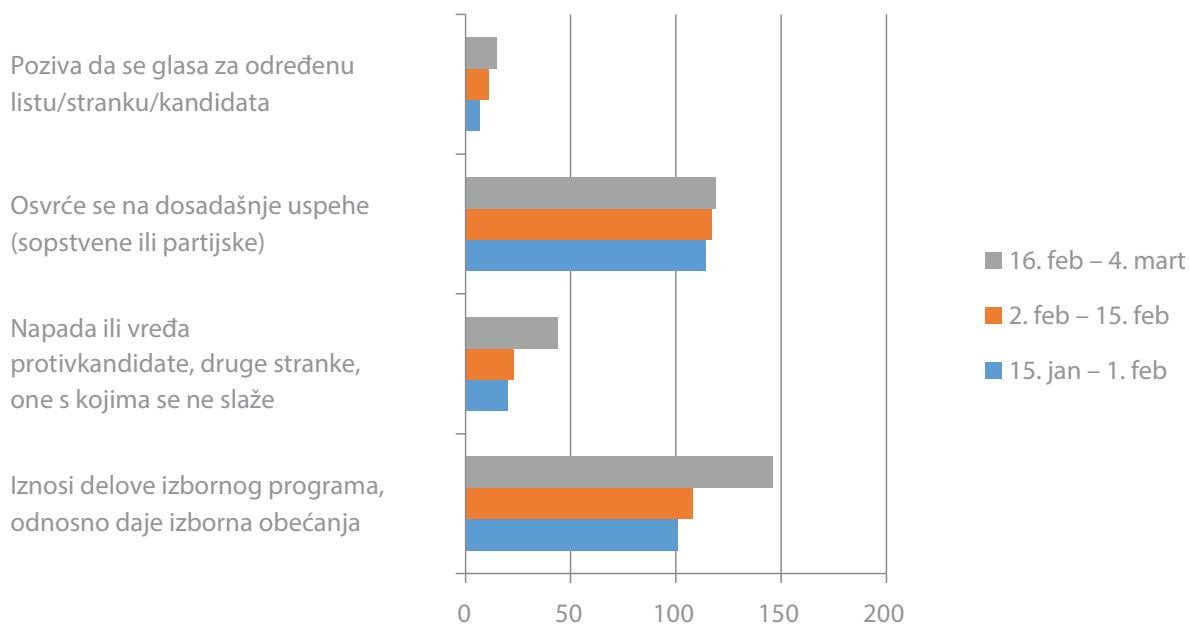
U situacijama kada su predstavljeni kao javni funkcioneri, oni su se uglavnom bavili stranačkim i predizbornim temama i porukama: u 43% takvih slučajeva iznosili su

predizborna obećanja; u 42% su promovisali rezultate, u 11% slučajeva napadali svoje političke protivnike, a u 4% priloga pozivali građane da im daju podršku.

Poruke kada je predstavljen kao javni funkcioner

Poruke kada je predstavljen kao javni funkcioner po periodima kampanje

IZBORNI DAN

IZLAZNOST I REZULTATI

Saglasno Odluci GIK-a o utvrđivanju i objavljivanju konačnog broja birača u Beogradu, usvojenoj na 28. sednici GIK-a 2. marta 2018. godine, konačan broj birača u Beogradu 2. marta 2018. godine iznosio je 1.606.931 birač. Birači su mogli da glasaju na ukupno 1.185 biračkih mesta.

Na osnovu rezultata prikupljenih sa 453 biračka mesta iz uzorka na izborima za odbornike za Skupštinu grada Beograda, 4. marta 2018. godine, glasalo je 51% birača upisanih u birački spisak, uz statističku grešku od +/- 0,4%.

BEOGRADSKI IZBORI 2018**REZULTATI BEOGRADSKIH IZBORA 4. MARTA**

na osnovu 100% obrađenog uzorka

1. ALEKSANDAR VUČIĆ – Zato što volimo Beograd!	44,96%	22.110
2. Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!	19%	9.575
3. ALEKSANDAR ŠAPIĆ – GRADONAČELNIK	8,88%	4.440
4. IVICA DAČIĆ – SPS, DRAGAN MARKOVIĆ PALMA – JS	6,11%	3.055
5. DOSTA JE BILO I DVERI – DA OVI ODU, A DA SE ONI NE VRATE	3,92%	1.960
6. INICIJATIVA NE DAVIMO BEOGRAD	3,45%	1.725
7. Dr VOJISLAV ŠEŠELJ – SRPSKA RADIKALNA STRANKA	2,39%	1.195
8. Ljubiša Preletačević BELI – Zato što volimo BELOVGRAD	2,3%	1.150

Na osnovu krive konvergencije koja predstavlja promenu rezultata glasanja u realnom vremenu tokom prijema podataka sa slučajnog i reprezentativnog uzorka može se

zaključiti stabilnost i pouzdanost projektovanih rezultata CRTA posmatračke misije.

Imajući u vidu da su samo četiri liste prešle cenzus, odnosno da je ukupan procenat glasova za liste koje nisu prešle cenzus 19,5%, može se zaključiti da je oko 160.000 birača

koji su glasali na ovim izborima ostalo bez svojih predstavnika u Skupštini grada Beograda.

OTVARANJE BIRAČKIH MESTA

Otvaranje biračkih mesta za glasanje na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda prošlo je uglavnom u skladu s propisanim procedurama.

Ukupno 94% biračkih mesta otvoreno je na vreme, 3% otvoreno je pre vremena, dok je 3% otvoreno s malim zakašnjenjem. Nije bilo slučajeva da biračka mesta nisu otvorena.

Biračka mesta koja su otvorena s kašnjenjem manjem od jednog sata su BM 5 Obrenovac, BM 33 Savski venac, BM 5 Rakovica, 42 Zvezdara, BM 7 Palilula, BM 32 Grocka, 58 Zemun, 45 Zvezdara, BM 13 Lazarevac, BM 4 Novi Beograd, BM 49 Vračar, BM 30 Zemun, BM 27 Čukarica, 61 Novi Beograd, BM 19 Novi Beograd i BM 22 Zemun. Jedan od razloga za kasno otvaranje biračkih mesta je taj što je biračkim odborima bilo potrebno više vremena da utvrde stanje i broj preuzetog biračkog materijala.

Vreće sa izbornim materijalom su bile osigurane zatvornicom prilikom prijema na 99% biračkih mesta. Posmatrači su, kao izolovan incident, primetili da je na jednom biračkom mestu (BM 90 Novi Beograd) vreća s glasačkim listićima bila otvorena. Primećeno je neslaganje izbornog materijala sa izveštajem o prijemu izbornog materijala na biračkim mestima BM 18 Vračar, BM 17 Savski venac, BM 106 Palilula, BM 31 Vračar, BM 49 Rakovica, BM 9 Mladenovac, BM 43 Zemun i BM 6 Čukarica.

Na manje od 1% biračkih mesta kontrolni listić nije bio ubačen u glasačku kutiju na početku samog glasanja. Ukupno 96% biračkih mesta u Beogradu je bilo pripremljeno u skladu s propisanim procedurama, a na oko 95% biračkih mesta bili su obezbeđeni uslovi za rad biračkog odbora. Na 89% biračkih mesta sve aktivnosti su zabeležene u Zapisnik o radu biračkog odbora, dok su na otvaranju 83% biračkih mesta bili prisutni svi članovi stalnog sastava biračkog odbora.

Prilikom dolaska prvog birača na glasanje na tri biračka mesta nije poštovana procedura za proveru ispravnosti glasačke kutije (procedura s kontrolnim listom). Biračka mesta na kojima nije poštovana procedura za proveru ispravnosti glasačke kutije su BM 19 Čukarica, BM 68 Zvezdara i BM 75 Palilula.

Ukupno 53% biračkih mesta nije bilo dostupno za osobe sa invaliditetom širom Beograda.

PROCES GLASANJA

Tokom dana na glasanje za odbornike za Skupštinu grada Beograda je izašlo ukupno 51% građana upisanih u birački spisak. Statistička greška je iznosila +/- 0,4%.

Problem s biračkim spiskom se ponovo pokazao kao relevantan i za lokalne izbore u Beogradu, gde je na 37% biračkih mesta zabeležen jedan do pet slučajeva birača koji nisu mogli da se pronađu u biračkom spisku, dok je na jedan

odsto biračkih mesta tih slučajeva bilo više od šest.

Do 16 časova je na 6% biračkih mesta bilo nepravilnosti poput vođenja paralelnih evidencija birača van biračkog spiska na samom biračkom mestu, kao i korišćenja mobilnih telefona i fotografisanje birača. Takođe je primećeno nepoštovanje procedure ubacivanja kontrolnog listića u glasačku kutiju na početku glasanja, nekorišćenje spreja, neproveravanje ličnih isprava birača, glasanje bez ličnih isprava, kao i kršenje tajnosti glasanja.

Od 16 do 19 časova zabeležen je porast nepravilnosti na biračkim mestima sa 6% na 8%. Imajući u vidu broj glasova koje su osvojile dve liste s najvećim brojem glasova, ove nepravilnosti nisu mogli fundamentalno da utiču na njihove rezultate, dok su više uticaja imale na partije koje su osvojile manji broj glasova.

Izvan biračkih mesta takođe su zabeležene nepravilnosti, odnosno kršenja zakona u jednom procentu posmatranih biračkih mesta. U pitanju su slučajevi vođenja kampanje na manje od 50 metara od biračkog mesta. Istovremeno, na 7% biračkih mesta zabeležene su pojave ispred biračkih mesta poput vođenja evidencije birača i grupnog dovođenja birača na glasanje. Kako ove pojave nisu zakonski regulisane, mogu se tumačiti na različite načine – kao dobra stranačka organizacija, ali mogu i ukazivati na pritiske na birače.

Zabeleženo je i vođenje paralelne evidencije o izlasku birača na glasanje od strane članova biračkih odbora na biračkim mestima BM 125 Palilula, BM 28 Barajevo, BM 41 Rakovi-

ca, BM 60 Zvezdara, BM 47 Rakovica, BM 11 Grocka, BM 23 Palilula, BM 40 Novi Beograd, BM 122 Palilula, BM 34 Zvezdara, BM 66 Zvezdara, BM 25 Surčin, BM 57 Rakovica, BM 4 Mladenovac i BM 22 Voždovac. Osim vođenja evidencije birača koji su glasali na biračkim mestima, primećena je ista pojava i ispred biračkih mesta, i to na biračkim mestima BM 1 Novi Beograd, BM 25 Surčin i BM 47 Rakovica.

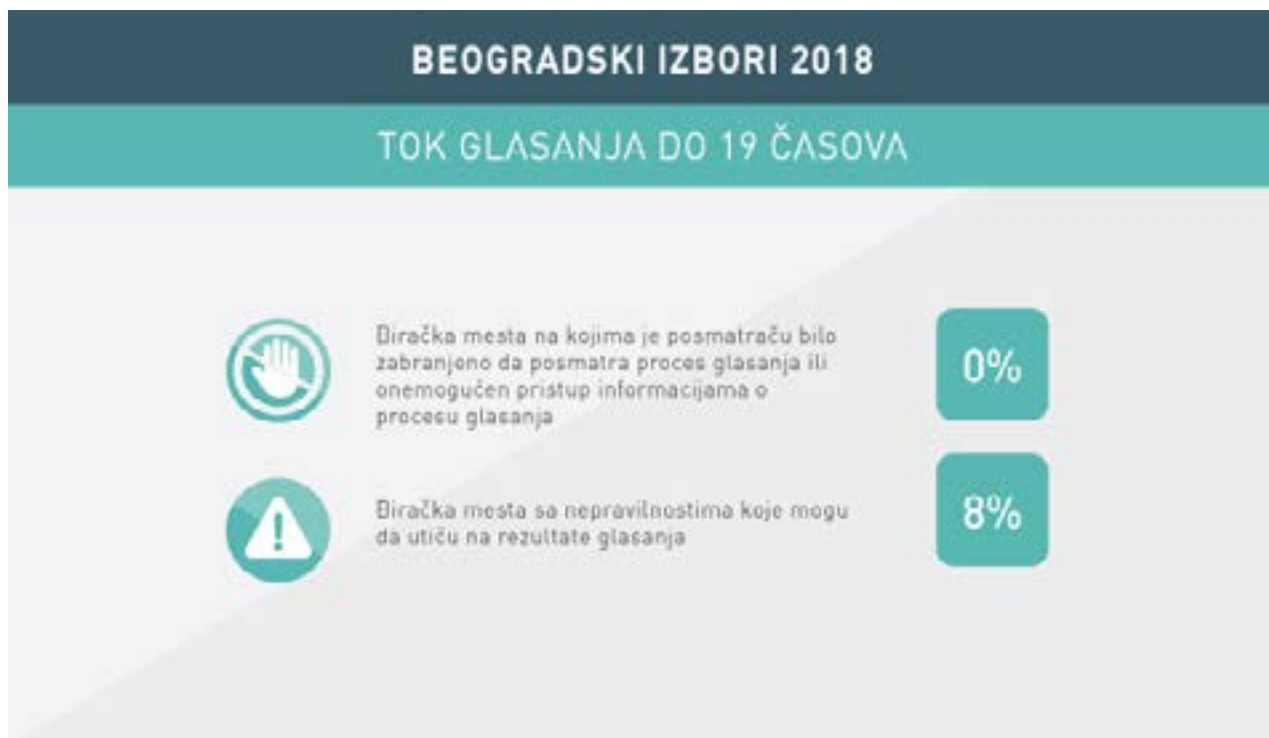
Nepravilnosti poznate kao tzv. bugarski voz su primećene na biračkim mestima BM 1 Voždovac, BM 74 Zemun, BM 93 Palilula i BM Savski venac 12.

Nepravilnosti u vezi s glasanjem birača van biračkog mesta primećene su na BM 42 Stari grad, BM 69 Zemun i BM 48 Novi Beograd i uključile su otvorene koverte s potvrđama o glasanju i glasačkim listićima.

Posmatračka misija je kao pojavu zabeležila slučajeve fotografisanja glasačkih listića na 10 biračkih mesta, što iza paravana, što javno ispred članova biračkih odbora.

Tokom izbornog dana, posmatrači su zabeležili pojedinačne slučajeve glasanja bez provere i utvrđivanja identiteta birača na teritoriji gradskih opština Voždovac, Zemun,

Stari grad, Grocka, Novi Beograd, Barajevo, Vračar i Palilula. Reč je o izolovanim slučajevima, a ne pojavama šireg obima na glasačkim mestima.

U tri slučaja došlo je do ugrožavanja bezbednost Crtinih posmatrača. Zabeležen je slučaj verbalnog, kao i fizičkog napada na posmatrače na biračkim mestima BM 1 Novi Beograd, BM 60 Zvezdara i BM 10 Sopot.

Incident ispred biračkog mesta na Novom Beogradu desio se kada je nepoznati muškarac fizički napao člana mobilnog posmatračkog tima CRTE tokom posmatranja dešavanja ispred biračkog mesta. Napad se desio kada su Crtini posmatrači pokušali da dokumentuju vođenje evidencije birača ispred biračkog mesta i potencijalnu kupovinu glasova. Nepoznata muška i ženska osoba, koje su kod sebe imale spiskove, najpre su verbalno nasrnule na dvočlani mobilni tim CRTE. Zatim je muškarac udario u glavu Crtinog posmatrača, nakon čega ih je oboje polio koka-kolom. Crtini posmatrači nisu bili teže povređeni, a slučaj je prijavljen policiji.

Drugi incident se dogodio na biračkom mestu na Zvezdari Crtinom posmatraču koji je otkrio da se vodi paralelni spisak birača na biračkom mestu, što je protivno izbornim procedurama. Kada je posmatrač pokušao da dobije dodatne informacije od članova biračkog odbora, članovi biračkog odbora su se vidno uznemirili i počeli da viču, nakon čega je nastalo i komešanje. Nakon toga, Crtin posmatrač je napustio biračko mesto, jer je procenio da mu je bezbednost ugrožena.

Na biračkom mestu BM 10 Sopot zamenik predsednika biračkog odbora je izjavio u razgovoru s članovima biračkog odbora: „da će posmatrači prisutni na biračkom mestu (CRTA i Odbrana izborne volje građana) biti našamarani ako zbog njihovog posmatranja bude poništeno glasanje na biračkom mestu”. Posmatrači su zatim fotografisani od strane zamenika predsednika biračkog odbora. Posle ovog događaja usledilo je izvinjenje posmatračima, koji su nastavili s posmatranjem na biračkom mestu.

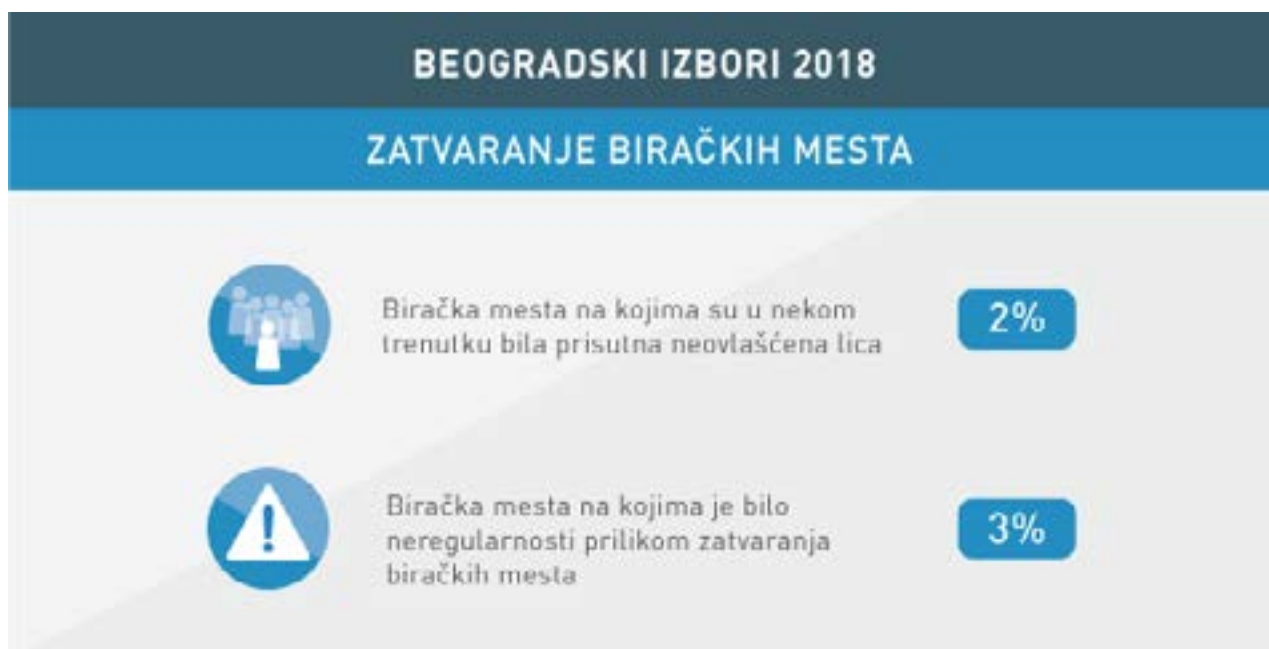
Crtini posmatrači su zabeležili pojedinačne slučajeve nepravilnosti (jedan do pet slučajeva po biračkom mestu). Ovi slučajevi odnosili su se na glasanje bez važeće lične karte ili pasoša na 6% biračkih mesta, glasanje birača koji nisu upisani u birački spisak na 3% biračkih mesta, glasanje umesto nekoga na 9% biračkih mesta, i onemogućavanje biračima s važećim dokumentima ili upisanim u birački spisak da glasaju na 5% biračkih mesta. S obzirom na to da se radi o pojedinačnim slučajevima i relativno maloj rasprostranjenosti pojava, ne može se govoriti o sistematskom trendu.

PROCES ZATVARANJA BIRAČKIH MESTA I PREBROJAVANJE GLASOVA

Nakon zatvaranja biračkih mesta, posmatračima CRTE nije bilo dozvoljeno da prisustvuju prebrojavanju glasova na tri biračka mesta: BM 1 Zemun, BM 20 Rakovica i BM 30 Grocka. Ove je bio prvi put da se CRTA posmatračka misija suočila sa slučajevima u kojima su predsednici biračkih odbora tvrdili da posmatrači nemaju pravo da prate prebrojavanje glasova i utvrđivanja rezultata izbora. Na ovim biračkim mestima posmatrači su odlukom predsednika biračkih odbora udaljeni s biračkih mesta, da bi nakon intervencije predsednika GIK-a bili vraćeni na biračka mesta. Zbog narušavanja integriteta metodologije posmatranja, ova biračka mesta su izuzeta iz uzorka za dalju obradu.

Na 2% biračkih mesta zabeleženo je prisustvo neovlašćenih lica dok je na 3% bilo neregularnosti prilikom zatvaranja biračkih mesta.

Tokom zatvaranja biračkih mesta, Crtini posmatrači su zabeležili nepravilnosti koje se odnose na neslaganje računsko-logičkih operacija (višak listića u glasačkoj kutiji) na biračkim mestima BM 23 Savski venac, BM 21 Stari grad, BM 64 Novi Beograd, BM 37 Stari grad. Na biračkom mestu BM 56 Novi Beograd posmatrač je zabeležio slučaj nepravilnog razvrstavanja važećih i nevažećih glasačkih listića.

PERIOD NAKON IZBORNOG DANA

BEOGRADSKI IZBORI 2018

POREĐENJE PROJEKTOVANIH REZULTATA CRTA
I ZVANIČNIH REZULTATA GIK

	CRTA	GR:	Razlika:	GIK
IZLAZNOST DO 20 h	51%	0.4%	-0.01%	51.01%
1. ALEKSANDAR VUČIĆ – Zato što volimo Beograd!	44.96%	0.95%	0%	44.96%
2. DR VOJISLAV ŠEŠELJ – SRPSKA RADIKALNA STRANKA	2.39%	0.1%	0.05%	2.34%
3. IVICA DAČIĆ – SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE (SPS), DRAGAN MARKOVIĆ PALMA – JEDINSTVENA SRBIJA (JS)	6.11%	0.16%	-0.02%	6.13%
4. DA OSLOBODIMO BEOGRAD – DEMOKRATSKA STRANKA (DS), SOCIJALDEMOKRATSKA STRANKA (SDS), NOVA STRANKA (NOVA) I ZELENA EKOLOŠKA PARTIJA – ZELENI (ZEP – ZELENI)	2.18%	0.1%	-0.06%	2.24%
5. ALEKSANDAR ŠAPIĆ – GRADONAČELNIK	8.88%	0.46%	-0.13%	9.01%
6. „Šta radite bre – Marko Bastać”	0.51%	0.1%	0.04%	0.47%
7. DOSTA JE BILO I DVERI – DA OVI ODU, A DA SE ONI NE VRATE	3.92%	0.1%	0.03%	3.89%
8. DR MILOŠ JOVANOVIĆ – DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE	1.1%	0.1%	-0.02%	1.12%
9. ZELENA STRANKA SRBIJE	0.43%	0.1%	0.02%	0.41%
10. Beograd ima snage - ZAVETNICI	0.64%	0.1%	-0.01%	0.65%
11. Dragan Đilas – Beograd odlučuje, ljudi pobeđuju!	19%	0.57%	0.05%	18.95%
12. „INICIJATIVA NE DAVIMO BEOGRAD - ŽUTA PATKA - ČIJI GRAD, NAŠ GRAD - Ksenija Radovanović”	3.45%	0.2%	0.01%	3.44%
13. RUSKA STRANKA – MILE MILOŠEVIĆ	0.38%	0.14%	0.01%	0.37%

BEOGRADSKI IZBORI 2018

POREĐENJE PROJEKTOVANIH REZULTATA **CRTA**
I ZVANIČNIH REZULTATA **GIK**

	CRTA	GR:	Razlika:	GIK
14. PREDRAG MARKOVIĆ – POKRET OBNOVE KRALJEVINE SRBIJE	0.52%	0.1%	-0.01%	0.53%
15. DR. MUAMER ZUKORLIĆ – STRANKA PRAVDE I POMIRENJA	0.18%	0.1%	0.01%	0.17%
16. ZELENA STRANKA – Kakav Beograd želiš? Misli	0.33%	0.1%	0%	0.33%
17. Republikanska stranka – Republikánus párt – Nikola Sandulović	0.14%	0.1%	0%	0.14%
18. JEDINSTVENA STRANKA PRAVDE (JSP) – JEKHUTNO ČIDIMOS ČAĆIMASKO (JČČ)	0.1%	0.1%	0.05%	0.05%
19. ZA BEOGRAD – BEOGONDOLA – SAOBRAĆAJ, URBANIZAM, TURIZAM – NOVA REŠENJA, KONKRETNI PROJEKTI – JOVAN RANĐELOVIĆ	0.1%	0.1%	0%	0.1%
20. NIJEDAN OD PONUĐENIH ODGOVORA	0.2%	0.1%	0.02%	0.18%
21. Građanska Stranka Grka Srbije – Vasilios Proveleggios	0.19%	0.1%	0.01%	0.18%
22. DOSTA JE BILO PLJAČKE, KORUPCIJE I LOPOVLUKA – Radulović Milorad	0.17%	0.1%	0.03%	0.14%
23. Liberalno demokratska partija – LDP – Čedomir Jovanović	0.24%	0.1%	0%	0.24%
24. Ljubiša Preletačević BELI – Zato što volimo BELOVGRAD	2.3%	0.1%	-0.03%	2.33%
NEVAŽEĆI LISTIĆI	1.61%	0.1%		

IZBORNA ADMINISTRACIJA

Nakon završetka izbornog dana 4. marta, Gradska izborna komisija (GIK) je na sednici koja je održana sutradan pristupila utvrđivanju rezultata izbora pre rasprave o pristiglim prigovorima. Naime, GIK je na sednici prvo stavila na glasanje, a zatim i usvojila većinom glasova *Zapisnik o radu Gradske izborne komisije na utvrđivanju rezultata izbora za odbornike Skupštine grada Beograda*. Na ovaj način GIK je usvojila konačne rezultate pre nego što su isti postali konačni i pravnosnažni. Sam postupak zaštite izbornog prava zbog nepravilnosti na biračkim mestima na dan izbora, za GIK nije predstavljao smetnju da utvrdi *Zapisnik o radu* tj. konačne rezultate izbora.

GIK je svoj postupak pravdala članom 39. Zakona o lokalnim izborima, koji predviđa rok od 24 sata od zatvaranja biračkih mesta za utvrđivanje broja glasova za svaku izbornu listu. Sama sednica je protekla u velikom negodovanju članova GIK-a u proširenom sastavu zbog ovakve odluke, ali je *Zapisnik o radu* ipak usvojen većinom glasova članova Komisije. *Zapisnik o radu* je već sutradan objavljen u Službenom listu grada Beograda.

Ono što svakako zabrinjava je da se ovakvo postupanje GIK-a prilikom utvrđivanja i objavljivanja rezultata izbora veoma razlikuje od dosadašnje prakse Republičke izborne komisije (RIK) prilikom utvrđivanja rezultata parlamentarnih izbora 2016. i predsedničkih izbora 2017. godine. Naime, RIK je 2016, nakon parlamentarnih izbora koji su održani 24. aprila, prve preliminarne rezultate objavila dva dana kasnije, odnosno 26. aprila. Takođe, kako je u postupku zaštite izbornog prava bilo određeno ponavljanje izbora na nekoliko biračkih mesta, RIK je zakazala ponovljene izbore za 4. maj 2016. godine. U vremenskom periodu između 26. aprila i 4. maja, RIK nije objavljivala niti ukupne niti konačne rezultate izbora, iako je članom 78. Zakona o izboru narodnih poslanika predviđen rok od 96 časova od zatvaranja biračkih mesta za utvrđivanje broja glasova za svaku izbornu listu. Tek nakon završetka ponovljenog glasanja, RIK je 5. maja objavila i usvojila rezultate parlamentarnih izbora, kao i *Izveštaj o ukupnim rezultatima za izbore za narodne poslanike Narodne skupštine*. Ovime je izveštaj usvojen 10 dana nakon završetka prvobitnog izbornog dana i, tek nakon toga, objavljen je u Službenom listu.

U slučaju predsedničkih izbora 2017. godine, održanih 2. aprila, ponavljanje izbora na pojedinim biračkim mestima bilo je zakazano čak u dva nova izborna dana - 11. i 17. aprila. Prvi preliminarni rezultati su bili javno objavljeni tek 6. aprila, četiri dana nakon završetka izbornog dana, dok je *Izveštaj o konačnim rezultatima izbora za predsednika Republike* usvojen 20. aprila, a nakon što je izborni dan ponovljen na nekoliko biračkih mesta. Dakle konačni rezultati su bili usvojeni i objavljeni u Službenom listu 19 dana nakon održavanja prvobitnog izbornog dana i pored

roka od 96 časova od zatvaranja biračkih mesta. U ovakvom postupanju RIK-a možemo zaključiti da rok od 96 časova u slučaju republičkih izbora i rok od 24 časova u slučaju lokalnih izbora ne predstavlja prekluzivni rok, tj. rok koji je isključujući i posle kojeg nastupa zastarevanje.

Usvajanje *Zapisnika o radu* GIK-a i njegovo objavljivanje u Službenom listu predstavlja i ignorisanje odredaba Zakona o lokalnim izborima koje se odnose na zaštitu biračkog prava. Ignorišući podnete prigovore i utvrđujući rezultate izbora pre okončanih izbornih sporova, GIK šalje poruku biračima da nema ni smisla da podnose prigovore ili žalbe, jer ta pravna sredstva ni na koji način neće uticati na već utvrđene i objavljene rezultate.

Bitno je napomenuti i da prevremenim usvajanjem i objavljivanjem *Zapisnika o radu* GIK je, osim što je ugrozila legalitet izbora, dovela u pitanje i legitimitet izbora. Naime, nakon održavanja sednice tokom koje je usvojen *Zapisnik o radu*, GIK je naredne dve sednice nastavila da radi samo u stalnom sastavu, odnosno bez predstavnika podnosioca izbornih lista koji su činili prošireni sastav. Ono što zabrinjava jeste da je upravo na ovim sednicama odlučivano o velikom broju prigovora koji su upućeni GIK-u zbog nepravilnosti u postupku sprovođenja izbora na sam izborni dan. Na taj način su članovi GIK u proširenom sastavu onemogućeni da učestvuju u jednom izuzetno važnom delu izbornog procesa. Predstavnici lista su bili onemogućeni da odlučuju o nepravilnostima uočenim u toku izbornog dana, kao i nepravilnostima uočenim tokom utvrđivanja izbornih rezultata na biračkim mestima. Zaključujemo da je GIK učešće predstavnika izbornih lista svela samo na tehničku pripremu izbora, a ne i na odlučivanje o zakonitosti izbora.

Ovakvo postupanje, GIK je pravdala time što prema članu 13. Zakona o lokalnim izborima, izborna komisija radi u proširenom sastavu do *završetka izbora*. Kako u zakonu nije eksplicitno navedeno šta se smatra trenutkom završetka izbora, logično je da je taj trenutak predstavlja usvajanje zapisnika o rezultatima izbora od strane izborne komisije. Međutim, kao što je već istaknuto GIK je usvojila *Zapisnik o radu* pre okončanja postupaka po prigovorima i žalbama, tj. pre nego što su rezultati postali konačni i pravnosnažni. Ali kako je na 31. sednici usvojen prigovor birača M. M. iz Beograda, na osnovu koga se ponavljaju izbori na četiri biračka mesta na teritoriji gradske opštine Stari grad, GIK je nakon toga u svoj rad ponovo uključila i članove proširenog sastava. U tom pogledu, prošireni sastav je, nakon dve sednice pauze, ponovo učestvovao u radu i odlučivanju GIK. Obrazloženje za ovakvu promenu stava GIK-a, prema navodima predsednika komisije, leži u tome da je potrebno sprovesti izbore na četiri biračka mesta i da u procesu sprovođenja izbora prema zakonu učestvuju i članovi komisije u proširenom sastavu.

Imajući u vidu sve navedeno, GIK je **morala** da sačeka okončanje svih postupaka po pravnim sredstvima, kao i da glasanje bude ponovljeno na biračkim mestima za koje je to odlučeno, pa da tek onda usvoji *Zapisnik o radu* i u Službenom listu objavi rezultate izbora koji su tačni i u skladu sa odredbama izbornog zakonodavstva. Pre okončanja postupaka vezanih za zaštitu izbornih prava, GIK je mogla jedino da objavi privremene, delimične rezultate, koji ne bi obuhvatali sporna biračka mesta, kao što je RIK radila u u nekoliko prethodnih izbornih ciklusa.

GIK je usvajanjem i objavljivanjem *Zapisnika o radu* pre okončanja postupaka po pravnim sredstvima očigledno **javno objavila netačne rezultate izbora**, koji su suprotni s članom 39. Zakona o lokalnim izborima. Zbog toga osnovano tvrdimo da je GIK ovakvim postupanjem pokušala da obesmisli ustavno i zakonsko pravo birača na pravno sredstvo.

ANULIRANJE REZULTATA

Što se tiče same sadržine *Zapisnika o radu*, može se zaključiti da je određeni broj biračkih mesta bio **anuliran**. Proces anuliranja označava postupak u kome je zbog ozbiljne matematičko-logičke greške u pojedinim zapisnicima o radu biračkih odbora nemoguće utvrditi izbornu volju građana na ovim biračkim mestima, čak i ako bi se pristupilo otvaranju materijala. Stoga se na biračkim mestima, na kojima je došlo do anuliranja, rezultati unose kao da izbori nisu ni sprovedeni i kao da niko od birača nije ni glasao. Do ovakvog zaključka se može doći jer je upravo GIK na poslednjoj sednici pred izborni dan obavestila javnost da konačan broj birača za beogradske izbore iznosi 1.606.931. Međutim, iz konačnih rezultata se može videti da je *Zapisnik o radu* usvojen samo za 1.594.141 upisanih birača (u pitanju je razlika od 12.790 birača). Ako se uzme u obzir da je GIK odlučila da ponovi izbore na četiri biračka mesta na kojima je pravo glasa imalo 5.384 birača, i dalje je utvrđen broj birača koji su imali pravo glasa bio veći od broja koji je naveden u *Zapisniku o konačnim rezultatima*.

Kako GIK nije obavestila javnost zbog čega se ovi podaci ne poklapaju, CRTA posmatračka misija može da izvede zaključak da je 7.406 birača obuhvaćeno postupkom anuliranja. To znači da njihovi glasovi na beogradskim izborima nisu validni, tj. da nisu bili obuhvaćeni konačnim izbornim rezultatima, i da je na taj način došlo do direktne derogacije izborne volje ovog broja birača.

Proces anuliranja i verifikovanja se tokom izbora 2016. i 2017. godine sprovodio javno i transparentno na samim sednicama RIK-a. Kako su najčešći uzroci anuliranja logičko-računske greške ili neadekvatna obuka članova biračkih odbora, RIK je u izbornom procesu 2017. godine

otišla korak dalje i uvela je obavezni kontrolni formular. Ovaj formular je služio članovima biračkih odbora da pre nego što počnu s popunjavanjem *Zapisnika* i rezultata s biračkih mesta, prvo popune kontrolni formular koji služi za logičko-računska slaganje rezultata na biračkom mestu. Članovi biračkog odbora bi, nakon što pravilno popune formular, pristupili popunjavanju, odnosno, prepisivanju podataka iz kontrolnog formulara u *Zapisnik*. Beogradski izbori 2018. godine su sledili ovakav način utvrđivanja rezultata i sprečavanja logičko-računskih grešaka i samim tim su uvrstili kontrolni formular kao prvi korak u procesu utvrđivanja rezultata na biračkim mestima.

S druge strane, za razliku od RIK-a, GIK je odlučila da proces anuliranja i verifikovanja rezultata ne sprovede javno. Naime, RIK je tokom izbornog procesa 2016. godine javno na sednici odlučivala o ukupno 148 biračkih mesta na kojima je bilo teških tj. grubih logičko-računskih grešaka koji nisu bili podležni verifikaciji rezultata s biračkih mesta. U slučaju izbora 2017. godine, 70 biračkih mesta je imalo tešku tj. grubu logičko-računsku grešku. Kako ne bi došli u situaciju da na ovako velikom broju biračkih mesta glasovi birača budu izostavljeni tj. da njihova izborna volja ne bude izražena u konačnim izbornim rezultatima anulirana, RIK je 2016. pristupila otvaranju materijala s biračkih mesta. I pored rekonstruisanja *Zapisnika* s biračkih mesta i rezultata na osnovu izbornog materijala koji se nalazio u vrećama, RIK je morala da u 2016. godini anulira rezultate za 12 biračkih mesta, dok je u 2017. godini broj anuliranih rezultata s biračkih mesta iznosio 11. U slučaju beogradskih izbora 2018. godine javnost je ostala uskraćena o broju biračkih mesta na kojima je bilo teških logičko-računskih grešaka koji nisu mogli da budu uzeti u proces verifikovanja rezultata.

Jedini podatak koji se može pronaći u *Zapisniku o utvrđivanju konačnih rezultata* je da je **nedostajućih 7.406 birača bilo ukupno upisano na sedam biračkih mesta koji nedostaju u konačnim rezultatima**.

Imajući u vidu da je GIK kolegijalni organ koji na osnovu svog Poslovnika o radu vrši funkciju i odlučuje javno na sednicama, CRTA posmatračka misija smatra da je bilo neophodno makar obavestiti javnost o uočenim nedostacima i logičko-računskim greškama u pojedinim zapisnicima biračkih odbora. Osim toga, anuliranje, koje je već spomenuto, nije predviđeno ni u jednom propisu koji reguliše izborni proces. I pored toga, anuliranje je postalo praksa iako se njom direktno derogiraju glasovi birača.

U skladu sa svim navedenim, ceneći propise i akte koji regulišu izborni proces, postupak i karakter odluka izbornih komisija kojima se u određenim slučajevima vrši ispravka logičko-računskih grešaka, anuliranje ili verifikovanje *Zapisnika* ostaje nedorečeno i dovodi do pravne nesigurnosti. Iako se radi o malom procentu biračkih mesta, na kojima

su nedostaci u zapisnicima utvrđeni i koji nemaju uticaj na konačne rezultate beogradskih izbora, treba se podsetiti parlamentarnih izbora 2016. godine. Tada je od samo nekoliko glasova zavisilo da li će jedna politička stranka učestvovati u raspodeli mandata ili ostati bez poslaničkih mesta u Skupštini.

Shodno tome, trebalo bi izmeniti izbornu zakonodavstvo kako bi se uredili ovakvi slučajevi i situacije, kada se ne mogu utvrditi rezultati glasanja na biračkim mestima usled nedostataka u zapisnicima biračkih odbora, što bi olakšalo rad i odlučivanje članova izbornih komisija, smanjilo tenzije i povratilo poverenje javnosti u izborni sistem. Osim toga, potrebno je i unaprediti proces zaštite izbornog prava kako bi biračima bilo omogućeno da utiču na uočene nepravilnosti iz zapisnika koji sadrže logičko-računske greške, kako bi bilo sprečeno da njihova izborna volja bude derogirana i njihovi glasovi anulirani.

PRIGOVORI NAKON IZBORNOG DANA

U periodu nakon izbornog dana je podneto oko 205 prigovora, u poređenju s predizbornim periodom, kada je podneto njih 16 i koji su se uglavnom odnosili na proglašene izborne liste. Od ovih 205 prigovora, 18 prigovora je odbačeno dok je 186 prigovora odbijeno kao neosnovano, dok je jedan prigovor usvojen i doneto je Rešenje o ponavljanju izbora na četiri biračka mesta u opštini Stari grad.

Kao najčešći razlozi izjavljivanja prigovora na nepravilnosti koje su njima obuhvaćene su:

- 32,9% Vođenje paralelnih biračkih spiskova bilo od strane članova biračkih odbora ili lica koja su se nalazila ispred biračkih mesta
- 12,22% Birači koji su prijavljeni na adresama, a postoji sumnja da na istim ne žive
- 13,16% Višak glasačkih listića u odnosu na broj birača koji su glasali
- 9,4% Povreda tajnosti glasanja
- 4,7% Organizovano (kolektivno) glasanje
- 3,76% Neuredni zapisnici
- 3,76% Neuredna provera (glasanje bez provere UV lam pom, bez provere prebivališta, glasanje umesto drugog)
- 3,76% Politička propaganda pored biračkih mesta

ODLUČIVANJE UPRAVNOG SUDA NAKON IZBORNOG DANA

Upravni sud je odlučivao u 94 slučaja, od kojih je u pet slučajeva žalba odbačena jer je neblagovremena, odnosno izjavljena od neovlašćenog lica (neuredna). U 88 slučajeva žalba je odbijena kao nesnovana i u jednom slučaju je žalba usvojena zbog povrede pravila postupka u donošenju rešenja od strane Gradske izborne komisije, a koju je podneo predstavnik CRTE.

PREPORUKE

Sprovođenje izbora za Skupštinu grada Beograda održanih 4. marta 2018. godine je ponovo ukazalo na potrebu uređenja svih nedostataka trenutno važećeg izbornog sistema. CRTA posmatračka misija predlaže konkretne preporuke za uspostavljanje kvalitetnijeg, fer i slobodnog izbornog procesa u Srbiji.

Za potrebe predstavljanja preporuka iskorišćen je „semafor” pristup, s namerom da se istakne kompleksnost njihove primene u odnosu na stepen intervencije i poten-

cijalni utrošak finansijskih resursa. Stepen intervencije se odnosi na obim i kompleksnost zahvata u zakonodavnom okviru i praksi (od izmene prakse ili podzakonskog akta, preko izmene zakonodavnog akta, do izmene Ustava i sa njim povezanih akata), dok utrošak finansijskih sredstava za primenu preporuka može biti nepostojeći ili mali, srednji i veliki. Kombinacijom oba kriterijuma, preporuke su označene odgovarajućim bojama, odnosno šarama:

 Nespunjenim krugom su označene preporuke koje se nalaze na niskom stepenu težine, odnosno lako su sprovodive. Primena ovih preporuka podrazumeva manje intervencije, poput izmene prakse ili podzakonskog akta, koje ili ne podrazumevaju trošak ili iziskuju manja izdvajanja finansijskih resursa.

 Poluispunjenim krugom su označene preporuke čija se primena nalazi na srednjem stepenu težine. Primena ovih preporuka podrazumeva zahvate poput izmene jednog zakonodavnog akta ili srednji utrošak finansijskih resursa.

 Ispunjenim krugom su označene preporuke čija se primena nalazi na visokom stepenu težine. Primena ovih preporuka podrazumeva intervencije poput izmene Ustava i (više) povezanih zakonodavnih akata ili visok stepen finansijskih izdataka.

CRTA posmatračka misija veruje da ovakvim pristupom može doprineti boljem planiranju i postavljanju prioriteta institucijama koje su odgovorne za unapređenje izbornog zakonodavstva i kvaliteta izbornog procesa.

**IZBORNO ZAKONODAVSTVO
I IZBORNA ADMINISTRACIJA**

Pre svega, opšta preporuka je da se izborni zakonodavstvo kodifikuje u jedinstveni izborni zakonik koji bi na jednom mestu obuhvatio odredbe koje s jedne strane čine celokupno pozitivno izborni zakonodavstvo, a s druge strane odredbe iz drugih zakona koje se neposredno odnose na izborni proces. Navedena preporuka je naročito bitna u kontekstu sprovođenja lokalnih izbora u gradovima i opštinama, kada se lokalna izborna administracija često susreće sa izazovima tumačenja različitih „paralelnih” zakona i propisa. Imajući u vidu male kapacitete stručnih službi i činjenicu da članove gradskih i opštinskih izbornih komisija ne čine obavezno pravnici, objedinjavanja izborne materije u jedinstven zakon bilo bi od značaja za ostvarenje pravne sigurnosti u oblasti izbornog prava i povratku poverenja građana u izborni proces. Rad izborne komisije je i ove godine izazvao različite ocene aktera, ali i celokupne javnosti, posebno u smislu sastava, donošenja odluka i nezavisnosti u radu. Kao i u izbornim procesima 2016. i 2017. godine, CRTA posmatračka misija zaključuje da treba preduzeti korake u pravcu profesionalizacije rada GIK-a, pre svega u smislu definisanja kvalifikacija koje moraju imati članovi GIK-a (pravna struka, kvalifikacije koje se odnose na profesionalnost, etičnost i iskustvo rada u državnim institucijama i izbornim procesima).

Trenutna obaveza održavanja obuke članovima biračkih odbora je predviđena Uputstvom za sprovođenje izbora. CRTA smatra da je ovu obavezu potrebno zakonski definisati zato što trenutni način sprovođenja obuka i njihovi efekti ne daju očekivane rezultate u praksi. Naime, trenutni način sprovođenja obuka se vrši u jako kratkim rokovima (nekoliko dana pred izbore) i od strane veoma ograničenog broja ljudi. I pored napora koje je RIK preduzela u izbornom procesu 2017. godine u smislu boljeg organizovanja edukacija, postoji potreba za preciznijim i detaljnijim regulisanjem ove obaveze, kao i primene najbolje međunarodne prakse.

Sprovođenje izbora za Skupštinu grada Beograda ukazalo je na nove probleme s kojima se suočavaju izborne komisije – zahtevi za imenovanja za članove biračkih odbora lica koja po svojoj funkciji, prema zakonu, ne mogu biti izabrana. Naime, zabeleženo je više od 100 predloga za članove biračkih odbora od strane različitih aktera koje ne ispunjavaju zakonske uslove za imenovanje.

Sistematska edukacija, ali i testiranje, članova biračkog odbora koja bi bila propisana Zakonom o izboru narodnih poslanika i Zakonom o lokalnim izborima je prepoznata kao važna preporuka čije realizovanje može doprineti kvalitetnijem radu stalnog i proširenog sastava biračkih odbora u narednim izbornim ciklusima. Novim pravilima, član stalnog sastava može biti samo osoba koja je prošla obuku i uspešno uradila test.

**#1 – SISTEMATIZOVATI IZBORNO-PRAVNU
MATERIJU KROZ JEDINSTVEN IZBORNI ZAKON****Status preporuke: ponovljena**

Nadležni: Ministarstvo pravde i NSRS

● Za primenu ove preporuke potrebna je izmena celokupnog zakonodavnog okvira (zakoni koji direktno uređuju izbornu materiju kao i zakoni koji posredno uređuju ovu oblast: Zakon o izboru narodnih poslanika, Zakon o lokalnim izborima, Zakon o jedinstvenom biračkom spisku, Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije, Zakon o finansiranju političkih aktivnosti itd.)

Izborni zakon koji bi uključio odredbe o sprovođenju izbora na svim nivoima i uređio rad svih izbornih organa doprineo bi pravnoj sigurnosti i smanjio pogrešna i kontradiktorna tumačenja zakonskih odredbi od strane institucija. Trenutno se sedam zakona primenjuje na proces održavanja izbora.

**#2 – REORGANIZOVATI SISTEM IZBORNE
ADMINISTRACIJE****Status preporuke: ponovljena**

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS, RIK i NSRS

● Za primenu ove preporuke neophodna je izmena Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Izmeniti Zakon o izboru narodnih poslanika i Zakon o lokalnim izborima na način kojim bi se propisala hijerarhijska struktura između izbornih organa. Prema novoj strukturi RIK bi bila organ koji je neposredno nadređen opštinskim i gradskim izbornim komisijama i zapravo sprovodio izbore na lokalnom nivou. S tim u vezi potrebno je ukinuti radna tela RIK jer bi njihovu ulogu preuzele lokalne izborne komisije. Ostvarenje ove preporuke bi bilo korak bliže reformi procesa sprovođenja izbora (jedinstven izborni zakon).

**#3 – REFORMISATI GIK U SKLOPU ŠIRE REFORME
IZBORNOG ZAKONODAVSTVA****Status preporuke: ponovljena**

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o lokalnim izborima.

Budući da je izbor, sastav i uopšte položaj lokalnih izbornih komisija neodvojivi deo šire reforme izbornog zakonodav-

stva, CRTA smatra da je neophodno sprovesti sistemsku i sistematičnu promenu načina izbora članova GIK-a kako bi se u punoj meri obezbedila s jedne strane nezavisnost i nepristrasnost u odlučivanju, a s druge strane adekvatna profesionalnost u radu GIK-a.

#4 – RAZDVOJITI PROCES PREDAJE IZBORNIH LISTA I ZVANIČNOG POČETKA IZBORNE KAMPANJE

Status preporuke: ponovljena

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o izboru narodnih poslanika/Zakona o lokalnim izborima.

Izmenama i dopunama Zakona o lokalnim izborima, te Zakona o izboru narodnih poslanika trebalo bi razdvojiti proces predaje izbornih lista i prikupljanja izjava podrške od birača od same kampanje, tako da kampanja zvanično počinje tek kada izborna komisija usvoji zbirnu izbornu listu. Predaja izbornih lista bi bila poseban proces koji traje odvojeno od izborne kampanje (trajanje od 30 do 60 dana) i trajala bi određeno vreme. Ravnopravnost svih učesnika u kampanji može biti unapređena na ovaj način. Dok traje predaja izbornih lista, bile bi zabranjene sve aktivnosti u okviru vođenja predizborne kampanje.

#5 – ČLANOVI LOKALNIH IZBORNIH KOMISIJA MOGU BITI SAMO DIPLOMIRANI PRAVNICI

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS

Potrebno je dopuniti član 14. Zakona kako bi bio predviđen uslov da za imenovanje članova i zamenika članova GIK, sekretara i zamenika sekretara, ovaj krug lica mora posedovati diplomu pravnog fakulteta.

#6 – UVESTI OBAVEZU DA NOSILAC LISTE BUDE KANDIDAT NA LOKALNIM IZBORIMA

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS

Kako bi se ostvarilo načelo odgovornosti političkih pred-

stavnika prema biračima, potrebno je promeniti odredbu Zakona o lokalnim izborima, član 22. stav 4. u pravcu uvođenja obaveze da nosilac liste na lokalnim izborima mora biti i kandidat na tim istim izborima.

#7 – UJEDINAČITI ROKOVE ZA PROGLAŠENJE KONAČNIH REZULTATA IZBORA

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Potrebno je ujednačiti postojeća rešenja iz Zakona o izboru Narodnih poslanika (pet dana od završetka glasanja) i rešenje iz Zakona o lokalnim izborima (24 časa od zatvaranja biračkih mesta). U cilju poštovanja prava na zaštitu izbornog prava svih birača, potrebno je uvesti rešenje koje sadrži odrednicu „u roku od 96 sati od završetka svih izbornih radnji“. Ovakvo rešenje bi podrazumevalo da izborne komisije imaju rok od pet dana da utvrde konačne rezultate izbora od trenutka održavanja i ponovljenih izbora na pojedinim biračkim mestima. Na ovaj način se izbegava situacija koja se desila na izborima za odbornike Skupštine grada Beograda u martu 2018. godine, kada je GIK proglasila konačne rezultate izbora pre razmatranja prigovora.

#8 – UREDITI ZAKONOM UVID U VREĆE SA IZBORNIM MATERIJALOM

Status preporuke: ponovljena

● Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS, Upravni sud i NSRS

Izmeniti i dopuniti Zakon o izboru narodnih poslanika i Zakon o lokalnim izborima odredbom koja bi propisivala da je izborna komisija (RIK i OIK/GIK) ovlašćena da vrši uvid u vreće sa izbornim materijalom u slučajevima kada je prethodno utvrđeno postojanje teških logičko-računskih grešaka u zapisnicima o radu biračkih odbora.

#9 – ZAKONOM UVESTI OBAVEZNE OBUKE I TESTIRANJA ČLANOVA BIRAČKOG ODBORA

Status preporuke: ponovljena

● Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Dopuniti član 34 Zakona o izboru narodnih poslanika kao i član 15. Zakona o lokalnim izborima, u kome su propisana ovlašćenja RIK-a kao i OIK-a/GIK-a, s novim ovlašćenjem da u predizbornom procesu obavezno organizuje obuku članova biračkih odbora o pravilima i procedurama za rad biračkog odbora. Naročito je važno uvesti sistem testiranja kandidata za članove stalnog sastava biračkog odbora kojim se doprinosi većem kapacitetu BO da sprovede izbore.

#10 – USVOJITI PRAVILNIK ZA EDUKATORE ZA OBUKU ČLANOVA BIRAČKIH ODBORA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva usvajanje pravilnika kao podzakonskog akta.

Nadležan: RIK i opštinske i gradske izborne komisije

Potrebno je da sve izborne komisije kao podzakonske akte usvoje Pravilnik o procedurama i kriterijumima za izbor i angažovanje konsultanata, trenera i edukatora za obuku članova biračkih odbora. Usvajanje pravilnika je potrebno kako bi obuka biračkih odbora bila sprovedena od strane nezavisnih eksperata u oblasti izbornog zakonodavstva.

#11 – REORGANIZOVATI SASTAV BIRAČKIH ODBORA – STRANKE KOJE IMAJU ČLANOVE U STALNOM SASTAVU NE MOGU IMATI I U PROŠIRENOM

Status preporuke: nova

● Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima

Nadležni: MDULS, Ministarstvo pravde, NSRS

Imajući u vidu da trenutni sastav biračkih odbora ne može da odgovori zahtevu za sprovođenje izbornog dana u skladu sa ustanovljenim pravilima i procedurama, potrebno je reorganizovati njihov sastav. Predloženim izmenama izbornog zakonodavstva bilo bi **uskraćeno pravo političkim subjektima koji imaju predstavnika u stalnom sastavu biračkog odbora da to pravo imaju/ostvaruju i u slučaju proširenog sastava biračkog odbora**. Osim toga, trenutni sastav biračkih odbora zbog svoje velike brojnosti ne može da odgovori potrebi za unapređenjem njihovog rada kroz pravovremene i kvalitetne edukacije članova odbora. S druge strane, smanjenjem članova biračkog odbora, bez uskraćivanja prava izbornim listima da imaju svoje predstavnike na izborni dan, omogućiće značajne novčane uštede u izbornom procesu.

#12 – PRAVOVREMENO OBJAVLJIVATI SKENIRANE ZAPISNIKE O RADU BIRAČKIH ODBORA NA SAJTU IZBORNIH KOMISIJA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Uputstva za sprovođenje izbora, kao podzakonskog akta.

Nadležan: RIK i opštinske i gradske izborne komisije

U Uputstvu za sprovođenje izbora u odeljku „Statistička obrada i objavljivanje rezultata izbora“ treba dodati odredbu: „Po objavljivanju preliminarnih rezultata izbora i po prijemu zapisnika o radu biračkih odbora sa svih biračkih mesta, zapisnici se objavljuju na sajtu Republičke izborne komisije”.

Objavljeni zapisnici bi trebalo da poseduju metapodatke ili na drugi način omogućenu pretragu zapisnika na nivou biračkih mesta.

Istovetna odredba treba da bude implementirana i za druge opštinske/gradske izborne komisije, koje bi svojim podzakonskim aktom uredile pitanje objavljivanja skeniranih zapisnika o radu biračkih odbora

#13 – PRAVOVREMENO OBJAVLJIVATI SVA DOKUMENTA S PLENARNIH I SEDNICA RADNIH GRUPA NA SAJTU RIK-a

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu prakse izbornih komisija.

Nadležan: RIK i opštinske i gradske izborne komisije

Izmeniti praksu republičke, opštinskih i gradskih izbornih komisija, kako bi svi materijali i dokumenti s plenarnih sednica i sastanaka radnih tela izbornih komisija bili objavljeni u formatu pogodnom za dalju upotrebu (npr. CSV, DOC, XLS) na odgovarajućem sajtu izbornih komisija.

#14 – PRAVOVREMENO OBJAVLJIVATI STENO BELEŠKE I REZULTATE GLASANJA SA SEDNICAMA IZBORNIH KOMISIJA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu prakse izbornih komisija i Poslovnika o radu.

Nadležan: RIK i opštinske i gradske izborne komisije

Potrebno je dopuniti poslovnike o radu izbornih komisija odredbom koja predviđa objavljivanje stenograma sa svake sednice na zvaničnoj internet prezentaciji izbornih komisija, kao i rezultata glasanja u formatu pogodnom za dalju upotrebu (npr. CSV, DOC, XLS). Unaprediti interni sistem za dostavljanje materijala za sednice republičke, opštinskih i gradskih izbornih komisija.

#15 – OMOGUĆITI PROVERU UPOTREBE LIČNIH PODATAKA PO ZAHTEVU BIRAČA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu prakse izbornih komisija i nabavku odgovarajućeg softvera.

Nadležan: RIK i opštinske i gradske izborne komisije

Izmeniti praksu postupanja RIK-a u pravcu omogućavanja biračima da po zahtevu izvrše uvid u izvod iz biračkog spiska i/ili u druge dokumente u kojima se navode lični podaci građana, a sve u cilju otklanjanja sumnji da su glasala lica koja se ne nalaze u biračkom spisku ili lica koja se nalaze u biračkom spisku ali su preminula ili lica koja ne žive duži niz godina na teritoriji Republike Srbije.

#16 – OMOGUĆITI SLANJE PRIGOVORA ELEKTRONSKIM PUTEVIM

Status preporuke: usvojena

○ Primena ove preporuke podrazumevala je izmenu praksi u postupanju izbornih komisija.

Nadležan: RIK i gradske i opštinske izborne komisije

Zahvaljujući primeni odredaba iz novog Zakona o opštem upravnom postupku, GIK je dozvolila slanje prigovora elektronskim putem.

BIRAČKI SPISAK

Iako postojeći propisi daju dovoljan zakonski okvir za tačnost i ažurnost biračkog spiska, pokazalo se da je potrebno uložiti dodatne napore kako bi i u praksi birački spisak bio pouzdan i kako bi svi građani koji su upisani u birački spisak mogli da ostvare svoje biračko pravo. Još jedan od problema koji je evidentiran jeste neažurno uklanjanje preminulih lica iz biračkog spiska. U tom smislu potrebno je uspostaviti bolju koordinaciju između matičnih službi, službi nadležnih za evidenciju prebivališta i službi nadležnih za vođenje biračkog spiska, te dosledno primeniti kaznene mere za one koji se ne pridržavaju odredbi propisanih Zakonom o matičnim knjigama, Zakonom o prebivalištu i boravištu građana i Zakonom o jedinstvenom biračkom spisku.

U cilju uspostavljanja poverenja građana u birački spisak i izborni proces, potrebno je sprovesti otvoren dijalog svih institucija u cilju ažuriranja i unapređenja kvaliteta podataka u biračkom spisku, uz učešće zainteresovane javnosti.

#17 – AŽURIRATI BIRAČKI SPISAK**Status preporuke: ponovljena**

○ Primena ove preporuke podrazumeva formiranje stručne radne grupe i izradu preporuka za obezbeđivanje kvalitetnog ažuriranja biračkog spiska.

Nadležni: MUP, MDULS, Republička, gradske i opštinske izborne komisije i organizacije civilnog društva

Oformiti stručnu radnu grupu koju bi činili svi relevantni akteri s ciljem unapređenja mehanizma za redovno i sveobuhvatno ažuriranja i reviziju biračkog spiska. Navedena radna grupa bi imala za cilj da utvrdi najbolja rešenja koja će obezbediti kvalitetno ažuriranje biračkog spiska i stabilnu i redovnu komunikaciju između svih relevantnih državnih organa i službi.

#18 – ORGANIZOVATI KONTINUIRANU OBUKU ZA SLUŽBENIKE KOJI AŽURIRAJU BIRAČKI SPISAK**Status preporuke: ponovljena**

○ Primena ove preporuke podrazumeva organizovanje i sprovođenje obuka.

Nadležni: MDULS, Služba za upravljanje kadrovima i organizacije civilnog društva

Kreirati i organizovati treninge za sve zaposlene u MDULS i jedinicama lokalne samouprave koji ažuriraju jedinstveni birački spisak u cilju sprečavanja eventualnih problema u ažuriranju ili revizije biračkog spiska.

#19 – UNAPREDITI NADZOR NAD RADOM LICA KOJA RUKUJU BIRAČKIM SPISKOM**Status preporuke: ponovljena**

○ Primena ove preporuke podrazumeva zmenu prakse Upravnog inspektorata.

Nadležni: Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave i Upravni inspektorat

Unaprediti postupanje Upravnog inspektorata u pravcu redovnog i vanrednog upravnog nadzora rada službenika koji učestvuju u procesu ažuriranja biračkog spiska.

#20 – UNAPREDITI KOORDINACIJU IZMEĐU MATIČNIH SLUŽBI I SLUŽBI NADLEŽNIH ZA BIRAČKI SPISAK**Status preporuke: ponovljena**

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu praksi rada nadležnih službi.

Nadležni: MDULS i Upravni inspektorat

Potrebna je bolja koordinacija između matičnih službi i službi nadležnih za vođenje biračkog spiska, kao i dosledna primena kaznenih odredbi prema odgovornom licu u organu nadležnom za ažuriranje biračkog spiska, ako ne obezbedi njegovu tačnost i ažurnost, u skladu sa Zakonom o jedinstvenom biračkom spisku.

#21 – OLAKŠATI PROCEDURU GRAĐANIMA ZA AŽURIRANJE PODATAKA U BIRAČKOM SPISKU**Status preporuke: ponovljena**

○ Primena ove preporuke podrazumeva objavljivanje obrazaca na internet stranicama lokalnih samouprava.

Nadležni: MDULS, jedinice lokalnih samouprava

U tom smislu, potrebno je da MDULS, ali i sve lokalne samouprave, objave obrazac za upis u birački spisak na svojim internet stranicama i obaveste građane o mogućnostima da popunjen obrazac s kopijom validnog ličnog dokumenta pošalju i elektronski.

PONAŠANJE AKTERA U KAMPANJI

Na polju korišćenja javnih resursa u predizbornoj kampanji potrebno je da se zakonodavstvo Republike Srbije usaglasi s međunarodnim standardima i primerima dobre prakse. Osim toga, neophodno je da Republika Srbija konačno ispuni svoje međunarodnopravne obaveze koje su predviđene pre svega u okviru pregovora sa Evropskom Unijom - Poglavlje 23 i tela Saveta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO). Naime, u okviru pregovora sa EU, Srbija se obavezala da izvrši izmene i dopune Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije i izmene Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Rokovi sa završetak izmena i dopuna gorenavedenih zakonskih akata su istekli još u III i IV kvartalu 2016. godine. Pored toga, izveštaji međunarodne OSCE-ODIHR posmatračke misije već nekoliko godina unazad ukazuju na potrebu da se preduzmu hitne mere u cilju daljeg sprečavanja zloupotrebe javnih resursa i obezbeđivanja veće transparentnosti u finansiranju izborne kampanje.⁶⁸

U cilju zabrane zloupotrebe javnih resursa za potrebe političke kampanje potrebno je jasnije definisati antikorupcijske propise kako bi bila sprečena dalja zloupotreba novca poreskih obveznika tokom budućih izbornih procesa. S tim u vezi neophodno je radi ravnopravnosti učesnika u izornoj trci ukinuti mogućnost funkcionerske kampanje koja je sve više prisutna u izbornim procesima.

Osim toga, neophodno je zaustaviti višegodišnju praksu vanredne dodele budžetskih i drugih javnih sredstava iz različitih državnih i javnih fondova koji se uobičajno manifestuje pokretanjem novih vrsta programa ili dodelom bespovratnih sredstava tokom trajanja izborne kampanje. Tokom prethodnih izbornih ciklusa zabeleženi su slučajevi raspisivanja konkursa i dodele sredstava na osnovu primene načela oportuniteta od strane Ministarstva pravde. Ovogodišnjim konkursom Ministarstvo pravde je deset dana pred izbore raspisalo poziv i dodelio ukupno 445 miliona dinara (3,75 miliona evra). Tokom kampanje za beogradske izbore i Gradski centar za socijalni rad je samo četiri dana pred izbore dobio novac u iznosu od 208 miliona dinara (1,76 miliona evra) od Ministarstva za rad. Navedeni iznos je prvobitno namenjen jednakoj raspodeli kao pomoć socijalno ugroženim sugrađanima, međutim, na osnovu netransparentne procedure istog dana sredstva su raspodeljena ka 13.900 građana u iznosu po 15.000 dinara. Imajući u vidu navedenu praksu i aktivnosti, neophodno je zabraniti vanrednu isplatu i dodelu budžetskih i javnih sredstava kako bi tokom trajanja izborne kampanje, kao i 30 dana pre, i nakon, ovog perioda bilo dozvoljeno isplaćivanje samo redovnih mesečnih sredstava koji su unapred planirani.

68 Izveštaje OSCE-ODIHR posmatračke misije su dostupni na sledećim linkovima <https://goo.gl/gWSEbG> Izveštaj iz 2016. godine str. 23, <https://goo.gl/jFVrCU> Izveštaj iz 2017. godine str. 10 i 11.

Na kraju, potrebno je uspostavljanje efikasnog mehanizma praćenja i pravovremenog reagovanja u slučajevima korišćenja javnih resursa tokom predizborne kampanje, a sve u cilju jednakog tretmana svih učesnika izbornog procesa.

Kako bi se sprečilo diskreciono odlučivanje nadzornih organa od slučaja do slučaja, a u skladu s preporukama Venecijanske komisije i primerima iz uporednih zakonodavstava, potrebno je relevantnim propisima izričito zabraniti funkcionerima da u toku predizborne kampanje pokreću projekte koji se finansiraju iz budžetskih sredstava (započnjanje izgradnje dečjeg igrališta i sl.) o čemu je u preporukama već bilo reči. Potrebno je i zabraniti funkcionerima učesće na skupovima koja tokom izborne kampanje organizuju organi vlasti, uključujući tu i dobrotvorne aktivnosti finansirane iz budžeta, osim kada je nedvosmisleno stavljeno do znanja da je reč o aktivnosti koju sprovodi politička stranka, odnosno kandidat koji učestvuje u kampanji.

#22 – BLIŽE ODREDITI POJAM JAVNIH RESURSA I ADEKVATNIH SANKCIJA U ZAKONU O AGENCIJI ZA BORBUTIV KORUPCIJE

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS i Agencija za borbu protiv korupcije.

Potrebno je preciznije definisati pojam javnih resursa u okviru Zakona o agenciji za borbu protiv korupcije. Ovakvo definisani pojam bi ujedno bio u skladu s najboljom uporednom praksom u kontekstu sprečavanja zloupotrebe javnih resursa i javnih funkcija. Na ovaj način bilo bi omogućeno dosledno sprovođenje člana 29. Zakona i ujedno postojala bi adekvatna zakonska osnova za izricanje sankcija. Osim postojećih novčanih kazni treba razmotriti i povećanje istih kao i disciplinske mere, što je takođe moguće dopunom Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

#23 – DEFINISATI KOJE SE AKTIVNOSTI MOGU UVRSTITI U TROŠKOVE IZBORNE KAMPANJE

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS i Agencija za borbu protiv korupcije

Dopuniti član 23. Zakona o finansiranju političkih aktivnosti s konkretnim slučajevima koji propisuju koje vrste aktivnosti se mogu podvesti pod trošak izborne kampanje.

Imajući u vidu da Zakon predviđa vrste troškova koji podrazumevaju trošak redovnog rada političkog subjekta, potrebno je isto normirati vrste troškova izborne kampanje.

#24 – UVESTI SANKCIJU ZA ZLOUPOTREBU IMOVINE, IMENA I AKTIVNOSTI JAVNIH PREDUZEĆA U POLITIČKE SVRHE

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o javnim preduzećima.

Nadležni: Minisartstvo pravde, NSRS i Agencija za borbu protiv korupcije.

Predvideti, kroz dopunu Zakona o javnim preduzećima, sankciju za političke subjekte i odgovorna lica u javnom preduzeću u slučaju povrede člana 70. Zakona o javnim preduzećima, koji propisuje zabranu korišćenja imovine, aktivnosti, imena i vizuelnog identiteta javnog preduzeća u svim aktivnostima vezanim za političke stranke i izborne kampanje, kao i svaka druga upotreba javnih preduzeća u političke svrhe.

#25 – ZABRANITI UČESTVOVANJE SVIH DRŽAVNIH FUNKCIONERA U IZBORNOJ KAMPANJI

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS i Agencija za borbu protiv korupcije

Izmeniti Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije tako da svim državnim funkcionerima i nameštenicima bude zabranjeno da tokom trajanja izborne kampanje učestvuju na javnim okupljanjima koja imaju za povod započinjanje izgradnje ili puštanje u upotrebu objekata koji su izgrađeni sredstvima iz budžeta ili javnih fondova, ili od strane drugih pravnih lica koja raspolažu državnim kapitalom. U slučaju kršenja ove pravne norme potrebno je predvideti odgovarajuće prekršajne kazne za državne funkcionere i nameštenike.

#26 – AGENCIJA DA KORISTI ZAKONSKA OVLAŠĆENJA PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI U CILJU ZAŠTITE JAVNOG INTERESA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu prakse Agencije.

Nadležni: Agencija za borbu protiv korupcije

Neophodno je izmeniti praksu Agencije za borbu protiv korupcije kako bi postupanje Agencije bilo u skladu sa zakonskim ovlašćenjima i primerima najbolje međunarodne prakse. Imajući u vidu da Agencija, na osnovu relevantnih propisa, ima mogućnost da pokreće postupke u slučaju kršenja zakona i po službenoj dužnosti potrebno je da dobijeno zakonsko ovlašćenje primenjuje u praksi. Naime, tokom izbornog ciklusa Agencija imenuje posmatračke koji su fokusirani na praćenje izborne kampanje, stoga je neophodno da u slučaju kršenja zakona Agencija pravovremenim postupanjem, pokrene postupke i izrekne mere odmah tokom izbornog ciklusa, a ne eventualno nakon završetka izbornog procesa. Isto tako, potrebno je periodično objavljivati nalaze i izveštaje tokom posmatranog perioda izborne kampanje.

#27 – ZABRANITI VANREDNU DODELU BUDŽETSKIH I DRUGIH JAVNIH SREDSTAVA TOKOM TRAJANJA IZBORNE KAMPANJE, KAO I 30 DANA PRE I POSLE KAMPANJE

Status preporuke: Nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

Nadležni: Agencija za borbu protiv korupcije, NSRS

Potrebno je dopunama Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije zabraniti vanredno raspolaganje budžetskim i drugim javnim sredstvima tokom trajanja izborne kampanje, kao i 30 dana pre i nakon kampanje. Ova zabrana bi se konkretno odnosila na vanredne isplate plata, penzija, socijalnih davanja, isplate godišnjih ili jednokratnih transfere, dodele i isplate sredstava iz javnih fondova, bespovratne pomoći. Osim toga, potrebno je zabraniti i pravnim licima čiji je osnivač, delimični i/ili većinski vlasnik država ili jedinica lokalne samouprave ili koje se finansira u celini ili pretežnim delom od strane budžetskih sredstava, da u ovom periodu vrši otpis različitih dugova građanima (npr. računi za utrošenu struju, vodu, odnošenje smeća ili druge vrste javno-komunalnih usluga).

#28 – ZABRANITI KORIŠĆENJE SREDSTAVA ZA REDOVAN RAD POLITIČKIH SUBJEKATA U SVRHU IZBORNE KAMPANJE

Status preporuke: Nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

Nadležni: Agencija za borbu protiv korupcije, NSRS

Poslednje izmene Zakona o finansiranju političkih aktivnosti su omogućile političkim subjektima da sredstva koja

dobiju za svoj redovan rad mogu da koriste i za troškove izborne kampanje. Na ovaj način od 2014. godine sredstva poreskih obveznika se koristi za drugačiju namenu nego za šta su prvobitno i namenjena. Osim toga, trenutna situacija dovodi do neravnopravnosti političkih subjekata i stvara se velika razlika i jaz između političkih stranaka koji imaju višegodišnji staž u Skupštini i novoformiranih grupa građana i drugih političkih subjekata koji nemaju svoje predstavnike u Skupštini.

#29 – OBAVEZNO DOSTAVLJANJE PRIVREMENIH IZVEŠTAJA O TROŠKOVIMA IZBORNE KAMPANJE TOKOM TRAJANJA SAME KAMPANJE

Status preporuke: Nova

 Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

Nadležni: Agencija za borbu protiv korupcije, NSRS

Dopunama Zakona o finansiranju političkih aktivnosti treba da se uvede obaveza političkim subjektima da i tokom trajanja same kampanje dostavljaju privremene finansijske izveštaje. Kako prema trenutnim propisima politički subjekti imaju obavezu da dostavljaju izveštaje samo 30 dana nakon završetka izbora, građanima nije omogućeno da se na transparentan način upoznaju s troškovima poli-

tičkih subjekata tokom trajanja same kampanje već samo *post festum*, nakon završetka izbornog procesa. Kako je transparentnost finansiranja kampanje od velike važnosti za odluku birača kome treba da povere svoj glas, kao i za izgradnju poverenja u izborni proces, potrebno je da politički subjekti dostave Agenciji za borbu protiv korupcije svoje privremene izveštaje koje će Agencija objaviti na svojoj internet prezentaciji

POLOŽAJ POSMATRAČA

Prethodna dva izborna procesa (2016. i 2017. godine) CRTA posmatračka misija je ukazivala na potrebu da pitanje statusa i položaja posmatrača dobije svoje mesto u izbornom zakonodavstvu. Osim preporuka CRTA posmatračke misije i preporuke OSCE-ODIHR posmatračke misije, i druge domaće posmatračke misije su ukazivale na hitno rešavanje ovog pitanja. Izborni proces za beogradske izbore 2018. godine je ukazao da nažalost zbog neispunjenja ove obaveze položaj posmatrača nije bio u skladu s međunarodnim standardima i vrlo često zavisi od arbitarnosti izbornih komisija. Naime, u slučaju beogradskih izbora domaćim posmatračima je bilo onemogućeno praćenje rada izbornih organa prvih 30 dana izbornog procesa. I pored ispunjavanja svih prvobitno postavljenih uslova od strane GIK-a, domaći posmatrači su ostali uskraćeni za mogućnost praćenja rada izbornih organa. Ovakvim postupanjem GIK baca senku na svoj rad i utiče na transparentnost i otvorenost celokupnog izbornog procesa. Imajući sve u vidu, CRTA posmatračka misija predstavlja set konkretnih preporuka koji predviđaju dopunu zakona o izboru narodnih poslanika posebnim poglavljem koji bi uređivao sva pitanja od značaja za posmatranje izbora koji je u skladu s najboljim međunarodnim standardima.

#30 – REGULISATI POLOŽAJ POSMATRAČA I NJIHOVA OVLAŠĆENJA U SKLADU SA MEĐUNARODNIM STANDARDIMA PUTEM ZAKONA I KROZ POSEBNO POGAVLJE U ZAKONU

Status preporuke: ponovljena

- Primena ove preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Potrebno je dopuniti Zakon o izboru narodnih poslanika posebnim poglavljem, koji bi se dopunama Zakona o lokalnim izborima shodno primenjivao i na lokalne izbore, u kome bi bio definisan status i položaj posmatrača u skladu s najboljim međunarodnim standardima (npr. stav 8. OEBS-ovog Dokumenta iz Kopenhagena usvojenog 1990. godine i stav II.3.2. Kodeksa dobre prakse). Dopunama zakona bile bi popisane taksativno radnje i aktivnosti koje posmatrači rada izbornih organa mogu da posmatraju tj. koja su njihova ovlašćenja. Osim toga, posebna glava zakona bi eksplicitno predviđala broj posmatrača koji mogu da posmatraju rad izbornih organa. U skladu s najboljom međunarodnom praksom, rad biračkih odbora i izbornih komisija ne bi mogla istovremeno da posmatraju više od dva posmatrača.

Osim toga, posebna glava zakona bi razgraničila pojmove kratkoročnih i dugoročnih posmatrača. Kratkoročni po-

smatrač bi predstavljao pojam koji obuhvata samo lice koje posmatra isključivo rad biračkog odbora na izborni dan. S druge strane, pojam dugoročni posmatrač obuhvatao bi lice koje posmatra celokupnu izbornu kampanju kao i rad izbornih komisija.

#31 – DODELITI OVLAŠĆENJE POSMATRAČIMA DA UNOSE PRIGOVOR U ZAPISNIK O RADU BIRAČKOG ODBORA

Status preporuke: ponovljena

- Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o izboru narodnih poslanika.

Nadležni: Ministarstvo pravde i NSRS

Posebno ovlašćenje koje bi posmatrači imali u izbornom postupku jeste i pravo da unesu svoje primedbe i zapažanja u Zapisnik o radu biračkog odbora, pod istim uslovima koji trenutno imaju članovi biračkog odbora. Naime, kako su posmatrači učesnici izbornog procesa na izborni dan koji prate celokupan rad biračkog odbora od trenutka sakupljanja članova ujutru do utvrđivanja rezultata na biračkom mestu i javnog objavljivanja Zapisnika o radu potrebno je da im se dozvoli eventualno unošenje primedaba i zapažanja u sam Zapisnik. Kako sam Zapisnik prema trenutnoj praksi izbornih komisija i Upravnog suda ima gotovo jedinstvenu i glavnu dokaznu snagu u postupku zaštite izbornog prava, potrebno je snabdeti posmatrače ovim pravom jer nezavisni, nepartijski posmatrači garantuju legitimitet izbornog procesa na dan izbora.

#32 – DEFINISANJE NAČINA I ROKA ZA DODELU AKREDITACIJA POSMATRAČIMA

Status preporuke: ponovljena

- Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o izboru narodnih poslanika i uputstva za sprovođenje izbora.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS i izborne komisije

Tokom svog dosadašnjeg rada, CRTA posmatračka misija se suočila s različitim postupanjem prilikom konstatovanja ispunjenosti uslova za posmatranje izbora i samim procesom dodele akreditacija. Shodno najboljoj međunarodnoj praksi, potrebno je da odluka o dodeli akreditacija i konstatovanje ispunjenosti uslova za posmatranje izbora bude doneta na prvoj narednoj sednici ili najkasnije pet dana nakon dostavljanja neophodnih dokumenata za registraciju. Puna primena ove preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika na sledeći način:

„RIK konstatuje ispunjenost uslova podnosiocu prijave za

posmatranje izbora (domaći i/ili međunarodni posmatračići) na prvoj narednoj sednici nakon predaje neophodnih dokumenata.

Dan nakon konstatovanja ispunjenosti uslova stručna služba RIK-a podnosiocu prijave izdaje odgovarajuće akreditacije za praćenje rada izbornih organa.”

nosnažnosti postupaka zaštite izbornog prava) kao i do sednice na kojoj se usvaja Izveštaj o sprovođenju izbora od strane izbornih komisija. Zbog činjenice da izborne komisije od trenutka kada se proglašavaju konačni rezultati rade isključivo u stalnom sastavu, a ne u proširenom, opravdanost prisustva nezavisnog praćenja rada je naročito neophodna.

#33 – DEFINISATI USLOVE KOJE ORGANIZACIJE I UDRUŽENJA MORAJU DA ISPUNE KAKO BI POSMATRALE IZBORNI PROCES

Status preporuke: ponovljena

 Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o izboru narodnih poslanika.

Nadležni: Ministarstvo pravde i NSRS

Prema trenutnim podzakonskim aktima izbornih komisija, samo udruženja građana čije se ciljevi ostvaruju u oblasti izbora mogu biti akreditovani za praćenje rada izbornih organa. Imajući u vidu kompleksnost izbornog procesa i to da sam izborni proces po svojoj prirodi obuhvata nekoliko različitih procesa koji prožimaju različite oblasti delovanja u društvu, potrebno je izostaviti trenutni pristup koji diskriminiše određeni krug udruženja građana. Što se tiče personalnog rešenja, u smislu koja lica mogu biti akreditovana za posmatranje izbora, CARTA posmatračka misija predlaže da svi punoletno i poslovno sposobni državljani Republike Srbije mogu biti akreditovani kao domaći posmatračići, dok u slučaju međunarodnih posmatračića sva punoletna i poslovno sposobna lica koja poseduju državljanstvo bilo koje zemlje članice Ujedinjenih nacija mogu biti akreditovani kao međunarodni posmatračići.

#34 – PRECIZNO DEFINISATI VREMENSKI PERIOD PERIODA POSMATRANJA ZA KOJI SE IZDAJE AKREDITACIJA

Status preporuke: ponovljena

 Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o izboru narodnih poslanika i uputstva za sprovođenje izbora.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS i izborne komisije

U cilju otklanjanja nesigurnosti koja trenutno postoji u pogledu vremena do kada posmatračići imaju pravo da posmatraju rad izbornih organa, potrebno je da se posebnim članom uputstva za sprovođenje izbora reguliše vremenski period važenja izdatih akreditacija. Imajući u vidu najbolju međunarodnu praksu, potrebno je dozvoliti posmatranje rada izbornih organa do okončanja svih postupaka zaštite izbornog prava (tj. do isticanja rokova konačnosti i prav-

MEDIJI

REM je izdao nakon raspisivanja izbora saopštenje kojim je podsetilo pružaoce medijskih usluga da u izbornoj kampanji imaju obavezu da svim podnosiocima izbornih lista i kandidatima s tih lista obezbede zastupljenost bez diskriminacije. Međutim, na zvaničnoj veb-strani Regulatora nije objavljeno da li je, bilo po sužbenoj dužnosti ili na osnovu prijave građana, REM utvrđivao da li su se pružaoce medijskih usluga dosledno pridržavali pravila na koja im je Regulator pomenutim saopštenjem skrenuo pažnju.

Osim što je u tri navrata ispitivao usklađenost oglasnih poruka sa Zakonom o oglašavanju, Regulator nije objavio druge podatke o svojim aktivnostima tokom kampanje. Dodatno, REM na svojoj internet stranici nije objavio nijednu prijavu građana koji su ukazivali na kršenje obaveza pružalaca medijskih usluga, iako je ova obaveza propisana REM-ovim Pravilnikom o načinu izricanja mera pružaoce medijskih usluga.

Prema Zakonu o elektronskim medijima, REM ima jasnu obavezu da kontroliše rad pružalaca medijskih usluga u pogledu izvršavanju obaveza propisanih ovim Zakonom i podzakonskim aktima koji su doneseni radi njegove primene, a koje podrazumevaju i obavezu da u toku predizborne kampanje svim učesnicima kampanje obezbede ravnomernu zastupljenost. Međutim, u skladu s praksom započetom u toku izborne kampanje za predsedničke izbore 2017. godine, nema podataka o tome da je REM samoinicijativno vršio monitoring programa elektronskih medija, niti da je usvojio metodologiju praćenja izbora.

S obzirom na to da su odredbe Zakona o elektronskim medijima nedovoljno precizne, te da su ostavile prostor da Savet REM-a odluči da se Izveštaj o nadzoru nad radom emitera tokom izborne kampanje za parlamentarne izbore 2016. godine ne objavi, a da se nadzor nad radom emitera tokom izborne kampanje za predsedničke izbore 2017. godine uopšte ne vrši, te da je taj trend sudeći po odsustvu bilo kakvih podataka na veb-strani Regulatora nastavljen i tokom kampanje koja je prethodila izborima za odbornike u Skupštini grada Beograda, CRTA posmatračka misija smatra da je Zakon o elektronskim medijima potrebno dopuniti i precizirati kako bi se ovakva praksa REM-a onemogućila.

Imajući u vidu činjenicu da na veb-stranici REM-a nisu dostupni podaci o prijavama koje su Regulatoru tokom predizbornog perioda 2018. godine upućivali građani, CRTA posmatračka misija podseća da je tokom kampanje za izbore za predsednika Republike 2017. godine primećena praksa Saveta REM-a da prilikom razmatranja prijave građana po pravilu donosi odluku da nema

osnova za pokretanje postupka, iako su u pojedinim slučajevima takve odluke bile u suprotnosti sa nalazima izveštaja REM-ove službe za nadzor i analizu. Ovakav način odlučivanja dodatno budi sumnje javnosti u objektivno, profesionalno i odgovorno postupanje članova Saveta REM-a.

Imajući u vidu prethodno opisan način rada i odlučivanja REM-a koji nije doprineo efikasnom vršenju zakonom poverenih dužnosti, CRTA-GnS predlaže sledeće:

#35 – OBAVEZATI REM NA IZVEŠTAVANJE JAVNOSTI O RADU EMITERA TOKOM I NAKON PREDIZBORNE KAMPANJE

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu postojeće prakse Regulatornog tela za elektronske medije.

Nadležni: REM, Ministarstvo kulture i informisanja, NSRS

Uvesti obavezu REM-u da periodično, preporučeno na svake dve nedelje tokom trajanja kampanje, izdaje pisane izveštaje o praćenju i analizi rada elektronskih medija tokom predizborne kampanje. Izveštaji moraju sadržati nalaze stručne službe REM-a u vezi s ravnomernom zastuplenošću kandidata, odnosno izbornih lista u medijima, izveštavanja medija o aktivnostima kandidata, evidenciju javnih nastupa izbornih aktera u ulozi državnih funkcionera i kandidata, kao i druge važne aspekte rada medija koji mogu imati uticaj na objektivno i sveobuhvatno informisanje građana o kandidatima i izbornim programima.

Dalje, REM-u treba uvesti obavezu da najkasnije u roku od mesec dana od proglašenja konačnih rezultata objavi konačan Izveštaj o radu elektronskih medija tokom izborne kampanje.

#36 – UVESTI OBAVEZU PISANJA OBRAZLOŽENJA ODLUKA ZA PRIJAVE POVREDE OPŠTEG INTERESA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu praksi Regulatornog tela za elektronske medije i Pravilnika o načinu izricanja mera pružaoce medijskih usluga.

Nadležni: REM

Uvesti obavezu REM-a da na osnovu svake prijave u kojoj se ukazuje na povredu opšteg interesa izradi obrazloženi Izveštaj o prijemu prijave, kako bi se dobilo obrazloženi stava REM-a po datoj prijavi – promena REM-ovog Pravilnika o načinu izricanja mera pružaoce medijskih usluga.

#37 – UVESTI OBAVEZU UKLJUČIVANJA IZVEŠTAJA STRUČNE SLUŽBE ZA NADZOR I ANALIZU U OBRAZLOŽENJE

Status preporuke: ponovljena

Primena ove preporuke podrazumeva izmenu postojeće prakse Regulatornog tela za elektronske medije.

Nadležni: REM

Uvesti obavezu REM-a da u obrazloženju, obaveštenju ili odluci navede i izveštaj stručne službe za nadzor i analizu, koja direktno obavlja poslove praćenja programa emitera.

#38 – UVESTI JASNE INDIKATORE ZA PROCENU RADA SAVETA REM-a

Status preporuke: ponovljena

Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Zakona o elektronskim medijima.

Nadležni: NSRS

Dopuniti Zakon o elektronskim medijima tako što će se u okviru godišnjeg izveštavanja o radu REM-a uvesti i obaveza izveštavanja o ispunjenosti indikatora uspešnosti rada Saveta REM-a. Ovakvo zakonsko rešenje, u smislu dopune obaveznog godišnjeg izveštaja REM-a, može dati argumentovan osnov Narodnoj skupštini za procenu i ocenu rada članova Saveta REM-a. U pogledu poverenja celokupne javnosti, ovakvo rešenje može doprineti porastu poverenja u instituciju REM-a.

PRIGOVORI, ŽALBE I ZAŠTITA IZBORNOG PRAVA

I pored činjenice da su izborni procesi pod sve većom lupom javnosti, kao i da raste nepoverenje građana u izborni proces, to se ne odražava kroz povećanje broja prigovora podnetih povodom nepravilnosti na sam izborni dan RIK-u (2016. bilo je 65 prigovora, a 2017. 49 prigovora, 2018. godine - izbori za odbornike Skupštine grada Beograda - više od 200 prigovora).

CRTA posmatračka misija prepoznala je kratke rokove za podnošenje prigovora kao jedan od glavnih uzroka zbog kojeg se birači uzdržavaju od zaštite svog izbornog prava. Pored toga, podnošenje prigovora elektronskim putem do sada nije bilo moguće u postupku zaštite izbornog prava, što ovaj postupak čini komplikovanim za birače. Međutim, izborni proces 2018. godine predstavljao je prvi izborni proces koji se sporovodio od stupanja novog Zakona o upravnom postupku (ZUP) u celosti na snagu. Naime, ZUP prepoznaje kao poseban vid komunikacije elektronsku komunikaciju, koja omogućava građanima da komuniciraju sa svim državnim organima elektronskim putem tj. na isti način kao i do sada što su radili ali samo pismenim putem. Shodno tome, svi birači koji su imali kvalifikovani elektronski potpis mogli su da izjave prigovor GIK-u, a i žalbu Upravnom sudu, elektronskim putem. Imajući u vidu izuzetno kratke rokove za zaštitu izbornog prava (samo 24 časa), ovakav vid komunikacije je rezultirao da u izbornom procesu 2018. godine bude podneto četiri puta više prigovora nego u izbornom procesu 2017. godine.

Sa stanovišta ocene dokaza od strane GIK-a u postupku po prigovorima, potrebno je istražiti mogućnost pribavljanja drugih dokaznih materijala kako Zapisnik o radu biračkog odbora, i eventualni komentari od strane članova biračkog odbora na isti, ne bi bio jedini validan dokaz nepravilnosti. S tim u vezi potrebno je omogućiti i stranci koja je podnela prigovor da prisustvuje sednici GIK-a kada je njen prigovor na dnevnom redu. Takođe, potrebno je razmotriti da li su postojeći zakonski okviri za ponavljanje glasanja potrebni i dovoljni za zakonito sprovođenje izbora, te otvoriti prostor izbornim komisijama da u vezi s nepravilnostima za koje saznaju mimo prigovora ovlašćenih lica postupaju po službenoj dužnosti.

Principi najbolje međunarodne prakse eksplicitno dozvoljavaju izbornim komisijama da postupaju po službenoj dužnosti u izbornom procesu. Ovakav vid postupanja je dozvoljen prema međunarodnoj praksi i u slučajevima poništavanja izbora (II.3.3.d.e. i Kodeks Venecijanske komisije o dobroj praksi u oblasti izbora iz 2002. godine). U slučaju domaćeg izbornog zakonodavstva, ovakva radnja izbornih komisija je predstavljala pravnu prazninu sve do 2007. godine i stava Vrhovnog suda prema kome je RIK-u zabranjeno da odlučuje po službenoj dužnosti. Ovakva

stav Suda je doveo izborne komisije u situaciju da prilikom postupka utvrđivanja rezultata određeni broj biračkih mesta mora biti izuzet od ukupnih/konačnih rezultata tj. da rezultati sa ovih biračkih mesta budu anulirani. Od 2007. godine anuliranje je postalo praksa koja je prihvaćena i ako se njom direktno derogiraju glasovi birača. Osim toga, proces anuliranja na ovaj način ostaje nedorečen u pozitivnom izbornom zakonodavstvu i dovodi do pravne nesigurnosti i tenzija u radu izbornih komisija.

#39 - PRODUŽITI ROK ZA DONOŠENJE ODLUKA I DOSTAVLJANJE PRIGOVORA

Status preporuke: ponovljena

○ Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika.

Nadležni: Ministarstvo pravde i NSRS

Izmeniti Zakon o izboru narodnih poslanika i to član 95. stav 3. tako da izmenjen glasi: *Prigovor iz st. 1. i 2. ovog člana podnosi se u roku od 48 časa od časa kad je doneta odluka odnosno izvršena radnja koju podnosilac prigovora smatra nepravilnom, odnosno od časa kad je učinjen propust.*

Osim toga, potrebno je uskladiti rokove za odlučivanje nadležnih organa u skladu s principima najbolje međunarodne prakse (od dva do pet dana). Shodno tome, potrebno je npr. produžiti rokove potrebne za proglašenje kandidature ili izborne liste, za utvrđivanje konačnih rezultata, dostavljanje izbornog materijala nakon izbora, dostavljanje izvoda iz biračkog spiska, odlučivanje po prigovoru ili žalbi.

#40 - PRODUŽITI ROK ZA PODNOŠENJE ŽALBI UPRAVNOM SUDU

Status preporuke: nova

○ Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: MDULS i NSRS

U slučaju lokalnih izbora potrebno je izmeniti član 54. Zakona o lokalnim izborima, stav 1. u kome bi došlo do produženja roka za izjavljivanje žalbi Upravnom sudu na 48 časova, kao što je predviđeno i u slučaju republičkih izbora. Kako republički i lokalni izbori nemaju drugih razlika u procesu zaštite izbornog prava, potrebno je izvršiti izjednačavanje ovih rokova imajući u vidu jednaku prirodu oba izborna procesa.

Protiv rešenja izborne komisije, može se izjaviti žalba Upravnom sudu u roku od 48 časova od dostavljanja rešenja.

#41 – PROŠIRITI MOGUĆNOSTI IZBORNIH KOMISIJA I UPRAVNOG SUDA DA RAZMATRAJU PREDLOŽENE DOKAZE PRILOŽENE UZ PRIGOVORE

Status preporuke: ponovljena

○ Primena preporuke podrazumeva izmenu postojeće prakse u radu izbornih komisija i Upravnog suda.

Nadležan: izborne komisije, Upravni sud

Izmeniti praksu izbornih komisija i Upravnog suda tako da u postupanju po prigovorima građana, kao i izjavljenim žalbama Upravnom sudu, pored uvida u Zapisnike o radu biračkih odbora s biračkih mesta, izborne komisije i Upravni sud istraže mogućnosti pribavljanja drugih dokaznih materijala (izjave članova biračkih odbora, akreditovanih posmatrača i po potrebi zvaničnih predstavnika drugih institucija).

#42 – OBAVEZNO PONAVLJANJE IZBORA NA BIRAČKOM MESTU KADA RIK/GIK/UPRAVNI SUD UTVRDE NEPODUDARANJE REZULTATA IZ ZAPISNIKA O RADU BO I STANJA IZBORNOG MATERIJALA

Status preporuke: ponovljena

● Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Dopuniti Zakon o izboru narodnih poslanika i Zakon o lokalnim izborima u pravcu obaveznog ponavljanja izbora na biračkom mestu u slučaju kada RIK ili Upravni sud utvrdi da se rezultati iz Zapisnika o radu biračkog odbora ne podudaraju sa stvarnim stanjem izbornog materijala. Izborna komisija bi dobila ovlašćenja da donese odluku o ponavljanju izbora.

#43 – UTVRDITI SLUČAJEVE KADA JE IZBORNIM KOMISIJAMA DOZVOLJENO POSTUPANJE PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

Status preporuke: ponovljena

● Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS, NSRS i Upravni sud

U Zakonu o izboru narodnih poslanika i Zakonu o lokalnim izborima potrebno je definisati uslove u kojima je moguće i opravdano postupanje izbornih komisija po službe-

noj dužnosti. Izborne komisije bi mogle da postupaju po službenoj dužnosti samo u periodu od dana raspisivanja izbora do pet dana nakon dana isticanja roka za uvid u izborni materijal.

#44 – PRODUŽITI ROK ZA PROGLAŠENJE KONAČNIH REZULTATA IZBORA

Status preporuke: ponovljena

● Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o izboru narodnih poslanika i Zakona o lokalnim izborima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

U cilju efikasnog i doslednog procesa utvrđivanja konačnih rezultata izbora potrebno je produžiti rok u kome je neophodno utvrditi konačne rezultate izbora. Shodno tome, potrebno je izmeniti član 86. Zakona o izboru narodnih poslanika i član 44. Zakona o lokalnim izborima kako bi se odredio rok od deset dana od završetka glasanja na poslednjem biračkom mestu u kome su izborne komisije dužne da objave konačne rezultate izbora. U periodu između završetka izbornog dana i isteka predviđenog roka izborne komisije bi imale obavezu da objavljuju preliminarnu rezultate izbora.

#45 – UVESTI ZAKONSKU ZABRANU PRITISAKA NA ZAPOSLENE U JAVNIM PREDUZEĆIMA I JAVNOJ UPRAVI

Status preporuke: ponovljena

● Primena preporuke podrazumeva izmene i dopune Zakona o javnim preduzećima i Zakona o lokalnoj samoupravi.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Različite vrste pritisaka na birače od strane kandidata/učesnika na izborima predstavljaju sve veći problem u izbornom procesu. U tom smislu, preporuke Venecijanske komisije⁶⁹ predviđaju da državni organi mogu sačiniti jasna uputstva koja bi predviđala da se nikakav pritisak na službenike neće tolerisati, da niko ne treba da strahuje za svoje

69 <http://www.osce.org/odihr/elections/227506?download=true, str. 10>. „Where necessary, public authorities could make clear statements and issue written instructions that no pressure on civil servants will be tolerated and that no civil servant or citizen should fear for their employment or social services as a result of supporting or not supporting any political party or candidate. Civil servants should accordingly benefit from protection against any intimidation or pressure. Civil servants as well as their relatives should be protected against (hidden) sanctions, pressure or intimidation when they disclose an alleged fraud or misuse of administrative resources. If the law does not protect whistleblowers in general, there should be specific rules in the context of electoral processes.”

zaposlenje zbog toga što podržava ili ne podržava određenog kandidata ili političku stranku, te da službenici moraju uživati zaštitu od bilo kakvog zastrašivanja ili pritiska. Izborni proces 2018. godine stavio je u prvi plan još jedan vid pritiska kojim su izloženi direktno birači. Naime, ovaj vid pritiska od strane različitih političkih subjekata je usmeren direktno ka biračima koji su žrtve uznemiravanja od strane kol-centara, sms poruka s propagandno-političkim sadržajem i drugih tipova alata koji služe za digitalnu komunikaciju. Uznemiravanje građana je trajalo kako tokom izborne kampanje tako i tokom samog izbornog dana.

Dopunom Zakona o javnim preduzećima i dopunom Zakona o lokalnoj samoupravi uvesti zabranu pritiska na zaposlene u javnoj upravi i javnim preduzećima, kao i obavezati javnu upravu i javna preduzeća da svojim internim aktima dodatno propišu sankcije za slučajeve pritiska na zaposlene.

#46 – UNAPREDITI ZAŠTITU LIČNIH PODATAKA GRAĐANA U CILJU PREVENCIJE IZBORNOG PRITISKA

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmene praksi rukovaoca ličnim podacima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS i NSRS

Potrebno je obezbediti adekvatan stepen zaštite ličnih podataka građana u cilju sprečavanja pritiska kojim su izloženi, od strane različitih političkih subjekata, koji se ogleda u telefonskom i drugim vrstama uznemiravanja. Dakle, potrebno je ovakvu neprihvatljivu vrstu delovanja političkih subjekata predupređiti i sprečiti. Imajući u vidu sve izrečeno, potrebno je da obveznici Zakona o zaštiti podataka o ličnosti prestanu da ustupaju baze podataka građana, kao i da politički subjekti prestanu s korišćenjem ovakvih baza podataka za drugačiju namenu nego što su prvobitno uspostavljanje.

#47 – UVESTI KRATKE ROKOVE ZA ODLUČIVANJE AGENCIJE I REM PO PRIJAVAMA

Status preporuke: ponovljena

● Primena ove preporuke podrazumeva dopune Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije i Zakona o elektronskim medijima.

Nadležni: Ministarstvo pravde, NSRS, Agencija za borbu protiv korupcije i REM

Kako bi kontrola predizborne kampanje bila delotvorna, neophodno je propisati kratke rokove u kojima Agencija za borbu protiv korupcije i REM u toku kampanje postupaju po prijavama, što je moguće uraditi kroz dopune Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije i Zakona o elektronskim medijima.

IZBORNI DAN

Vođenje paralelnih biračkih spiskova je sve više prisutan način na koji se vrši kontrola da li su birači na čiji se glas računa i zaista glasali. Na ovaj način, ugrožava se tajnost glasanja i vrši svojevrsan pritisak na birače. Zabrana vođenja paralelnih evidencija predviđena je Pravilima o radu biračkih odbora ali je, zbog sve učestalijih zloupotreba i činjenice da ovakvo postupanje do sada nije sankcionisano, potrebno ovu zabranu predvideti zakonom. Takođe, neophodno je uložiti dodatne napore kako bi slepim i slabovidim osobama bilo omogućeno samostalno glasanje uz puno uvažanje načela tajnosti glasanja.

**#48 – DIREKTNO ZAKONOM ZABRANITI
VOĐENJE PARALELNIH EVIDENCIJA NA
BIRAČKOM MESTU KOJA UGROŽAVAJU TAJNOST
GLASANJA BIRAČA**

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva izmenu Zakona o izboru narodnih poslanika.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS, Upravni sud i NSRS

U tom smislu, potrebno dopuniti član 55. Zakona o izboru narodnih poslanika odredbom da je na biračkom mestu zabranjeno da se, van službene evidencije u izvodima iz biračkog spiska, prave spiskovi birača koji su izašli na glasanje (upisivanjem imena ili rednog broja iz izvoda iz biračkog spiska birača koji su izašli ili nisu izašli na glasanje), te u kaznenim odredbama istog Zakona predvideti da će se novčanom kaznom od 10.000 do 30.000 dinara kazniti za prekršaj lice koje krši ovu zabranu.

**#49 – REALIZOVATI STANDARDE ZA GLASANJE
SLEPIH I SLABOVIDIH OSOBA**

Status preporuke: nova

○ Primena ove preporuke podrazumeva dopunu Uputstva za sprovođenje izbora i Pravila o radu biračkih odbora.

Nadležni: Ministarstvo pravde, MDULS, NSRS

U dosadašnjoj praksi sprovođenja izbora, podzakonski akti i prateći propisi nisu sadržali odredbe o realizaciji standarda koji bi omogućili glasanje slepih i slabovidih osoba. U tom smislu bi trebalo prilikom donošenja podzakonskih akata (Uputstva za sprovođenje izbora i Pravila o radu biračkih odbora) u ista uključiti i navedene standarde koji bi obezbedili slepim i slabovidim osobama da na odgovarajući način ostvare svoje biračko pravo.

CRJA